

ZPRÁVY

VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI

SPOLEČENSKÉ VĚDY

Číslo 304

Olomouc 2012

Do toho čísla přispěli:

Mgr. Markéta Doláková (Vlastivědné muzeum v Olomouci), dolakova@vmo.cz
Karel Faltýnek (Národní památkový ústav, ú. o. p. v Olomouci), faltýnek@olomouc.npu.cz
Prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc. (Univerzita Palackého v Olomouci), jiri.fiala@upol.cz
PhDr. Renáta Fífková (Vlastivědné muzeum v Olomouci), fifkova@vmo.cz
Mgr. Kateřina Gabrhelíková (Muzeum umění Olomouc), gabrhelikova@olmuart.cz
PhDr. Jindřich Garčic (Olomoucký kraj), j.garcic@kr-olomoucky.cz
Mgr. Lukáš Hlubek (Vlastivědné muzeum v Olomouci), hlubek@vmo.cz
Ing. Břetislav Holásek (Vlastivědné muzeum v Olomouci), holasek@vmo.cz
Mgr. Filip Hradil (Vlastivědné muzeum v Olomouci), hradil@vmo.cz
Mgr. Veronika Hrbáčková (Vlastivědné muzeum v Olomouci), hrbackova@vmo.cz
PhDr. Vilém Klega, CSc. (Olomouc), klegol@seznam.cz
Mgr. Matěj Kruntorád (Masarykova univerzita v Brně), matejkruntorad@gmail.com
Mgr. Miroslav Myšák (Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Kroměříž), mysak@olmuart.cz
PhDr. Karel Podolský (Vlastivědné muzeum v Olomouci), podolsky@vmo.cz
Mgr. Pavel Šlézar (Národní památkový ústav, ú. o. p. v Olomouci), slezar@olomouc.npu.cz
Mgr. Josef Urban (Vlastivědné muzeum v Olomouci), urban@vmo.cz
Jiří Ženožička (Bouzov)

Překlady do angličtiny: Mgr. Silvie Zdražilová

Přední strana obálky:

Vyobrazení heraldického znamení uděleného J. V. Monsemu v majestátu Josefa II., 1780, malba na pergamen, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsívál.

Druhá strana obálky:

Pohled do interiéru expozice *Olomouc – patnáct století města*. Foto: Pavel Rozsívál.

Třetí strana obálky:

Pohledy do sálů výstavy *O moravských zločinech a trestech*. Foto: Pavel Rozsívál.

Petr Šubčík, Model olomoucké šibenice z doby před rokem 1750, výstava *O moravských zločinech a trestech*, 2012. Foto: Pavel Rozsívál.

Zadní strana obálky:

Pohled na budovu Vlastivědného muzea v Olomouci s vybudovaným novým vstupem od náměstí Republiky. Foto: Pavel Rozsívál.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci jsou od roku 2010 na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice Rady pro výzkum, vývoj a inovace Úřadu vlády ČR.

© Vlastivědné muzeum v Olomouci 2012

ISSN 1212-1134

ISBN 178-80-85037-62-3

Pravěké a raně středověké osídlení na katastrech obce Haňovice, Kluzov a městské části Litovel-Myslechovice (okr. Olomouc)

Lukáš Hlubek

ABSTRACT

Prehistoric and Early Medieval Settlement in the Territories of the Village of Haňovice and the Town Quarter Litovel-Myslechovice (Olomouc District)

The contribution describes the development of prehistoric and early medieval settlement in today's territory of the village of Haňovice and the town quarter of Litovel-Myslechovice. First, the start of interest in the oldest archaeological findings since the beginning of the 1920s up to the latest findings of the recent months will be presented. The next part deals with particular prehistoric and medieval periods as they are documented in the described territory.

KEY WORDS: Haňovice, Myslechovice, history of research, survey of prehistoric and early medieval settlement

Přírodní podmínky

Obec Haňovice a městská část Myslechovice leží asi 3 až 4 km jižně od Litovle a nacházejí se v nadmořské výšce kolem 260 m. Haňovicemi i Myslechovicemi prochází silnice spojující Cholinu s Chudobínem a také zde vede železniční trať ze Senice na Hané do Litovle. Geomorfologicky náleží větší část sledovaného území k Prostějovské pahorkatině a do západní části obou katastrů zasahují výběžky Bouzovské vrchoviny, přičemž jeden z vrcholů představuje vrch Rampach.¹ Svrchní horninový pokryv na sledovaném území představují v rovinatých částech především naváté (eolické) sedimenty – známé spraše, na jejichž bázi se vyvinuly úrodné půdy. Čtvrtohorního stáří jsou i další, méně zastoupené sedimenty (štěrky, písky, hlíny). V okolí vodních toků se nacházejí nivní sedimenty a v hornatější části katastru jsou tvořeny jílovitými břidlicemi, prachovci a drobou. Skrze Haňovice protéká říčka Loučka ústící do Malé Vody (Mlýnského potoka) u města Litovle. Stopy pravěkého a středověkého osídlení zaznamenáváme především v rovinatějších částech katastrů [obr. 1].

Historie bádání

Vlastní počátky zájmu o archeologii jsou spojeny s postavou MUDr. Jana Smyčky (1855–1927),² zakladatele litovelského muzea. Ten je také autorem drobných statí v dobovém tisku o pravěkých sídlištích na popisovaných katastrech.³ Zde poprvé uveřejnil některé z nálezů ze sledovaného území, které již byly deponovány v Městském muzeu v Litovli. Také uvedl nálezy, o nichž věděl pouze podle popisů obyvatel obcí. Ti je objevili v průběhu výstavby svých domů



Obr. 1. Archeologické lokality na katastru obce Haňovice a městské části Litovel-Myslechovice: 1 – trať „U boží muky“; 2 – intravilán obce Haňovice; 3 – trať „Zadní díly“; 4 – trať „Pod lesem“; 5 – trať „Na příkopech“. Výřez ze ZM 1:25 000, list 24-221.

v intravilánu Haňovic. Impulzem k těmto krátkým statím byl pravděpodobně výzkum pohřebiště ve 20. letech 20. století, který můžeme považovat za nejznámější archeologický počín na popisovaných katastrálních územích.

Na poli p. J. Spurného, v trati „Zadní díly“, se podařilo vyorat střepy, několik celých nádobek a bronzovou industrii, kterou nálezce odevzdal do Městského muzea v Litovli.⁴ J. Smyčka uvědomil o nálezů Státní památkový úřad v Brně. Na terénní obhlídku přijel významný moravský archeolog I. L. Červinka.⁵ Ten v průběhu měsíce listopadu 1923 provedl výzkum popelnicového pohřebiště a odkryl celkem dvacet žárových hrobů. Z nekropole byly získány poměrně kvalitní soubory keramiky, bronzových předmětů a také zlatá spirálka z dvojitého drátu.⁶ Další hrob z doby popelnicových polí byl později zachráněn prof. K. Sedlákem v Haňovicích v obecním hliníku „Rybník“.⁷

V rámci svého působení v okolí Myslechovic I. L. Červinka informoval o narušeném raně středověkém pohřebišti v Havlově cihelně. Většina hrobů byla téměř bez milodarů, z nálezů je uváděn pouze jeden hrnek a dvě obuší (záušnice), jedna z olova a druhá z bronzu plátovaná stříbrem.⁸ Nové nálezy z raně středověkého pohřebiště předal v roce 1955 do litovelského městského muzea předseda JZD p. Alois Přidal, který je sesbíral na pooraném poli. Nejprve se mu podařilo najít minci určenou jako denár českého knížete Spytihněva II. (1048–1054) a následně donesl do muzea dvě esovitě bronzové záušnice. Při společné obhlídce naleziště s K. Sedlákem bylo zjištěno, že se zde nachází množství fragmentů lidských kostí nespíše ze sedmi rozoráných hrobů.⁹

Na počátku 60. let 20. století byla k velké škodě předána celá sbírka litovelského městského muzea do Vlastivědného muzea v Olomouci,¹⁰ kde se stala součástí jednotlivých fondů. Archeologické nálezy litovelského muzea byly zapsány do archeologické podsbírkky pod přírůstkovým číslem „90/76“ a dodnes je z části evidovaná pouze v prvním stupni evidence.

Další zaznamenané nálezy pochází z roku 1964, tehdy p. B. Holczer z Litovle daroval muzeu malý soubor lužických střepeň a šterchátka, snad z porušeného hrobu, které našel severozápadně od železniční trati Myslechovice–Litovel.¹¹ Nejnovější doklady pravěkého a středověkého osídlení pocházejí až let 2011 a 2012. Terénní prospekci prováděl autor příspěvku v okolí Myslechovic, v tratích „Na příkopech“, „U Havlové“ a „Za kovárnou“. Sběry měly pozitivní výsledek pouze v trati „Na příkopech“, kde se podařilo nalézt střep z mladší doby kamenné, jeden pazourkový nástroj a několik střepeň z vrcholného středověku. Na katastru Haňovic se na jaře letošního roku podařilo K. Faltýnkovi identifikovat objekt, z jehož okolí získal raně středověkou keramiku, fragmenty dvou dyzen (náustků kovářských měchů) a několik kusů železné rudy. Podle nalezené keramiky je možné objekt vřadit do 10. století.¹²

V nedalekých obcích byly získány nové nálezy v průběhu 90. let 20. století v rámci plynofikací obcí nebo při budování vodovodního řádu, které výrazně napomohly našemu poznání pravěkého a raně středověkého osídlení.¹³ V případě sledovaného území máme k dispozici pouze nejnovější nálezy z loňského a letošního roku (2011–2012), jež zatím nebyly publikovány. Proto se nám může jevit současný obraz pravěkého a raně středověkého osídlení, zvláště ve srovnání s blízkými okolními obcemi, poněkud torzovitý. Snad se v blízké době podaří získat nové nálezy, které by pomohly tyto mezery zaplnit.

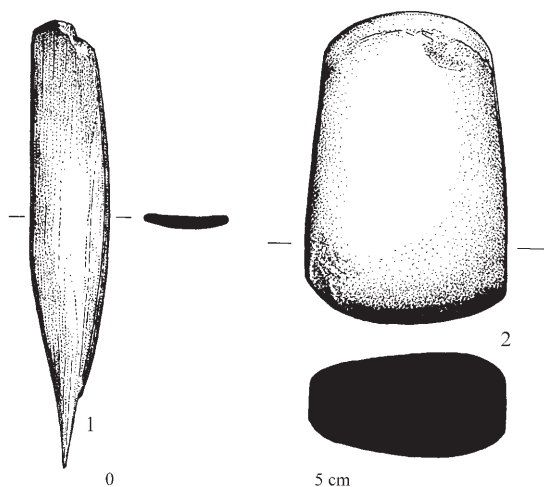
Pravěké a středověké osídlení na katastru obce Haňovice a městské části Myslechovice

Na sledovaných katastrech se dosud nepodařilo získat jediný artefakt indikující osídlení v nejstarších pravěkých epochách – starší a střední době kamenné (1 000 000–5 600 let př. n. l.), pro něž je charakteristický prisvojovací způsob obživy, migrace a nestabilní formy osídlení. Nálezy ze starší doby kamenné byly nalezeny v nedalekých Mladečských jeskyních¹⁴ a v jejich blízkém okolí. Přímo z jeskyně pochází několik lidských lebek, které náleží mezi nejstarší antropologické nálezy *Homo Sapiens* ve střední Evropě.

V mladší době kamenné (neolitu cca 5 600–3 800 let př. n. l.) dochází k přechodu z prisvojovacího způsobu obživy k produktivnímu hospodářství. Projevuje se především zakládáním stabilních vsí a také se rozvíjí zemědělství. Vesnice jsou zakládány na úrodných půdách v blízkosti vodních toků, pěstují se kulturní plodiny jako obilí, oves, žito a pro potřeby výroby textilu len. Vedle dosud známých štipaných nástrojů se začíná objevovat broušená kamenná industrie (kopytovité klíny, sekerky a sekeromlaty) a keramické nádoby. Jejich odlišná výzdoba napomohla archeologům rozpoznat trojici neolitických kultur.

Pozdní doba kamenná (eneolit 3 800–2 300/2 000 let př. n. l.) má oproti mladší době kamenné mnohem složitější kulturní mozaiku. Lidé se naučí zpracovávat kovy, nejprve měď, výjimečně se objevují i předměty ze stříbra a zlata. To předpokládá vydělení určité skupiny prospektorů a řemeslníků pracujících s tímto novým materiálem. Dalším výrazným předělem je záprah dobytka, který předznamená vynález kola. Záprah usnadnil práci na poli a zároveň umožnil vznik vozu. V tomto období již můžeme pozorovat počátky sociální stratifikace společnosti, v níž roste postavení muže. Objevují se doklady dálkové směny – obchodu. Prokazatelně je doložen také nárůst počtu opevněných lokalit, které často nacházíme ve strategicky výhodných polohách, v jejichž zázemích byla běžná zemědělská sídliště.

Na sledovaném území nám však doklady těchto stabilních sídlišť scházejí. Podle inventární knihy Městského muzea v Litovli máme pouze několik ojedinělých kamenných nástrojů, které lze zařadit do mladší či pozdní doby kamenné. Jedná se o nalezenou plochou sekerku z Kluzova, fragment sekeromlatu z katastru Haňovic a plochou sekerku z okolí Myslechovic. Přesnější lokalizaci známe pouze u nalezené sekerky z Myslechovic [obr. 2/2], která pochází z trati „Pod lesem“ (lokalita č. 4). V trati „Na příkopech“ (lokalita č. 5) se podařilo autorovi příspěvku najít



Obr. 2. Myslechovice, kostěné šídlo a kamenná sekerka, lokalita č. 4. Kresba: Ilona Hradilová.

nad ostatními kovy. Z něj je vyráběna většina nástrojů, zbraní, ozdob i předmětů denní potřeby. Nacházejí se poklady (tzv. depoty) bronzových předmětů, které mohly mít nejrůznější účely. Mohou představovat součást osobního vlastnictví, obětiny, sklad suroviny určený k dalšímu zpracování atd. Lidé v této době obývají jak opevněná, tak běžná rovinná sídliště. Známým fenoménem jsou poměrně rozsáhlá žárová pohřebiště, která se na našem území objevují v mladší i pozdní době bronzové a tento zvyk pokračuje i v následné starší době železné.

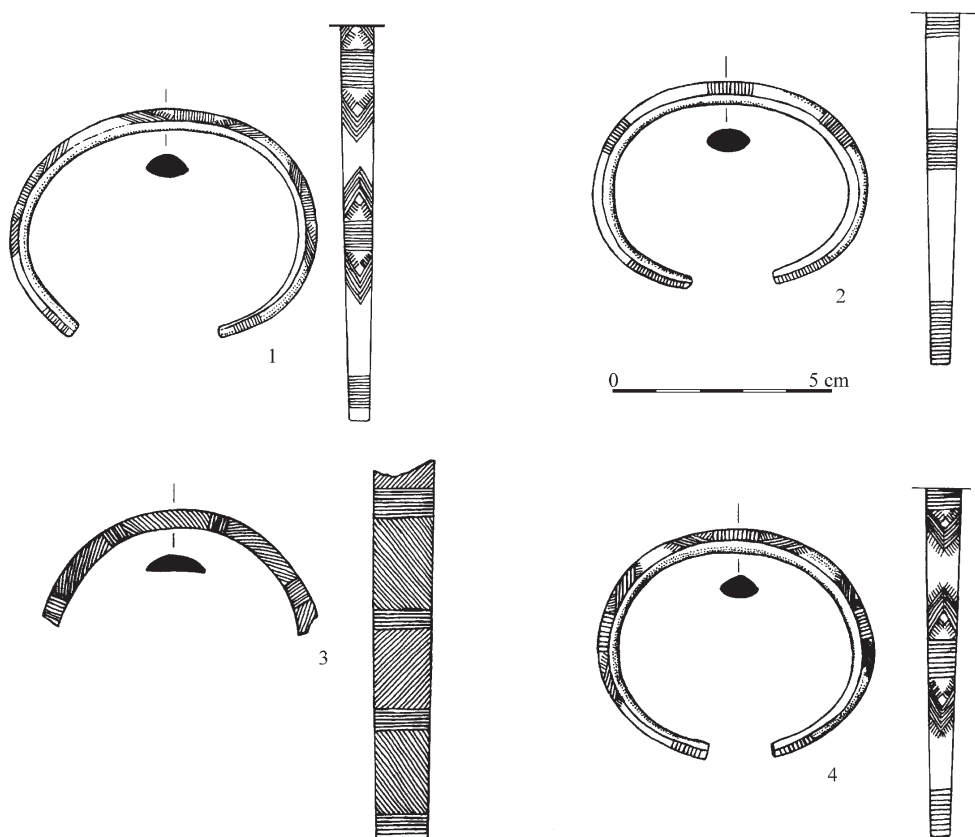
Na katastru Myslechovic bylo roku 1923 a 1924 prozkoumáno jedno takové žárové pohřebiště v trati „Zadní díly“ (lokalita č. 2). Výzkum odkryl dvacet poměrně bohatých hrobů. Jejich inventář tvořila popelnice, nádoba, do které byl nasypán popel nebožtíka a kterou nejčastěji představovala velká amfora nebo okřín. Doprovodnou keramiku zastupovaly misky, amfory, hrnce, okříny a šálky. Z bronzových milodarů se objevily především ozdoby jako jehlice, závěsky, tyčinky, náramky [obr. 3], knoflíky [obr. 4/1] či pukličky [obr. 4/2], nákrčníky, zlatá spirálka [obr. 5] a také je uváděn nález dýky s kroužkem (typ Peschiera). K datování pohřebiště se vyjádřil vedoucí výzkumu ve své zprávě tak, že nádoby „jsou shodné tvarem i výzdobou s popelnicemi z Mostkovic“.¹⁶ První nálezy z tohoto bohatého pohřebiště se dochovaly v Městském muzeu v Litovli. Inventáře hrobů z výzkumu jsou dnes deponovány v Moravském zemském muzeu.

Na katastru Haňovic bylo také objeveno několik hrobů z tohoto období. Narazilo se na ně v obecním hliníku „Rybník“ v roce 1937 a také na rozhraní katastrů haňovického a myslechovického při stavbě rodinných domků (lokalita č. 2). Při orbě na poli našel lužickou keramiku a stylizované šterchátko p. B. Holczer severozápadně od železniční trati Myslechovice–Litovel v roce 1964. Pět přeslenů a kostěná šídla [obr. 2/1] evidujeme z Myslechovic z trati „Pod lesem“ (lokalita č. 4). Byly nalezeny spolu s popelnicí, a proto je J. Smyčka přiřadil ke kultuře lužické, ale měly být starší než z pohřebiště v trati „Zadní díly“.¹⁷ Další keramika z tohoto období byla zaznamenána při výstavbě železniční tratě (lokalita č. 2).

Několik dalších nálezů z mladší nebo pozdní doby bronzové pochází i z blíže neurčených míst na popisovaném území. Z Kluzova je podle inventární knihy Městského muzea v Litovli uváděn šálek slezské kultury [obr. 6/2], členitá zdobená nádobka [obr. 6/1] a popelnice, z katastru Haňovic pak jedna popelnice (snad by se mohlo jednat o popelnicu z trati „Pod lesem“,

jeden střep z nádoby náležící kultuře s lineární keramikou a také jeden pazourkový nástroj. O něco složitější situace panuje kolem ojedinělého nálezu přeslenu z Haňovic. Tento artefakt prodělal od neolitu po dobu bronzovou minimální vývoj, a tudíž není ani zřejmá jeho datace. Ale i tak je již prokázáno, že na blízkých katastrech jsou doklady osídlení z těchto období velmi výrazné,¹⁵ a proto lze nejspíše očekávat větší množství nálezů z mladší či pozdní doby kamenné také na popisovaném území.

V době bronzové (2 000–750 let př. n. l.) již nezaznamenáváme tolik převratných změn jako v době kamenné. Lidstvo se naučilo zpracovávat slitinu mědi a cínu – bronz, který převládl

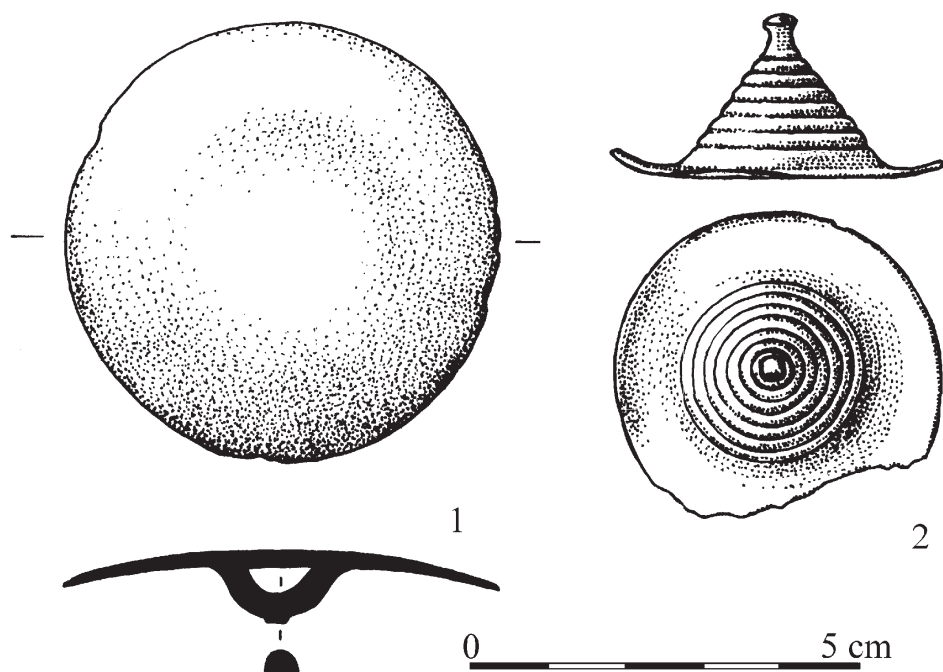


Obr. 3. Myslechovice, bronzové náramky z mladší doby bronzové, lokalita č. 3. Kresba: Ilona Hradilová.

ale bohužel její ztotožnění není čím doložit). Na katastru Myslechovic byl získán okřín, osudí a v záznamech litovelského muzea figurovala ještě bronzová sekerka s tulejkou a ouškem. Ta však byla ze sbírek odepsána. I když jsou popisy těchto ojedinělých nálezů bez bližších informací poněkud vágní a většinou neposkytují oporu pro bližší dataci, je možné do pozdní doby bronzové zařadit šálek slezské kultury, členitou nádobku z Kluzova a snad i odepsanou sekerku s tulejkou a ouškem. Úbytek nálezů z pozdní doby bronzové pozoroval již J. Smyčka v rámci celého Litovelska.¹⁸

Starší doba železná (750–400 let př.n. l.) jen zvýraznila sociální rozvrstvení společnosti, dosti výrazně se zde vydělila vrstva náčelníků či velmožů obývajících opevněná sídliště. Do rukou této vrstvy směřovaly luxusní výrobky ze středomořského prostředí, které se nacházejí v nejbohatších hrobech z tohoto období. Ty jsou v některých případech pod mohylami s bohatou výbavou „na poslední cestu“.¹⁹

V mladší době železné (400–50/30 př. n. l.) přišli na Moravu Keltové, známí z antických pramenů. Ti se usídlili na úrodných půdách, kde zakládali svá pole a vsi. Na Moravě se nacházejí i slavná oppida, z nichž nejbližší jsou například Staré Hradisko na Prostějovsku²⁰ nebo hradisko Obírka na Přerovsku.²¹ Keltové byli zručnými řemeslníky, razili své vlastní mince, zpracovávali sklo, železo, zlato, stříbro, měď či cín a také jako první začali užívat hrnčířský kruh. Nakonec odcházejí z našeho území před rozpínavým tlakem Germánů.



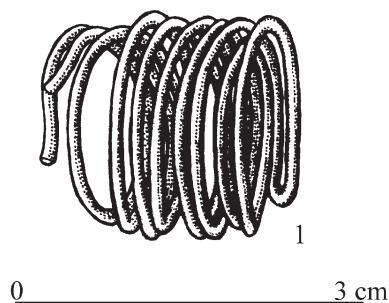
Obr. 4. Myslechovice, bronzový knoflík a puklice z mladší doby bronzové, lokalita č. 3.

Kresba: Ilona Hradilová.

Během doby římské (50/30 př. n. l.–400 let n. l.) a doby stěhování národů (400–568 let n. l.) se na našem území zdržují germánské kmeny. Ty byly v podstatě na mnohem nižší technologické úrovni než Keltové, ale snad v práci se železem se s nimi mohli rovnat. Postupně začali vstřebávat impulzy a kontakty z Římské říše a po ukončení markomanských válek (166–180 n. l.) už běžně užívají hrnčířského kruhu. Rozpadem Říše římské nastává doba stěhování národů, v jejímž průběhu vznikaly a zanikaly germánské říše. V průběhu druhé třetiny 6. století na naše území přicházejí první Slované, čímž u nás začíná raný středověk.

Zdá se však, že dosud máme ze sledovaného území minimum dokladů osídlení z těchto období. Jak poznamenal J. Smyčka, „*památky z doby železné se nedochovaly v takém množství jako bronzové a kamenné, ježto v zemi podléhaly zkáze*“.²² Dnes již běžně máme doloženo na okolních katastrech osídlení jak ze starší doby železné, tak i z mladší doby železné.²³ V prvních stoletích našeho letopočtu představuje jedinou stopu osídlení podle inventární knihy Městského muzea v Litovli „*kult. jáma*“ na katastru Kluzova. V ní se našla dvojice nádob, které podle zápisů náleží do doby římské. Z Haňovic byl také uváděn hrob z doby stěhování národů, ale přesné místo jeho nálezu není zřejmé. Novější literatura jej již uvádí v katastru městské části Litovle-Nasobůrek.²⁴

Raný středověk (568–1250 let n. l.) započal usazením Slovanů na našem území. Zpočátku byli Slované na poměrně nízké technologické úrovni. V průběhu

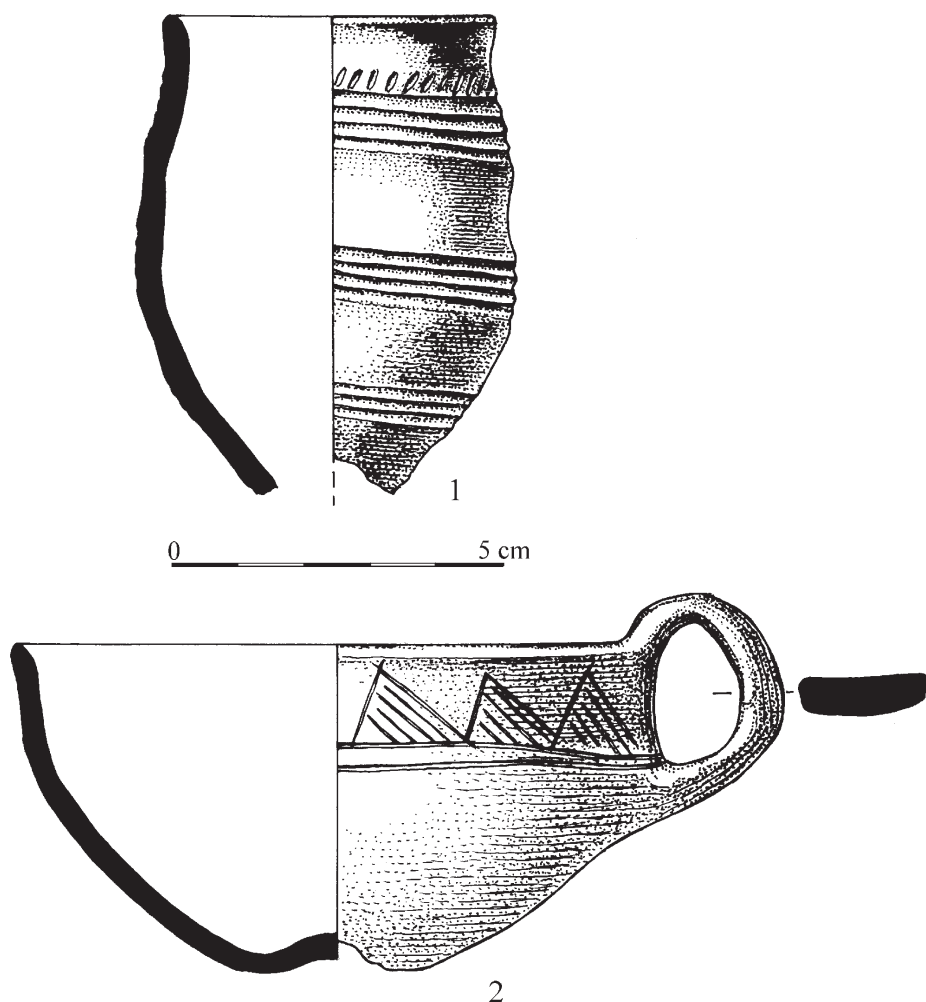


Obr. 5. Myslechovice, zlatá spirálka z mladší doby bronzové, lokalita č. 3.

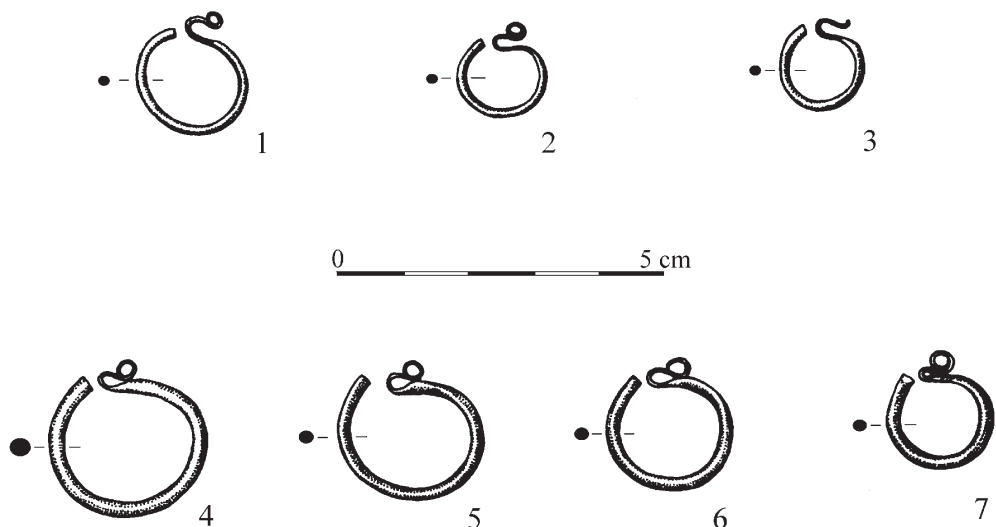
Kresba: Ilona Hradilová.

8. století započaly změny ve společnosti, které vedly k výstavbě hradišť a vzniku elitních složek, v jejichž čele stál přední velmož a ten měl kolem sebe svou družinu. Také postupně rostla úroveň jednotlivých řemesel, která zvláště ve šperkařství dosáhla v době Velkomoravské říše svého vrcholu. Po rozpadu Velké Moravy dochází k pauperizaci hmotné kultury a centrum raně středověké Moravy se posouvá do středního Pomoraví. Od druhé poloviny 10. věku postupně roste význam Olomouce, která se v 11. století stává sídlem údělných knížat i moravských biskupů.

Na sledovaném území máme dle literatury dvě raně středověká pohřebiště. Avšak při pohledu na lokalizaci obou nálezů, z nichž jedno se má nacházet na katastru Myslechovic v Havlově cihelně u boží muky a druhé v jeho těsné blízkosti, na katastru Haňovic v trati „U boží muky“. Je nasnadě, že se jedná pravděpodobně o jednu nekropoli (lokalita č. 1), která se táhne přes dnešní hranici obou katastrů. Nálezy z obou lokalit naznačují totožnou dataci, a to do mladohradištního období (950–1200 n. l.). Z pohřebiště se dochovalo celkem devět záušnic, z nichž



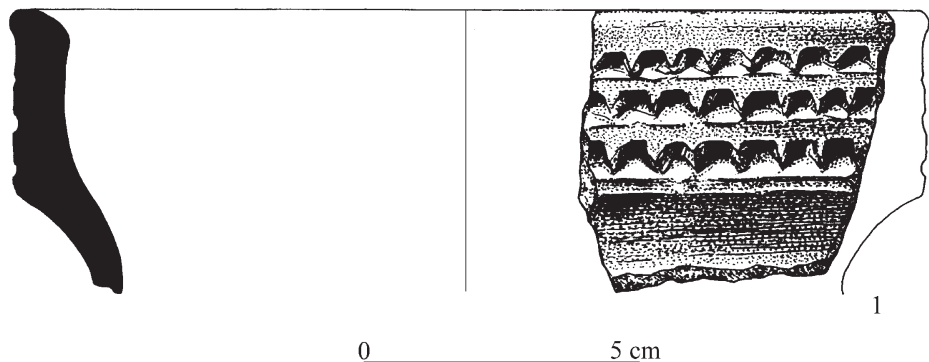
Obř. 6. Kluzov, řálek a řlenitá nádobka z pozdní doby bronzové, nelokalizovaný nález ř. 7, 8.
Kresba: Ilona Hradilová.



Obr. 7. Haňovice, bronzové a stříbrná záušnice z raně středověkého pohřebiště, nalezené roku 1956, lokalita č. 1. Kresba: Ilona Hradilová.

je šest bronzových [obr. 7/1–6], jedna plátovaná stříbrem, jedna stříbrná [obr. 7/7] a poslední z olova, dále pak jeden mísovitý hrnek a denár Spytihněva II. (1048–1054). Nálezy i uložení koster v řadách se nijak nevymykají od běžného standardu známého i z jiných míst na Moravě.²⁵ Z neznámého místa na katastru Haňovic je ve Vlastivědném muzeu v Olomouci uloženo sedm střepů náležejících do 11. století. Je otázkou, zda-li se jedná o další získaný materiál z výše popsaného pohřebiště nebo o doklad jiného osídlení dnes stěží určitelného charakteru. Nejnovější nálezy z katastru Haňovic naznačují, že v průběhu 10. století zde mohla probíhat železářská výroba.

První písemná zmínka o Haňovicích a Myslechovicích je z roku 1141 v listině, kterou nechal sepsat olomoucký biskup Jindřich Zdík.²⁶ Obsahuje soupis veškerého majetku biskupství. Pak ale do počátku 14. století prameny o obcích mlčí. Ve 14. století se dovídáme, že Hynek z Bystřice držel ve vsi Haňovice manský statek,²⁷ který byl po roce 1500 přestavěn na tvrz, později na zámek.²⁸ Archeologické nálezy z období vrcholného středověku jsou zatím zastoupeny



Obr. 8. Haňovice, keramický okraj hrnce ze středověku, nelokalizovaný nález č. 4. Kresba: Ilona Hradilová.

pouze nepočetným souborem keramiky nalezeným u Myslechovic v trati „Na příkopech“ (lokalita č. 5) a z Haňovic pochází jeden vrcholně středověký střep – římsovitý okraj zdobený rádělkem [obr. 8].

Závěr

Okolí města Litovle přitahovalo již od nejstarších dob pravěké populace, které zde zanechaly doklady svého pobytu. Na katastru Haňovic, Kluzova a městské části Myslechovic zaznamenáváme pět archeologicky pozitivních lokalit s odpovídajícími nálezy [obr. 1]. Bohužel, většina těchto nalezišť byla objevena v době meziválečné a nových nálezů není příliš mnoho. Z nejnovějších nálezů považujeme za velmi významný objev sídlištního objektu z 10. století, který pravděpodobně souvisí s železářskou výrobou.

Podle současného stavu badání se zdá, že na sledovaném území bylo osídlení nejhustší v době popelnicových polí (lokalita č. 2, 3, 4 a některé nelokalizované nálezy) a pak až ve středověku (lokalita č. 1, 5 a také pár dalších nelokalizovaných nálezů včetně nově objeveného objektu souvisejícího s železářskou výrobou). Osídlení z mladší či pozdní doby kamenné by mohly naznačovat pouze ojedinělé nálezy kamenné broušené industrie, fragment neolitické nádoby a pazourkového nástroje nalezený v trati „Na příkopech“ (lokalita č. 5). Z dalších období je zastoupena již jen doba římská nálezy z neznámého místa Kluzova. Oproti nedalekým katastrům obcí, jako je např. Senice na Hané,²⁹ Náměšť na Hané³⁰ nebo sousední Cholína,³¹ se jeví skutečně současný stav poznání jako poněkud neúplný, a proto nezbyvá než doufat, že nové archeologické výzkumy nebo další terénní prospekce pomohou tyto mezery zaplnit a rozšířit tak naše znalosti.

SOUPIS LOKALIT A ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ Z KATASTRU OBCE HAŇOVICE A MĚSTSKÉ ČÁSTI LITOVEL-MYSLECHOVICE (STAV K 1. 6. 2012)

LOKALITA Č. 1

Trať, pomístní název, lokalizace

„U boží muky“, Havlova cihelna, lokalitu nalezneme západně od Haňovic i Myslechovic cca 800 m od železniční stanice Myslechovice, naleziště se nachází na západní straně mírného návrší. Na ZM 1:25 000 (list 24-221) se rozkládá v okolí bodu daného souřadnicemi od 131 mm S s. č. a od 183 mm Z s. č.

Kultury

Raný středověk

Nálezy

Při výzkumu lužického pohřebiště v Myslechovicích popsal I. L. Červinka i další zjištěnou nekropoli v Havlově cihelně. Z písemné zprávy vyplývá, že se jednalo o porušené pohřebiště, kde bylo poškozeno na třicet hrobů, uložených v řadách s poměrně chudou výbavou. Ze všech hrobů pochází pouze tři nálezy, a to jeden zdobený hrnek a dvojice záušnic. Jedna je vyrobená z olova, druhá plátovaná stříbrem. Nálezy jsou dnes uloženy v Moravském zemském muzeu v Brně.

Dne 14. března 1956 nalezl předseda JZD A. Přidal v trati „U boží muky“ na čerstvě zoraném poli minci, kterou K. Sedlák určil jako denár českého knížete Svyatopluka II. (1048–1054). O několik dní později přinesl do muzea dvě záušnice a během následné návštěvy lokality byla

zaregistrována místa, kde se nacházely lidské kosti. Nejspíše bylo v průběhu orby porušeno sedm raně středověkých hrobů. Antropologické nálezy nefigurují v evidenci Městského muzea v Litovli, a proto předpokládáme, že jsou dnes již ztraceny. Ve fondu Archeologie ve Vlastivědném muzeu v Olomouci je z této lokality uloženo celkem sedm záušnic, z toho šest bronzových a jedna stříbrná a také se zde měl nacházet již výše zmíněný denár.

Literatura

Archiv AÚ AVČR Brno, složka Myslechovice.

Archiv Nálezových zpráv Vlastivědného muzea v Olomouci (dále NZ VMO), složka Haňovice.

Archiv NZ VMO, složka Myslechovice.

Dohnal, V.: Mladohradištní pohřebiště na Olomoucku. *Archeologické rozhledy* XXXIII, 1981, č. 3, s. 258–268.

Sedlák, K.: Vzácné nálezy v Haňovicích. *Nová vesnice* VI, 1956, s. 13.

Sedlák, K.: Nálezy z mladší doby hradištní v Haňovicích na Litovelsku. *Zprávy SLUKO*, 1956, č. 62, s. 82–83.

Sedlák, K.: Nález denáru Spytihněva II. v Haňovicích u Litovle. *Numismatický sborník*, 1958, č. 5, s. 337.

Skutil J.: Moravské prehistorické výkopy a nálezy 1931. *Obzor Prehistorický* IX, 1931, s. 162.

Šikulová, V.: Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní. *Pravěk východní Moravy* I, 1959, s. 155.

Uložení

Moravské zemské muzeum (inv. č. 55 046-7, 54 939), Vlastivědné muzeum v Olomouci (přír. č. 90/76; inv. č. A 29 475 – A 29 481)

LOKALITA č. 2

Trať, pomístní název, lokalizace

Intravilán obce Haňovice, lokalita se nalézá na rozhraní katastrů Haňovic a Myslechovic, při okresní silnici z Haňovic k Cholině. Na ZM 1:25 000 (list 24-221) se nachází v okolí bodu daného souřadnicemi 128 mm od S s. č. a 143 mm od Z s. č.

Kultury

Lužická kultura

Nálezy

J. Smyčka uváděl ve své drobné stati o pravěkém sídlišti v Haňovicích, že při stavbě sklepů nových domů byly objeveny žárové a popelnicové hroby, které nálezci zničili. V průběhu výstavby nového domku se narazilo na další střepiny z popelnic se spálenými kostmi a černým popelem a jeden žárový hrob, který autor článku přiřadil ke kultuře lužické. Podobné „věci“ nacházeli i majitelé domů v okolí. J. Smyčka usuzoval, že se zde nacházelo popelnicové pohřebiště a snad v jeho blízkosti i sídliště téže kultury.

Literatura

Smyčka, J.: Pravěké sídliště lidské u Haňovic. *Selská stráž* XXI, 1923, č. 32, s. 1.

Uložení

Podle zápisů z inventární knihy Městského muzea v Litovli není možné tyto nálezy jednoznačně identifikovat.

LOKALITA Č. 3

Trať, pomístní název, lokalizace

„Zadní díly“, lokalita se rozkládá asi 900 m jižně od myslechovické železniční stanice na nepatrném návršíčku, v nadmořské výšce kolem 260 m. Na ZM 1:25 000 (list 24-221) se nachází v okolí bodu daného souřadnicemi 167 mm od S s. č. a 165 mm od Z s. č.

Kultury

Lužická kultura

Nálezy

Roku 1923 přinesl do Městského muzea v Litovli p. J. Spurný soubor nálezů keramiky a bronzových předmětů, který nalezl v průběhu orby na svém poli. Kurátor muzea J. Smyčka o tom uvědomil Státní památkový úřad v Brně a se souhlasem majitele pozemku zde provedl I. L. Červinka výzkum v měsíci listopadu. Celkem se mu podařilo prozkoumat dvacet hrobů a ještě ve výzkumu pokračoval v následném roce. Hrobová výbava se od sebe značně lišila, neboť jak vedoucí výzkumu uvádí, tak inventáře tvořila jen vlastní popelnice překrytá mísou, avšak v nejbohatším hrobu se našlo nádob třicet, 75 cm dlouhá jehlice, skleněné korálky, spirálka ze zlatého drátu a další fragmentárně dochované předměty. Sám I. L. Červinka zařadil myslechovickou nekropoli do mladší doby bronzové. Pohřebiště byla zatím věnována poměrně malá pozornost, dosud najdeme zpracovanou pouze bronzovou dýku pocházející z pohřebiště a také zlatou spirálku.

Literatura

Archiv NZ VMO, složka Myslechovice.

Archiv AÚ AVČR Brno, složka Myslechovice.

Dohnal, V.: Žárový hrob z konce doby bronzové u Hodonína. *Pravěk východní Moravy* II, 1961, s. 60.

Hásek, I.: Českomoravské zlaté nálezy z doby bronzové. *Archeologické rozhledy* VII, 1955, s. 672.

Smyčka, J.: Pravěká sídliště lidská u Myšlichovic I. *Selská stráž* XXII, 1924, č. 2, s. 1.

Smyčka, J.: Pravěká sídliště lidská u Myšlichovic II. *Selská stráž* XXII, 1924, č. 3, s. 1.

Salaš, M.: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku* I. Brno 2005, s. 66.

Stuchlík, S.: Objekte der Urnenfelderzeit. In: *Památky archeologické, Supplementum 7, Das prähistorische Gold in Bayern, Böhmen und Mähren: Herkunft – Technologie – Funde*. Band. 1, 1997, s. 190–191.

Uložení

Moravské zemské muzeum (SAU 1 229-1 300, 1643), Vlastivědné muzeum v Olomouci (přír. č. 90/76, inv. č. A 72 203 – A 72 230, L 3 630 – L 3 634).

LOKALITA Č. 4

Trať, pomístní název, lokalizace

„Pod lesem“, lokalitu nalezneme asi 1 km od železniční stanice Myslechovice na východně orientovaném svahu kopce Rampach, v nadmořské výšce cca 280–290 m. Na ZM 1:25 000 (list 24-221) se nachází v okolí bodu daného souřadnicemi 168 mm S s. č. od a 113 mm od Z s. č.

Kultury

Neolit či eneolit, lužická kultura

Nálezy

Dcera p. J. Spurného nalezla soubor pravěkých artefaktů v trati „Pod lesem“, který darovala do sbírek Městského muzea v Litovli. Z nálezů jsou uváděny kostěná šídla, hliněná vřetena, kamenná sekerka a jedna popelnice, díky níž přiřadil J. Smyčka všechny nálezy k lužické kultuře. Dnes se ale jako pravděpodobnější jeví to, že se jedná o polykulturní lokalitu, jak naznačuje nalezená sekerka, kterou bychom dnes kladli nejspíše do mladší či pozdní doby kamenné.

Literatura

Archiv VMO, složka Myslechovice.

Smyčka, J.: Pravěká sídliště lidská u Myšlichovic II. *Selská stráž* XXII, 1924, č. 3, s. 1.

Uložení

Vlastivědné muzeum v Olomouci (přír. č. 90/76, A 53809 – A 53817).

LOKALITA Č. 5

Trat', pomístní název, lokalizace

„Na příkopech“, lokalita se nachází asi 300 m jihovýchodně od železniční stanice Myslechovice na zvolna stoupajícím svahu k obci, v nadmořské výšce kolem 260 m. Na ZM 1:25 000 (list 24-221) se nachází v okolí bodu daného souřadnicemi 146 mm S s. č. od a 160 mm od Z s. č.

Kultury

Kultura s lineární keramikou, středověk

Nálezy

Na poli nalezl autor příspěvku několik vrcholně středověkých střepů, pazourkový nástroj a také jeden střep z polokulovité nádoby náležící kultuře s lineární keramikou.

Literatura

Nepublikováno.

Uložení

Vlastivědné muzeum v Olomouci (dosud nezapsáno).

Nelokalizované nálezy

U většiny těchto nálezů známe pouze katastr obce či městské části, ale již žádné další bližší nálezové okolnosti. Jedná se především o materiál převedený do olomouckého Vlastivědného muzea z Městského muzea v Litovli.

- 1) Kamenná sekerka, přír. č. 90/76-12; inv. č. 53 754 (L 3441); datování: neolit–eneolit.
Literatura: Archiv VMO, složka Haňovice; kat. území: Haňovice.
- 2) Polovina přeslenu, přír. č. 90/76; inv. č. A 53753 (L 3465); datování neolit – doba bronzová.
Literatura: Archiv VMO, složka Haňovice; kat. území: Haňovice.
- 3) Fragment hrubé popelnice, přír. č. 90/76; inv. č. L 3497; datování: lužická kultura.
Literatura: nepublikováno; kat. území: Haňovice.
- 4) Zdobený střep, přír. č. 90/76; inv. č. L 3607; datování: vrcholný středověk.
Literatura: nepublikováno; kat. území: Haňovice.
- 5) Zásobnice, přír. č. 90/76; inv. č. L 3997; datování: lužická kultura.
Literatura: nepublikováno; kat. území: Haňovice.

- 6) Sedm nezdobených střepů, přír. č. 739/70; inv. č. A 45 417 – A 45 423; datování: mladohradištní období.
Literatura: nepublikováno; kat. území: Haňovice.
- 7) Během orby na poli někde severozápadně od železniční trati Myslechovice–Litovel nalezl B. Holczer soubor lužických střepů a keramického štěrchátka ve tvaru stylizované figurky; přír. č. 1234/64, inv. č. A 71 459 – A 71 474.
Literatura: Archiv VMO, složka Myslechovice; kat. území: Haňovice.
Trnářková, Z.: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v roce 1963–1964. *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, 1965, č. 121, s. 27.
- 8) Členitá nádoba, přír. č. 90/76; inv. č. A 29 463 (L 3598); datování: slezská fáze lužické kultury.
Literatura: nepublikováno; kat. území: Kluzov.
- 9) Šálek, přír. č. 90/76; inv. č. A 29 462 (L 3597); datování: slezská fáze lužické kultury.
Literatura: nepublikováno; kat. území: Kluzov.
- 10) Kamenná sekerka, přír. č. 90/76; inv. č. A 53 786 (L 3599); datování: neolit–eneolit.
Literatura: nepublikováno; kat. území: Kluzov.
- 11) Popelnice, přír. č. 90/76; inv. č. L 3935; datování: doba římská.
Literatura: nepublikováno; kat. území: Kluzov.
- 12) Nádoba, přír. č. 90/76; inv. č. L 3936; datování: doba římská.
Literatura: nepublikováno; kat. území: Kluzov.
- 13) Osudí, přír. č. 90/76; inv. č. L 3630; datování: lužická kultura.
Literatura: nepublikováno; kat. území: Myslechovice.
- 14) Okřín, přír. č. 90/76; inv. č. L 3631; datování: lužická kultura.
Literatura: nepublikováno; kat. území: Myslechovice.
- 15) Ojedinelý inventář hrobu se podařilo zachránit prof. Sedlákovi v obecním hliníku „Rybník“ v roce 1937. Jako popelnice zde byl použit okřín, který překrývala mísa. Dále se v hrobě našly dva další menší okříny, dvojice bronzových jehlic a ještě fragmenty další bronzové ozdoby. Příř. č.: předměty nejsou uvedeny v inventární knize Městského muzea v Litovli, a proto je považujeme za nezvěstné; datování: lužická kultura.
Literatura: Archiv AÚ AVČR Brno, složka Haňovice.

Poznámky

- ¹ Demek, J. a kol.: *Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny*. Praha 1987, s. 120, 421.
- ² K postavě Dr. J. Smyčky existuje poměrně početná literatura. Např. Šik, L.: *100 let muzejnictví v Litovli*. [Litovel] 2006, s. 4–11; Hlubek, L.: Pravěké a raně středověké osídlení na katastru obce Choliny (okr. Olomouc). *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2011, č. 302, s. 80, 81, pozn. 2.
- ³ Smyčka, J.: Pravěké sídliště lidské u Haňovic. *Selská stráž XXI*, 1923, č. 32, s. 1; Smyčka, J.: Pravěké sídliště lidské u Myšlichovic I. *Selská stráž XXII*, 1924, č. 2, s. 1; Smyčka, J.: Pravěké sídliště lidské u Myšlichovic II. *Selská stráž XXII*, 1924, č. 3, s. 1.
- ⁴ Smyčka, J.: Pravěké sídliště u Myšlichovic I. (pozn. 3), s. 1.
- ⁵ Osobnost I. L. Červinky, které náleží jedno z nejčestnějších míst mezi moravskými archeology, není nutno příliš představovat. Jeho osobě byla ostatně věnována značná pozornost. Např. Fišer, Z. – Podborský, V.: *Inocenc Ladislav Červinka (1869–1952)*. Brno 2004.
- ⁶ Archiv Archeologického ústavu Akademie věd České republiky (dále AÚ AVČR) Brno, složka Myslechovice.
- ⁷ Tamtéž.

- ⁸ Šikulová, V.: Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní. *Pravěk východní Moravy* I, 1959, s. 155.
- ⁹ Sedlák, K.: Nálezy z mladší doby hradištní v Haňovicích na Litovelsku. *Zprávy SLUKO*, 1956, č. 62, s. 82–83.
- ¹⁰ Viz Šik, L. (pozn. 2), s. 16–18.
- ¹¹ Trnáčková, Z.: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v roce 1963–1964. *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, 1965, č. 121, s. 27–28.
- ¹² Děkuji touto cestou za informace k nejnovějším nálezům kolegům z Národního památkového ústavu, ú. o. p. v Olomouci Mgr. Pavlu Šlézarovi a Karlu Faltýnkovi.
- ¹³ Např. velké množství nových poznatků přinesly výzkumy vedené PhDr. M. Šmídem a Mgr. Z. Čižmářem v nedaleké obci Cholína, kde se v průběhu několika let podařilo objevit několik dosud nezjištěných lokalit. Srov. Hlubek, L. (pozn. 2), s. 82, pozn. 12.
- ¹⁴ Souborně i s další literaturou např. Oliva, M.: *Pohřebiště kromaňonců v Mladečských jeskyních*. Olomouc 2003.
- ¹⁵ Nálezy z mladší či pozdní doby kamenné máme doloženy jak sídlišti, tak i pohřebišti. Sídlištní nálezy i z nových archeologických výzkumů pochází např. z katastru obce Choliny či Seničky. K tomu např. Čižmář, M. – Geislerová, K. – Unger, J.: *Výzkumy – Ausgrabungen 1993–1998*. Brno 2000, s. 158, 218. Předpokládané pohřebiště z eneolitu se nachází na temeni vrchu Rampach. Např. Šmíd, M.: Cholína (okr. Olomouc), Eneolit. *Přehled výzkumů XLVIII*, 2007, s. 362.
- ¹⁶ Archiv AÚ AVČR Brno, složka Myslechovice. Sám I. L. Červinka zkoumal v Mostkovicích 87 hrobů v trati „Saraský kopec“ a zařadil je do mladší doby bronzové. Např. Červinka, I. L.: *Morava za pravěku*. Brno 1902, s. 203.
- ¹⁷ Smyčka, J.: Pravěká sídliště u Myšlichovic II (pozn. 3), s. 1. K přesnějšímu datování se bude možno jednoznačně vyjádřit až po zpracování obou lokalit. Dnes již nejsme schopni přesně identifikovat J. Smyčkou uváděnou popelnici, a proto je možné, že jeho argumentaci, jakkoliv poplatnou době svého vzniku, již nelze odpovědně vyhodnotit.
- ¹⁸ Smyčka, J.: Litovelsko za pravěku a v době předhistorické. *Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké* IV, 1926, příloha 8, s. 4.
- ¹⁹ Např. Podborský, V.: *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*. Brno 1999, s. 176.
- ²⁰ Např. Čižmář, M.: *Keltské oppidum Staré Hradisko*. Olomouc 2005.
- ²¹ Čižmář, M. – Salaš, M.: Nové hradiště v Moravské bráně. *Archeologické rozhledy* LXI, 2009, č. 1, s. 66–70, 72.
- ²² Smyčka, J.: Litovelsko za pravěku (pozn. 18), příloha 8, s. 4.
- ²³ Nálezy ze starší a mladší doby železné jsou uváděny například z Nákla nebo Choliny. Srovnej Peška, J.: Archeologické nálezy a lokality na katastru obcí Náklo a Mezice. *Střední Morava* VII, 2001, č. 13, s. 81–83; Hlubek, L. (pozn. 2), s. 85.
- ²⁴ Např. Droberjar, E.: *Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě*. Praha 2002, s. 211.
- ²⁵ Srovnej např. Šikulová, V. (pozn. 8), s. 88–162; Vrána, J.: *Olomouc-Slavonín (U hvězdárny), Mladohradištní pohřebiště*. Olomouc 2008.
- ²⁶ K tomu např. Bystřický, J.: Počátky hradu a města. In: Schulz, J. (ed.): *Dějiny města Olomouce*. Díl I. Olomouc 2009, s. 96.
- ²⁷ Více informací je možno dohledat v další literatuře. Pinkava, V.: *Okres Litovelský*. Brno 1903, s. 176–179, 228–231; Kovářová, S.: *Paměti obcí Haňovice a Kluzov*. Olomouc 1999; Koudela, M.: *Paměti obce Myslechovice*. Olomouc 1996.
- ²⁸ Např. Nekuda, V. – Unger, J.: *Hrádky a tvrze na Moravě*. Brno 1981, s. 121.
- ²⁹ Tymonová, M.: Pravěké osídlení Senice na Hané (okr. Olomouc). In: Bartoš, J.: *Paměti obce Senice na Hané*, Olomouc 1998, s. 7–13.

³⁰ Šmíd, M.: Pravěké a časně historické osídlení katastru městyse Náměšť na Hané (okr. Olomouc). *Střední Morava* XVI, 2010, č. 30, s. 44–74.

³¹ Hlubek, L. (pozn. 2), s. 80–95.

Redakční poznámka

Po odevzdání rukopisu vyšel nejnovější ročník časopisu *Přehled výzkumů* (2011). Ve druhém čísle nalezneme i výsledky povrchového sběru na katastru městské části Litovel-Myslechovice v trati „U hraniček“ (lokalita č. 6). Zde se podařilo získat kolekci vrcholně středověké keramiky zařaditelné do časového intervalu od druhé poloviny 13. až do průběhu 15. století a dva kovové artefakty. Jedná se o raně novověké, částečně deformované knižní kování a zlomek bronzové záušnice, který lze zařadit do 10.–11. století.

Literatura: Faltýnek, K.: Litovel (k. ú. Myslechovice, okr. Olomouc), Středověk a novověk.

Přehled výzkumů LII, 2011, č. 2, Brno, s. 163.

SUMMARY

Prehistoric and Early Medieval Settlement in the Territories of the Village of Haňovice and the Town Quarter Litovel-Myslechovice (Olomouc District)

Lukáš Hlubek

The beginning of the interest in archaeological findings can be connected namely with MUDr. J. Smyčka who first published findings from the discussed area in 1923 and 1924. An impulse towards these short articles were probably researches of a burial ground of the Lusatian culture in the “Zadní díly” lane and the second necropolis of the early Middle Ages at Myslechovic, carried out by I. L. Červinka. Nevertheless, the interest in the described areas has flagged more or less since the time of these researches; there are only scarce new findings or publications recorded. Documents of settlement of the Neolithic and early and high Middle Ages have been obtained by means of field research this year; they are also preliminarily included here.

The surroundings of the town of Litovel attracted prehistoric populations from the earliest times, and they left their traces here. There are 5 archaeologically positive localities recorded in the territories of Myslechovice and Haňovice, and other findings cannot be identified with the already-known localities or determined as a new place of discovery. According to the contemporary state of research it seems that the population density of the observed territory was highest in the period of the Urnfield culture (localities no. 2, 3, 4) and the Middle Ages (localities no. 1, 5). Findings of a sporadic polished industry and one newly found fragment of the Linear Pottery culture can imply possible settlement in the Neolithic. Settlement from both the Neolithic and Eneolithic periods is documented in nearby territories, e.g. Náměšť na Hané, Senička or Cholína, and thus the question is whether this is only the contemporary state of archaeological research. It can be enriched by more researches or targeted field research.

Originál a faksimile Olivetské hory v Olomouci¹

Matěj Krontorád

ABSTRACT

Original and Facsimiles of the Mount of Olives in Olomouc

The article deals with the late medieval sculptural group of the Mount of Olives and treats it from the viewpoint of changes of its function and exposition. Emphasis is also put on the existence of two facsimiles of the sculptural group and their relation to the original sculptures.

KEY WORDS: Sculptural group of the Mount of Olives, St Maurice Church in Olomouc, heritage care, exhibiting of art, authenticity, medieval art

Sousoší *Olivetské hory* z kostela sv. Mořice v Olomouci patří mezi ikonická díla středověkého umění na Moravě. Proto nás nepřekvapí, jak velká mu byla věnována pozornost historiky a historičkami umění. Na základě uměleckohistorických metod je sousoší datováno do 30. nebo 40. let 15. století, kdy bylo vytvořeno z místního materiálu pravděpodobně pražským sochařem.² Pozornost badatelů se v poslední době upíná i k otázkám existence sousoší v prostoru a čase – zkoumá se jeho funkčnost v prostředí středověkého i raně novověkého města a zákonitosti jeho přesunů.³ Tento článek se snaží přispět k tématu poukázáním na změny v autenticitě sousoší a na možnosti jeho prezentace současnému divákovi. Je to především existence sousoší v současné době, co by mělo historiky umění zajímat. Není však možné uvažovat o dnešním způsobu prezentace soch bez alespoň hrubého shrnutí jejich původní funkce. Na úvod je rovněž nutné stručně zopakovat či doplnit některé z faktů týkajících se přesunů samotného sousoší v rámci kostela a jeho okolí, ačkoliv je k tomuto tématu k dispozici výborná recentní studie Zdenky Bláhové.

Vznik monumentálních, zpravidla kamenných, sousoší *Olivetské hory* je spjat s dobou 15. století. Není náhodou, že olivetská sousoší byla vytvářena pro hřbitovy – již ve 14. století se motiv Krista na hoře Olivetské stává oblíbeným tématem devočního zobrazení, a to ve formě reliéfu na náhrobku či epitaфу. Specifičnost zobrazené scény líčící jediný moment pašijí, kdy Kristus pochybuje o svém osudu a snaží se ho odvrátit, měla s nejvyšší pravděpodobností pro tehdejšího diváka zvláštní význam. Právě na hřbitově si dodneška nejvíce uvědomujeme svoji smrtelnost. Překonávání strachu ze smrtelnosti, víra ve spásu a věčný život jsou základními pilíři křesťanské víry. Ve vyobrazení Krista, jenž o samotě přijímá svůj úděl a podřizuje se Boží vůli, lze hledat útěchu a naději. Z pramenů je známo, že se u sousoší *Olivetských hor* sloužily mše, stejně tak se můžeme domnívat, že již ve středověku měla sousoší nezastupitelný význam nejen ve velikonoční liturgii, ale i v lidových slavnostech s Velikonocemi spojenými.⁴

Původní umístění olomouckého sousoší lze pouze, s větší či menší pravděpodobností, rekonstruovat. Před zrušením hřbitova u kostela sv. Mořice, ke kterému došlo roku 1784, na něm

stála celá řada kaplí.⁵ Je možné, že jedna z těchto kaplí ukrývala i sousoší *Olivetské hory*, a je příznačné, že z celého vybavení hřbitova se zachovala právě jen *Olivetská hora* – znamená to, že ještě na konci 18. století musela mít své pevné místo v církevní liturgii, jak bylo prokázáno písemnými prameny.⁶ To potvrzuje i zpráva Bohumila Zlámala, který si dobře uvědomuje význam znázornění i v roce 1936.⁷ Zajímavá je také informace, že vedle sousoší byla v dalším výklenku malba *Bičování Krista*, zamalovaná při regotizaci mezi lety 1869–1908. V době Sztaaryové (1815) byly oba výklenky sešlé, ve výklenku Bičování však od dávných dob hořela lampa věčného světla.⁸ Podle Zlámala bylo takových výklenků po obvodu kostela sv. Mořice šest a mohly tak nahrazovat křížovou cestu, která jinak v kostele chybí.⁹ Tato myšlenka se zdá být velmi pravděpodobná, protože takových realizací, byť zachovaných až z pozdější doby, je nejen v našich zemích několik (Moravské Budějovice, Krems). Vysvětlovalo by to i fakt, že při rušení hřbitova nebylo sousoší také odstraněno – již od dob svého vzniku mohlo být přistaveno přímo ke kostelní zdi, jak to známe z mnoha zahraničních příkladů (Bamberg, Norimberk, Banská Bystrica atd.). Tento názor vyslovila již Jarmila Krčálová, která se snažila vysvětlit absenci doprovodných scén možným vymalováním stěny za sochami, což je úvaha jistě správná.¹⁰

Od roku 1874 probíhala velká obnova kostela sv. Mořice, kterou měl na starost roku 1869 zřízený Stavební spolek svatomořický.¹¹ V rámci těchto oprav, které můžeme charakterizovat jako velmi pietní, byla mezi lety 1888–1889 obnovena E. Melnitzkým i *Olivetská hora*.¹² Melnitzký se podílel na opravách sloupu *Nejsvětější Trojice* na Horním náměstí v Olomouci roku 1879, který byl dvakrát napuštěn fermezí a opatřen třemi vrstvami olejových nátěrů.¹³ Celá obnova svatomořického chrámu se však nesla v duchu purismu, pro nějž je příznačné, že kamenné prv-



Obr. 1. Sousoší Olivetské hory, 30. léta 15. století, pískovec z Mladějova, kostel sv. Mořice v Olomouci. Převzato: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Chram_svateho_Morice_sousosi.jpg.

ky a sochy byly zbaveny veškerých starších nátěrů. Fakt, že poslední polychromie sousoší byla provedena na přelomu 18. a 19. století, potvrdil i průzkum restaurátora R. Surmy provedený při příležitosti výstavy „Od gotiky k renesanci“.¹⁴

Samotný příštířek, který je posledním existujícím místem v exteriéru, kde bylo sousoší vystaveno, je prací architekta Richarda Völkel.¹⁵ Ten patří mezi početnou skupinu německých architektů působících v Českých zemích. Přesto (nebo možná právě proto) je jeho tvorba prakticky nezpracovaná. Pocházel z vídeňské stavitelské rodiny, ve Vídni se také vyučil kameníkem. Důležité je jeho školení u Friedricha von Schmidta. Ten byl důležitou postavou rakouské památkové péče – při rekonstrukci zejména gotických staveb i při vlastních realizacích (například vídeňská radnice) se projevil jako výrazný purista.¹⁶ Po vyškolení pak Völkel působil na Moravě. Mezi jeho nejvýznamnější realizace patří přestavba katedrály sv. Václava v Olomouci, kterou dokončil. Bez zajímavosti není ani fakt, že byl architektem rekonstrukce kostela sv. Jakuba v Jihlavě. Zde také mezi lety 1912–1913 vybudoval novou kapli pro pozdně středověké sousoší *Olivetské hory*.¹⁷ Práce na kostele sv. Mořice v Olomouci patří mezi Völkelovy rané realizace, ve kterých plně vychází z puristických zásad svého učitele.

Markantní změna kontextu, která sousoší postihla zrušením hřbitova, byla dokonána v roce 1985. Tehdy byly sochy ušetřeny vandalských zásahů umístěním do bývalé křestní kaple v interiéru kostela.¹⁸ Spolu se sochami bylo do kostela přemístěno i několik kamenů z podstavce sousoší, které byly více méně ledabyly poházeny okolo soch.

Před výstavou „Od gotiky k renesanci“ mezi lety 1997 a 1999 proběhla obnova sousoší, restaurátorské zprávy nejsou k dohledání. Ladislav Werkmann, který tehdy sochy restauroval, podle ústního sdělení sochy opravoval již někdy v 70. letech a následně roku 1985 v souvis-



Obr. 2. Sousoší Olivetské hory, 30. léta 15. století, pískovec z Mladějova, Arcidiecézní muzeum v Olomouci. Foto: archiv autora.

losti s transferem. Jeden z mála zdrojů informací ohledně restaurování na konci 90. let nabízí Ivo Hlobil v katalogu zmíněné výstavy.¹⁹ Průzkum polychromií R. Surmy odhalil v nejméně exponovaných místech skulptur sedm vrstev polychromií včetně nejstarší středověké. Velké množství sond z různých míst všech soch umožnilo hypotetickou rekonstrukci polychromií – u Krista a Jakuba dominovala červená barva, ostatním dvěma sochám pak bílé tóny. Pozoruhodné je užití široké škály pigmentů, včetně azuritu, malachitu a rumělky. Dále bylo zjištěno, že kuželovité otvory na několika skulpturách (včetně těch dodatečně zatmelených) sloužily pravděpodobně hákům případného jeřábu použitého při instalaci nebo přesunu soch.

Je původní barevnost olomoucké *Olivetské hory* něčím výjimečná? Nejbližší srovnání se nabízí u sousoší stejné ikonografie z Modřic. Kvůli chybějící restaurátorské dokumentaci jsme však odkázáni na vizuální průzkum současného stavu soch. Kristův plášť byl u obou soch červený, u modřického sv. Jakuba převládají zelené pigmenty na rozdíl od červených olomouckých. Červenobílý modřický sv. Petr s olomouckým převážně bílým také nekoresponduje. Stejně tak roucho sv. Jana bylo v Modřicích spíše červenozelených barev než světlých jako v Olomouci. Tato disproporce je nepochybně dána časovou mezerou dělící obě sousoší – olomoucké sousoší využívá evidentně starší, krásnoslohové, barevné kompozice.²⁰ Původní barevnost dřevěné *Olivetské hory* z Pustiměř, která ač vznikla několik desítek let po olomoucké a přebírá stylové prvky svého předchůdce, se svým vzorem rovněž nekoresponduje.²¹

Originály sousoší jsou nyní prezentovány v Arcidiecézním muzeu v Olomouci. Na posledních dvou místech, kde byly umístěny předtím, je reprezentují faksimile. Osvětlení vzniku obou faksimile musí předcházet shrnutí dějin tvorby reprodukcí skulptury a plastiky a její funkce. Než k tomu dojde, je třeba si ujasnit rozdíly mezi kopií a faksimile a naznačit klady a zápory obou reprodukcí metod.

Kopie je vlastně novým uměleckým dílem vzniklým podle předlohy v poměru 1:1. Výsledkem by mělo být takové dílo, které bude prezentovat podobu sochy v době jejího vzniku. Nutné je tedy mít vhodný kamenný blok, blízký se svou strukturou a barevností co nejvíce dochovanému originálu. Záleží na schopnostech a zkušenostech kopisty, nakolik zvládne dotvorit co nejvěrnější podobu sochy, jak ji zamýšlel její původní autor.²²

Faksimile je oproti tomu přesné zachycení stavu sochy v určitém okamžiku. Nejpoužívanější metodou výroby faksimile je forma výdusku (technologické varianty odlitku), jehož plněním je směs písku a epoxidových pryskyřic. Výhodou této metody je možnost přesně namíchat požadovanou barevnost i strukturu umělého kamene. Důležitým kladem faksimile je ekonomická výhodnost jeho vzniku – z jedné formy je možné vytvořit hned několik výdusků.²³

Umělecká díla se, jak je dobře známo, kopírovala již od antiky. Rozmach reprodukcí technik je v novodobé historii spjat s počátkem 20. století. Vytváření kopií bylo běžné u poškozených soch – originál, umístěný do lapidária či galerie, byl nahrazen kopií v přírodním kameni. Takto byla vyměněna již na počátku 20. století některá sousoší Karlova mostu v Praze.²⁴ Roku 1998 pak bylo na Karlově mostě pouze 11 originálních barokních sousoší. Zejména od 40. let byla totiž hojně nahrazována kopiemi a tento trend pokračuje až do současnosti.²⁵

Na počátku 20. století se začala mnohá umělecká díla opatřovat i faksimilií ve formě odlitků/výdusků. Například severní portál kostela Panny Marie před Týnem byl očištěn, zbaven všech doplňků a odlit. Odlitek portálu je prezentován v expozici Národního muzea.²⁶ Výdusky byly od 60. let nahrazována veškerá sousoší *Ctností* a *Neřestí* v Kuksu a mnoho dalších, zejména barokních, soch.²⁷

V. V. Štech se roku 1937 poněkud opožděně zasazoval o vznik muzea odlitků, po vzoru obdobných institucí v zahraničí, zejména našich nejstarších kamenných soch. Muzeum by sloužilo pro uchování podoby stále rychleji se poškozujících soch i jako zásobnice předmětů

pro různé zahraniční výstavy.²⁸ Štěch tedy nepožaduje záchranu originálů fyzickým přesunutím do lapidária, ale záchranu pouze jejich formy vytvořením odlitku.

Zajímavý doklad funkce reprodukční plastiky, vyjma zachování formy originálu, známe z katedrály sv. Víta v Praze. Roku 1929 vznikl odlitek sochy sv. Václava v dílně sochaře Karla Nováka. Ten později, v roce 1935, nabídl Jednotě pro dostavbu chrámu zhotovení faksimile této sochy v různých velikostních poměrech. Jednota si skutečně objednala na 283 kusů těchto odlitků, které později rozprodala.²⁹ Výroba faksimile soch měla, a dodnes má, i ekonomickou funkci – vytvořené plastiky mohou sloužit jako svého druhu suvenýr.

Modelovým příkladem přístupu k vytváření kopií a jejich funkci je nedávné restaurování tzv. světic z Petrova, které byly až do roku 2002 umístěny pod baldachýny jižní chrámové předsíně katedrály sv. Petra a Pavla v Brně. Při bezprostředním průzkumu soch se ukázalo, že vznikly již v první polovině 14. století.³⁰ Po sejmutí soch došlo k odlití jejich stavu včetně všech pozdějších doplňků, potom byly sochy galerijně restaurovány jako torza.³¹ Posléze byly sochy znovu odlity ve formě sádrové plastiky, na které byly, zcela dle fantazie zainteresovaných osob, domodelovány chybějící části, aby mohly tyto odlitky sloužit jako vzor pro vytesání kamenosochařské kopie pro původní místo v exteriéru chrámu. Sochy se tak z anonymních světic staly sv. Kateřinou a Barborou.³² Zmíněná restaurátorská akce slouží jako dobrý příklad především pro precizní zpracování všech provedených prací do jednoho sborníku. Odpadají tak četné problémy s dohledáváním všech vyjádření a posudků. Zároveň byla jasně předvedena funkce kopií kamenných originálů, které se jako nové umělecké dílo (a to jak dobou vzniku, tak i ikonografickým určením) reprezentují na kostelní fasádě.

Roku 2006, v souvislosti s otevřením nově zrekonstruovaného Arcidiecézního muzea v Olomouci, byla vytvořena faksimile sousoší *Olivetské hory*. Toto sousoší bylo dlouhodobě zapůjčeno do stálé expozice muzea, které jako náhradu nechalo Ladislavem Werkmannem vyhotovit faksimile ve formě výdusků. Odlitky vznikly také za tím účelem, aby po možném návratu soch do kostela mělo muzeum alespoň jejich faksimile. V únoru 2006 zástupci dotčených institucí zkontrolovali probíhající práce. Po sejmutí sádrové a lukoprénové formy a očištění sousoší bylo konstatováno, že povrch originálů soch je pohledově velmi rozrůzněn nečistotami (zateklý olej, asfalt apod.) i druhotnými tmely. Cílem následných retuší byla konzervace, ne restaurování soch. Čištění se mělo omezit na minimum, aby se zamezilo ztrátám na povrchu památky (dle požadavků Arcidiecézního muzea).³³ Ačkoliv byly roku 1999 sochy restaurovány, pod vlivem nového umístění v kostele se na nich projevila vlhkost a na exponovaných místech zůstal těžko odstranitelný černý film (není zřejmé, zda vznikl až vlivem nového umístění, nebo se na sochách uplatňoval již dříve). Konzultační setkání konstatovalo, že se jedná o čistě vizuální problém, který však může vzhledem k vystavení v muzeu působit rušivě.³⁴ Bylo tedy nutné sochy patinovat, či spíše pohledově sjednotit jejich povrch (lokálně, lazurně a reverzibilně). Dle doporučení měly být výdusky osazeny vně kostela, na místě, kde byly umístěny po novogotické úpravě chrámu, měly být doplněny o chybějící detaily (část chodidla sv. Petra apod.) a dle finančních možností na nich měla být obnovena původní zjištěná barevnost. K žádným z těchto doporučení však nedošlo, faksimile byla po patinování umístěny v interiéru chrámu nepolychromované.³⁵

Odlévací formy zůstaly majetkem farnosti, která je následujícího roku ještě jednou využila při příležitosti oslavy 770. let od první zmínky o farnosti. Výdusky, instalované vně kostela, na nejstarším známém místě originálů, nejsou nijak patinovány a působí tak plně v souladu se svou podstatou jako nová umělecká díla.

Nyní je na místě podrobněji představit současné deponování originálu sousoší, které je od roku 2006 vystaveno ve stálé expozici „Ke slávě a chvále. Tisíc let duchovní kultury na Mo-



Obr. 3. Výklenek se sousoším Olivetské hory, architektura výklenku Richard Völkel, 80. léta 19. století; autor výdusku Ladislav Werkmann, 2007, kostel sv. Mořice v Olomouci. Foto: archiv autora.

ravě“ v Arcidiecézním muzeu v Olomouci. Nově zrekonstruované prostory bývalého Přemyslovského hradu a kapitulního děkanství byly otevřeny 1. června 2006 a ihned si pro svou specifickou realizaci vyžádaly pozornost odborníků i veřejnosti. Nové architektonické řešení vytvořené ateliérem HŠH Architekti příkladě skloubilo historické prostory s novou architekturou, která se uplatňuje především pohledovým betonem.³⁶

Autorkami expozice jsou Gabriela Elbelová, Jana Hrbáčová a Helena Zápalková. Koncept muzea však vzešel z široké diskuze velkého množství odborníků.³⁷ Sbírky (jedná se většinou o zápůjčky jednotlivých farností Olomoucké arcidiecéze) jsou vystaveny chronologicky. Umění pozdní gotiky tvoří celek s renesančním uměním a je vystaveno především v tzv. Nové síni, což je jediná novostavba vzniklá pro muzeum. Expozice však pokračuje přes křížovou chodbu do bývalé kaple sv. Jana Křtitele, kde je vystaveno sousoší *Olivetské hory*. Sochy jsou umístěny na minimalistický černý sokl v závěru kaple. Cílem bylo vytvořit kontrast mezi černou hmotou podstavce a sochami, které jsou vystaveny bez kamenného terénu, který zůstal vně kostela sv. Mořice a částečně i uvnitř, kde se uplatňuje jako podstavec pro faksimile sochy Krista. Nevýhodou zvoleného prostoru pro prezentaci olivetského sousoší je jistá odlehlost bývalé kaple, která navíc bývá velmi často nepřístupná (ať již kvůli klimatickým podmínkám nebo různým opravám a úklidu). Jedna z perel olomouckého uměleckého bohatství tak zůstává relativně často skryta pohledu veřejnosti. Samo vystavení však působí velmi přesvědčivě – zejména užití masivního soklu je velmi žádané, i když by bylo možné použít sokl vyšší. Na sochy totiž shlížíme z mírného nadhledu, což může trochu snižovat jejich výtvarnou hodnotu – původní předpokládané umístění bylo minimálně ve výši očí.

Výše zmíněná fakta nám dávají pevný základ pro následné vyhodnocení autenticity olivetského sousoší. Problémem ovšem může být samotný pojem „autenticita“, který je chápán v několika rovinách. Termín jako takový je pevně zakotvený v metodologii památkové péče, pro kterou je, spolu s originalitou, stěžejní. Autenticita vyjadřuje původní vzhled uměleckého díla při jeho vzniku. Pokud však umělecké dílo (potažmo památku) chápeme jako objekt tvořený hmotou a formou měnící se v čase, pak se musí zákonitě měnit i jeho autenticita.³⁸ Podobně se vyjadřují i další badatelé – pokud je hmota památky změněna pouze působením času a prostředí, není nutno ji restaurovat, pouze konzervovat. Restaurování má totiž uměleckému dílu navrátit jeho autenticitu.³⁹ Jedním ze znaků tohoto stárnutí je pak, zejména na kamenných památkách, patina, která je jedním z nejvýraznějších znaků „hodnoty stáří“ v terminologii tzv. vídeňské školy dějin umění. Pokud jsou faksimile sousoší umístěna v bývalé křestní kapli v interiéru kostela sv. Mořice uměle patinována, tak působí spíše jako falzum klamající diváka. Nezainteresovaný návštěvník kostela neví, zda vidí „autentické“ pozdně středověké sousoší, a pokud předtím nenavštívil nebo nenavštíví expozici Arcidiecézního muzea, ani se to nejspíše nedozví.

Je nepochybné, že pojem autenticity obsahuje i kontext uměleckého díla a jeho funkci. V případě olivetského sousoší víme, že původní význam takřka není možné obnovit. Originály sousoší jsou vystaveny v muzeu jako esteticky obdivuhodné dílo, jehož liturgická funkce je upozaděna. *Olivetské hora* má funkci novou, druhotnou, avšak neméně významnou – je objektem, který svým výtvarným účinkem těší návštěvníky muzea. Forma sousoší je samozřejmě lehce přenositelná na faksimile. Pohled na středověké umělecké dílo nás jistě uspokojí i díky vědomí jeho stáří, které je však na faksimile nefunkční. Problémem olomouckých reprezentací originálního sousoší je jejich nejasný statut. Je nepochybné, že pokud se díváme na faksimile originálu, mělo by být na první pohled jasné, že tak činíme. Stačilo by výdusky označit štítkem či cedulí s přiznáním „neoriginality“.

Pokud se shodneme na tom, že faksimile nemůže nést slovy těžko definovatelné kvality originálu, ptáme se, proč se nesnaží ukázat jeho možnou původní podobu. Máme zde na mysli originální barevnost skulptur, která byla výše zmíněným průzkumem zjištěna. Laická veřejnost je bohužel značně zmatena stavem našeho středověkého kamenného sochařství a architektury, že o původních polychromiích a omítkách málokdy přemýšlí. Je pravdou, že 19. a 20. století celou řadu význačných památek zachránilo, musíme ale mít na zřeteli jejich původní podobu. Úkolem dějin umění a památkové péče je tuto podobu připomínat laické veřejnosti. V případě hned dvou faksimile olomoucké *Olivetské hory* se nabídla jedinečná možnost původní vizuální podobu pozdně středověkého umění prezentovat. O tom, že to lze, se můžeme přesvědčit například ve švýcarském Radolfzell, kde se originál sousoší *Olivetské hory* nachází v interiéru kostela a faksimile či kopie ve venkovní kapli je opatřena, byť ne příliš povedenou, rekonstrukcí středověké polychromie.⁴⁰

Druhou stranou „problému“ faksimile a kopií je fakt, že veřejnost možná ani nerozlišuje mezi originálem a jeho reprodukcí. Důkazem mohou být tolik úspěšné výstavy faksimile pohřební výbavy faraonů starověkého Egypta nebo terakotové armády čínského císaře Čchin. Na propagačních materiálech těchto akcí paradoxně prakticky nenajdeme zmínku o tom, že nejsou vystaveny originály. Faksimile olomoucké *Olivetské hory* je vystavena ve veřejném prostoru, jejími diváky je tedy celá škála dnešní společnosti, z níž pouze malý zlomek navštěvuje galerie a muzea umění. Pouze tento zlomek diváků má možnost zjistit, že vně kostela sv. Mořice i v jeho křestní kapli není vystaveno pozdně středověké dílo.



Obr. 4. Sousoší Olivetské hory (detail), Ladislav Werkmann, 2007, výdusek, kostel sv. Mořice v Olomouci. Foto: archiv autora.

Poznámky

- ¹ Článek vychází z: Kruntorád, M.: *Sousoší Olivetské hory (Olomouc, Modřice, Jihlava) – restaurování, současná funkce a vystavení* (diplomová práce). Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Brno 2011.
- ² Bartlová, M.: *Poctivé obrazy. Deskové malířství v Čechách a na Moravě 1400–1460*. Praha 2001, s. 103–105; Hlobil, I.: Olivetská hora z kostela sv. Mořice v Olomouci z třicátých let 15. století. In: Martyčáková, A. (ed.): *Podzim středověku. Vyhraňování geografických teritorií, městská kultura a procesy vzniku lokálních uměleckých škol ve střední Evropě 15. století*. Brno 2001, s. 45–51.
- ³ Bláhová, Z.: Olivetská hora při kostele sv. Mořice v Olomouci, cesty památky v čase a prostoru. In: *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci*. Olomouc 2011, s. 13–28.
- ⁴ K pramenům reflektujícím donace u olomouckého Olivetu viz tamtéž, s. 14–15. K ikonografii a původní funkci Olivetů: Kch [Kaliopi Chamonikola]: Olivetská hora z Modřic u Brna. In: Chamonikola, K. (ed.): *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brno* (katalog výstavy). Brno 1999, s. 350–353; Ketmanová, K.: *Sousoší olivetské hory v Jihlavě a Modřicích u Brna* (bakalářská práce). Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Brno 2008, s. 17–18.
- ⁵ Šembera, A. V.: *Paměti a znamenitosti města Olomouce*. Vídeň 1861, s. 60; Kuča, K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 4. Praha 2000, s. 618–619.
- ⁶ Bláhová, Z. (pozn. 3), s. 14–15.
- ⁷ Zlámal, B.: *Dějiny kostela sv. Mořice v Olomouci*. Olomouc 1936, s. 71.
- ⁸ Kramář, J.: *Olomouc, královské hlavní město Moravy*. Olomouc 1881, s. 29.
- ⁹ Zlámal, B. (pozn. 7), s. 71.

- ¹⁰ Krčálová, J.: Příspěvek k poznání díla Hanuše z Olomouce. *Umění* IV, 1956, č. 4, s. 17–50.
- ¹¹ K opravám chrámu v 19. století viz: Nejedlý, V.: K dějinám památkové péče na Moravě – sedmdesátá léta 19. století až počátek 20. století. *Zprávy památkové péče* LI, 1991, č. 8, s. 451–454; Bláhová, Z. (pozn. 3), s. 24; Krontorád, M. (pozn. 1), s. 37–38.
- ¹² Kux, H.: *Die Wiederherstellung der St. Mauritzkirche 1875–1908*. Olomouc 1908, s. 22.
- ¹³ Nejedlý, V.: Povrchové úpravy historických kamenosochařských děl umístěných v exteriéru. *Zprávy památkové péče* LIX, 1999, č. 4, s. 109–112.
- ¹⁴ Hlobil, I.: Středoevropský (Pražský?) sochař, Olivetská hora. In: Hlobil, I. – Perůtka, M. (eds.): *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko* (katalog výstavy). Olomouc 1999, s. 284–286.
- ¹⁵ Bláhová, Z. (pozn. 3), s. 24.
- ¹⁶ Zatloukal, P.: *Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc 2002, s. 334.
- ¹⁷ Krontorád, M. (pozn. 1), s. 34–35.
- ¹⁸ Musil, J. V. – Nerychel, B.: *Chrám sv. Mořice v Olomouci*. Olomouc 1990, nestr.
- ¹⁹ Hlobil, I. (pozn. 14), s. 284–286.
- ²⁰ Frömllová, V.: Polychromie kamenné plastiky v období krásného stylu. Okruh Mistra Krumlovské madony. *Technologia artis* I, 1990, s. 85–90; Koller, M.: Technika a sloh polychromie plastik kolem roku 1400. *Technologia artis* III, 1993, s. 117–124.
- ²¹ Knorová, K. – Knor, J.: Restaurátorský průzkum souboru polychromovaných dřevěných soch Olivetská hora z Pustiměře. *Zprávy památkového ústavu v Brně* III, 1999, s. 36–42.
- ²² Suchomel, M.: *Záchrana kamenných soch*. Díl 2. Praha 1990, s. 7–20.
- ²³ Tamtáž, s. 20–26.
- ²⁴ Nejedlý, V.: K vývoji péče o sochy na Karlově mostě v Praze. *Zprávy památkové péče* LXIX, 2009, č. 1, s. 44–51; Rybařík, V.: Sto let kamenných kopií soch a sousoší Karlova mostu v Praze. *Zprávy památkové péče* LXVIII, 2008, č. 6, s. 489–493.
- ²⁵ Nejedlý, V.: Problémy restaurování a záchrany sochařských děl na Karlově mostě v Praze. *Zprávy památkové péče* LVIII, 1998, č. 6, s. 165.
- ²⁶ Nejedlý, V.: Poznámky k restaurování severního portálu kostela Panny Marie před Týnem v Praze. *Památky a příroda* X, 1985, č. 8, s. 465.
- ²⁷ Suchomel, M. (pozn. 22), s. 31–36.
- ²⁸ Štech, V. V.: O potřebě sbírky odlitků. *Zprávy památkové péče* I, 1937, č. 8, s. 6–8.
- ²⁹ Rybařík, V.: Ke vzniku a osudům sochy sv. Václava ze Svatováclavské kaple katedrály sv. Víta v Praze. *Zprávy památkové péče* LXIX, 2009, č. 6, s. 455.
- ³⁰ Hlobil, I.: Dvě světice z gotické katedrály sv. Petra a Pavla v Brně. *Památková péče na Moravě* X, 2005, č. 9, s. 13–26.
- ³¹ Nejedlý, V.: Restaurování dvou gotických soch světic z fasády katedrálního kostela sv. Petra a Pavla v Brně – východiska a možnosti. *Památková péče na Moravě* X, 2005, č. 9, s. 27–34; Bradna, J.: Brno, gotické sochy světic z katedrály sv. Petra a Pavla na Petrově – popis restaurování. *Památková péče na Moravě* X, 2005, č. 9, s. 35–46.
- ³² Janouch, D.: Sekání kopií světic z katedrály sv. Petra a Pavla v Brně. *Památková péče na Moravě* X, 2005, č. 9, s. 71–74.
- ³³ Archiv Arcidiecézního muzea v Olomouci, Kontrolní den ke zhotovení kopií sousoší Olivetské hory, Olomouc, 9. 2. 2006.
- ³⁴ Archiv Arcidiecézního muzea v Olomouci, Konzultační setkání k výrobě odlitků sousoší Olivetské hory, Olomouc, 21. 3. 2006.

- ³⁵ Archiv Arcidiecézního muzea v Olomouci, Průběh provádění patinace kopií Olivetské hory, Olomouc, 30. 8. 2006.
- ³⁶ Více o rekonstrukci viz: Jakubec, O. – Zatloukal, P. (eds.): *Arcidiecézní muzeum Olomouc*. Olomouc 2009.
- ³⁷ Jakubec, O.: „Ke slávě a chvále. Tisíc let duchovní kultury na Moravě.“ Stálá expozice Arcidiecézního muzea v Olomouci. *Zprávy památkové péče* LXVII, 2007, č. 43, s. 196–198.
- ³⁸ Novotný, V.: O autentičnosti památek. *Památková péče*, 1968, č. 1, s. 1–12.
- ³⁹ Nejedlý, V.: Pojem „patina“ při restaurování kamenosochařských památek. Příspěvek k diskuzi o zachování památek. *Zprávy památkové péče* LIX, 1999, č. 1, s. 1–11.
- ⁴⁰ Za upozornění na Olivetskou horu v Radolfzell děkuji Hynku Látalovi.

SUMMARY

Original and Facsimiles of the Mount of Olives in Olomouc

Matěj Kruntorád

The sculptural group of the Mount of Olives in the St Maurice Church in Olomouc, created in the 1430s, is one of the most significant monuments of the late Gothic in Moravia. The sculptural group had an irreplaceable function in the Easter liturgy but also in personal devoutness of the Olomouc inhabitants in the time of its creation. Today the function of the sculptures is diametrically different. Exhibiting in the Olomouc Archdiocesan Museum turns the sculptural group into a “mere” aesthetically attractive object. The originals are represented by facsimiles in the form of cast at two last known positions (the former baptismal chapel in the church and under a cover outside the temple). While the facsimile inside the temple seems to be the original thanks to its patination, the outdoor sculptures admit their imitativeness through their external coating; still it would be worth to reconstruct its original polychrome as originally considered. The facsimile of the sculptural group could serve as not only as a memorial of the oldest known placing of the sculptures but also as an example of the original aesthetical impression of the medieval sculpting.

Josef Vratislav šlechtic z Monse a jeho nobilitační diplom

Filip Hradil – Miroslav Myšák

ABSTRACT

Josef Vratislav the Nobleman of Monse and His Nobilitation Diploma

The contribution deals with the person of the Olomouc lawyer and university professor Josef Vratislav Monse (1733–1793) in the context of the discovery of his original nobilitation diploma from 1780 in the collection of the Regional Museum in Olomouc. While the first part of the text presents Monse's legal opinions and mentions possible reasons of his admission to the noble states, the second part of the text deals in details with the nobilitation diploma from the viewpoints of its form and content. A part of the contribution is also an edition of the entire text, not known to the specialists before.

KEY WORDS: Josef Vratislav Monse, Olomouc, nobility, nobilitation diploma, university, Enlightenment, legal science

Prvního prosince roku 1780, dva dny po smrti Marie Terezie, byl jejím synem a nástupcem na trůně, Josefem II., podpisem stvrzen nobilitační diplom pro Josefa Vratislava Monseho, olomouckého právníka, univerzitního učitele a osvícenského učenice na poli moravské historie. Oficiální uznání jeho záslužné činnosti ze strany panovníka a přiznaný společenský status mu byly odměnou za dlouholeté, ne vždy zcela snadné, působení v akademických kruzích a veřejném životě. Skutečnost Monseho jmenování do šlechtického stavu se stala významnou nejen pro jeho početnou rodinu,¹ ale za důležitou ji pokládal i Josef Dobrovský, když neopomněl na stránkách svého časopisu *Böhmische und Mährische Litteratur* Monseho povýšení zmínit spolu s poctami, kterých se roku 1780 dostalo několika dalším osobnostem vědeckého života.²

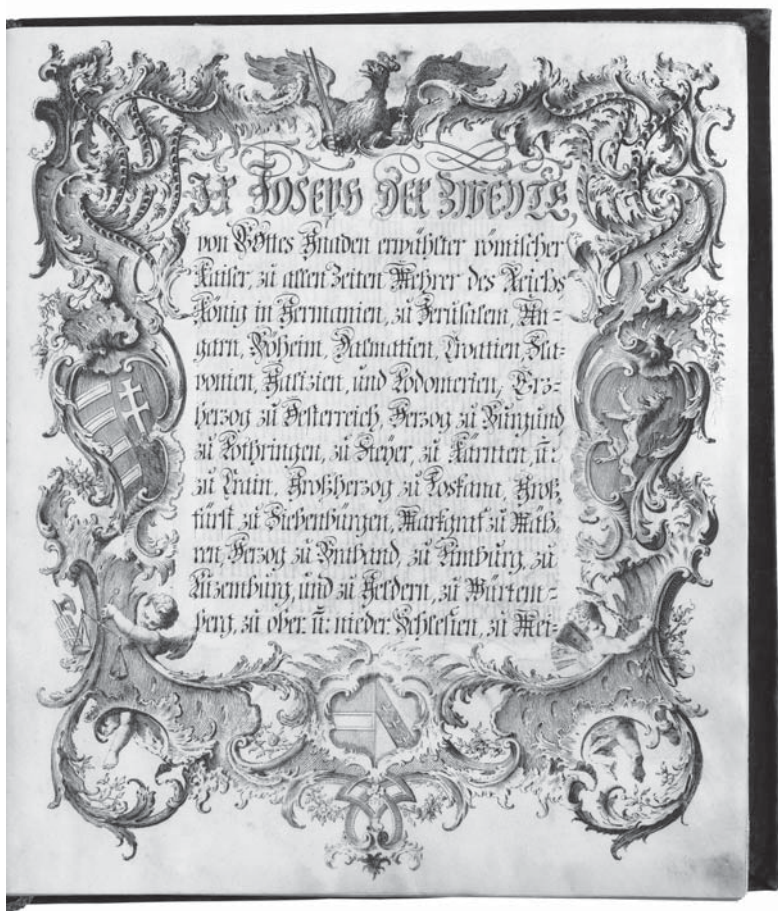
Nahlédneme-li do Monseho životopisu z pera jeho přítele Jana Petra Cerroniho³ nebo do pozdějších biografických prací českých a moravských badatelů,⁴ je zřejmé, že rok 1780 patřil v jeho životě k těm nejúspěšnějším. Důvodů k tomuto tvrzení je několik. V lednu byl za přítomnosti předních osobností tehdejšího vědeckého světa slavnostně instalován, díky přízni vídeňského dvora, na rektora brněnské univerzity. V únoru se stal členem brněnské komise pro cenzuru knih a o dva měsíce později byl přijat za člena Učené společnosti hessensko-homburské. S koncem roku pak přišla jeho nobilitace. Příhodnou životní etapu umocňovaly výborné pracovní podmínky, které vycházely z faktu přenesení olomoucké univerzity do Brna. V brněnském ovzduší Monse unikl pŕůtkám a nesvárům, jež ho provázely v Olomouci s církevní hierarchií, a získal větší možnosti svobodného vědeckého rozvoje.⁵

Budeme-li uvažovat o důvodech, které vedly k Monseho povýšení do šlechtického stavu, je nutné věnovat pozornost jeho právnícké profesi, a to především z perspektivy 70. let 18. století. Jak poznamenal v úvodu své studie o právníckém povolání v 18. století historik Tomáš

Sterneck, „ve srovnání s předchozím obdobím se od poloviny 18. století nápadně zvětšovala váha právnícké kvalifikace. Školení právníci se stávali perspektivními kádry a otevíraly se před nimi nebyvalé možnosti uplatnění. ... Nároky kladené na úřednictvo rostly a spolu s nimi se zvyšovala poptávka po osobách s juristickým vzděláním, jehož získání se tak stávalo vstupenkou do stále se rozšiřující řady institucí. A od úspěšného působení ve sféře veřejné správy se pak nezřídka odvíjel společenský vzestup“.⁶ Přestože je dnes Josef Vratislav Monse nejčastěji spojován s prostředím rodícího se českého obrozeneckého života, jakožto velký přítel Dobrovského a autor řady vlastivědných a historiografických spisů, byla to zejména láska k právní vědě, která předurčila jeho životní osudy.

Úplné právnícké vzdělání získal Monse ve Vídni v roce 1762, kdy byl promován doktorem obojího práva. Osvícenství, reformní katolicismus či přirozené právo formovaly v tereziánské Vídni názory mladého muže stejně jako osobnost vynikajícího znalce práva – Pavla Josefa Riegera. Náklonnost a obdiv k dílu tohoto předního rakouského právníka a univerzitního učitele neopustily Monseho ani po letech, v době olomouckého působení. Obor církevního práva, který Rieger v rámci rakouské monarchie výrazně ovlivňoval, musel ve druhé polovině 18. století reagovat jak na otázky spojené s problematikou stále častějších zásahů státní moci do výkonu a správy církevních záležitostí (vrcholem bylo v tomto ohledu právě desetiletí vlády císaře Josefa II.), tak také na vnitrocírkevní diskuzi o postavení a významu papežské moci v církvi, která znovu nabyla na intenzitě po vydání knihy trevírského světícího biskupa Mikuláše von Hontheim *De Statu Ecclesiae et legitima Potestate Romani Pontificis* [1763].⁷ Hontheimovy názory, silně zaznívající především v německém říšském prostředí, jasně formulovaly postavení papeže v církvi jakožto čestné a ji sjednocující, ovšem nejvyšší instancí v církvi měl být všeobecný koncil a řada výkonných kompetencí papeže měla být přenesena na episkopát, který měl mít ve svých diecézích rozhodující vliv a moc. Zastánci této linie omezování práv papežské kurie tak nepřímou podporovali církevní politiku Habsburků. Vládní dynastie si byla vědoma významu, jaký může mít církevní právo v kontextu prosazování státně-církevní politiky, a proto velmi dbala na to, aby se na univerzitách, zbavených vlivu jezuitů, vyučovalo důvěryhodnými osobnostmi a podle předepsaných učebnic. Náklonnost Riegerovi projevil Monse veřejně jednak užíváním jeho učebnice *Synopsis juris ecclesiastici* při univerzitní výuce církevního práva, kterou od roku 1774 v Olomouci garantoval,⁸ jednak vydáním jeho nekrologu počátkem roku 1776, v němž vlastně obhajoval názory svého zesnulého učitele.⁹ Inklinace k učitelskému vzoru a recepce nových osvícenských právních názorů přiváděly Monseho na jedné straně do osobních konfliktů s některými konzervativními představiteli moravského duchovenstva, což obecně zhoršovalo jeho pověst mezi moravským klérem na venkově,¹⁰ na straně druhé ale jeho radikálně osvícenské názory hájené v otázkách zásahů představitelů státní moci do církevních poměrů vyvolávaly u josefínsky a proreformně smýšlejících kruhů velké sympatie. V květnu roku 1778 se například významný rakouský duchovní a jansenista Marx Anton Wittola zmínil v dopise známému představiteli utrechtské církve Gabrielu hraběti Dupacovi de Bellegarde: „Před deseti lety vyslal dvůr do Olomouce jako profesora kanonického práva jistého pana Monse, muže velmi oddaného čistotě nauky a právům panovníka. Tato jeho horlivost ho pak vystavila těm nejstrašnějším perzekucím ze strany jezuitů, na Moravě tak mocných ...“¹¹

Své církevně právní názory Monse otevřeně deklaroval poprvé roku 1773 latinským prekladem spisu portugalského teologa poloviny 18. století Antonia Pereiry, ke kterému napsal předmluvu a jehož cílem byla obhajoba církevní politiky osvícenských panovníků a současné podoby církevního práva.¹² O několik let později (1779) pak Josef Vratislav Monse uveřejnil kontroverzní latinský spis neznámého autora pojednávající o soupeření papeže Bonifáce VIII.



Obr. 1. Titulní strana majestátu Josefa II. udělujícího šlechtický titul J. V. Monsemu, 1780, pergamen, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsívál.

s Filipem IV. Sličným o moc nad církví, nazvaný *Dialogus inter clericum et militem supra dignitate papali et regia*.¹³ Obě díla, jejichž poselstvím čteným mezi řádky byla teze, že církevní právo má sloužit politickým účelům, vyvolala vlnu negativních emocí u moravského kléru a především vydání *Dialogu* mělo za následek vznik sporu, do něhož se v konečné fázi (ve prospěch vydavatele) vložila dvorní censurní komise ve Vídni. Monse se tímto postojem jednoznačně přihlásil k táboru osvícenců, pro něž byly vládní reformy Marie Terezie nutným počátkem (nikoli vrcholem) společenských změn. Zařadil se tak, podobně jako Josef Dobrovský, do okruhu lidí, kterým se po nástupu Josefa II. na trůn v roce 1780 otevíraly velké možnosti kariérního postupu ve státních službách.¹⁴ Lze konstatovat, že zásluhy Josefa Vratislava Monseho na poli právních věd byly tím hlavním, co tohoto muže učinilo v očích vídeňského dvora vhodným k povýšení do šlechtického stavu.¹⁵ Četné spory a možná též samo uznání v podobě nobilitace však vedly Monseho po roce 1780 ke změně badatelského zájmu – opuštění právní problematiky a většímu příklonu k literární historii a dějinám Moravy.

Pramenný materiál vztahující se k udělení šlechtického titulu Monsemu je dnes velmi skromný. Doposud největším zdrojem informací byl pro mnohé badatele intimát čes-

ko-rakouské dvorské kanceláře z 11. prosince 1780 adresovaný zemskému guberniu v Brně, v němž je podřízenému úřadu sdělena skutečnost povýšení císařského rady J. V. Monseho do šlechtického stavu s predikátem „Edler von“ ke dni 1. prosince 1780.¹⁶ Ve stručném textu se jako zdůvodnění uvádějí jeho zásluhy a prospěšné služby na poli výuky církevního a světského práva či píle vedoucí k vydání několika tištěných prací užitečných pro rozkvět věd. Kromě znění tohoto dokumentu byl ve 30. letech 20. století znám Karlu Žákovi také opis Monseho nobilitačního diplomu, a to v rámci nečíslovaných a nestránkovaných rektorských akt uložených v archivu olomoucké teologické fakulty.¹⁷ Text nobilitačního diplomu je v otázce důvodů Monseho povýšení mnohem obšírnější, rekapituluje jeho úspěšnou profesní kariéru včetně držení nejrůznějších úřadů a zmiňuje v neposlední řadě i zásluhy jeho otce Jana Karla, jakožto někdejšího novoměstského syndika.

Originál diplomu nikdo z Monseho životopisců neznal, a to ani po roce 1945, kdy byl poprvé „objeven“ členy Musejního spolku v Ivančicích. Dle jejich dochovaného sdělení, vloženého do desek diplomu, byl tento dokument nalezen po 2. světové válce „pohozený kdesi na Znojemsku“ a následně odevzdán do ivančického muzea.¹⁸ V archivním fondu tohoto spolku lze nalézt dva odkazy vztahující se k popisovanému předmětu. Nejprve jde o stručnou zmínku v záznamu schůze výboru z 4. července 1945 (co bylo darováno, bod 14): „*Pan Jiří Prukl vzácný pergamen s pečeti císaře Josefa II.*“. Poté podrobněji ve zprávě správce muzea za rok 1945: „*Velmi cenný přínos do muzea je pergamen, jímž císař Josef II. udílí šlechtický titul moravskému vlastenci a učenci Josefu Vratislavu Monseovi. Dílo je vzácné jak krásnými mědirytinami, tak ručními kresbami vroubicími písmo textu. Na zvláštním listu je rukou dříve vyznačen šlechtický znak. Tento vzácný předmět našel na jižní Moravě pohozený pan Jiří Prukl a věnoval jej museu.*“¹⁹ Proč, jak a kde konkrétně se tak významný dokument ocitl „pohozený“ někde na jižní Moravě, zůstává skryto neurčitými formulacemi zápisů, snad pocházel z majetku některé z německých rodin v té době právě vyháněných z poválečného Československa nebo byl původně součástí zámecké, klášterní či farní knihovny, po válce vyrabované. Členové výboru Musejního spolku si byli vědomi Monseho práce co by prefekta olomoucké univerzitní knihovny pro světské obory v polovině 70. let 18. století, a proto koncem listopadu 1947 zaslali nalezený diplom olomoucké Univerzitní knihovně, „*kam svým významem patří*“.²⁰ Je však otázkou, co způsobilo, že byl tento předmět místo v knihovně ponechán v olomouckém muzeu. Ivančickými vyžadované potvrzení přijetí památky do Univerzitní knihovny se v archivu jejich spolku nenachází, a také ve spisovém archivu dnešní Vědecké knihovny v Olomouci, který je uložen v olomoucké pobožce Zemského archivu v Opavě, nebyla nalezena žádná stopa. Dnešní Vlastivědné muzeum mohlo Monseho diplom získat nejdříve v roce 1951, kdy byl dokončen proces jeho vzniku vycházející ze sloučení Musea hlavního města Olomouce a českého Musea Vlasteneckého spolku. Zatím však není známa žádná dokumentace, která by tento předmět vztahovala k některému ze zmíněných muzeí.²¹

Nobilitační diplom Josefa Vratislava Monseho je z diplomatického hlediska majestátem císaře Josefa II., který byl dle dobových zvyklostí vyhotoven v kodexové formě, opatřen lepenkovými deskami (potaženými červeným sametem) a žlutými hedvábnými stuhami určenými k jejich uzavírání.²² Obsahuje 12 pergamenových folií svázaných k sobě, k nimž je ve středu vazby přivěšena velká císařská pečeť z červeného vosku, uložená v mosazném pouzdře.²³ Celý dokument je chráněn v původním plechovém (cínovaném) pouzdře, díky němuž se dochoval ve velmi dobrém stavu. Německy psaný text odpovídá obsahovým a formálním náležitostem majestátního listu, písař jej psal kaligrafickým písmem – kanzlei; vzprámená písmena stojí samostatně, případně jsou spojena vlasovými tahy. Slova latinská, případně francouzská vystupují ve formě humanistické polokurzivy.



Obr. 2. Vyobrazení heraldického znamení uděleného J. V. Monsemu v majestátu Josefa II., 1780, malba na pergamen, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsívál.

Stránky majestátu jsou doprovázeny bohatou ornamentální výzdobou, která je na rozdíl od vlastního textu z větší části tištěná. Zdobné prvky rámuující text dané strany, případně lemuující levý okraj zasluhují pozornost svým propracováním a variabilitou námětů. Objevují se v nich figurální motivy, vegetabilní prvky, heraldická znamení, symbolické motivy (váhy, meče, žezlo, jablko, fasces, knihy) nebo architektura. Autorem typizované výzdoby užívané v císařských majestátech od roku 1757 byl rytec František Mayer. Bohatá symbolika, která se ve výzdobě objevuje, byla v detailech vždy aktualizována a vztažena ke konkrétnímu udělenému titulu, heraldickému znamení a nobilitované osobě. V našem případě lze zmínit list [6^r], na němž putto přidržuje oválnou kartuš se zobrazením erbovního klenotu, který vyrůstá rovněž z vázy nad ním, a list [8^r] s Monseho erbem ve francouzském štítě v dolní části, nahoře pak s jinochem opírajícím se o obelisk a páskou s nápisem „*Edlen v. Monse*“. Na f. [4^v] se nachází po levé straně pilíř s putto držícím atributy spravedlnosti (meč, váhy, kniha), pod nímž stojí

regál s iniciálami (snad tvůrců zmíněné specifické výzdoby) a datací 1781, což napovídá, že reálně byl nobilitační diplom vyhotoven až v roce následujícím po udělení šlechtického titulu.

Přidělený titul *šlechtic* byl ve druhé polovině 18. století považován za čestný, nejnižší stupeň šlechtictví. Jeho přiznání bylo, na rozdíl od jiných titulů, vázáno na zaplacení příslušné sumy peněz.²⁴ Podle tvrzení Karla Žáka však byla finanční taxa Monsemu prominuta.²⁵ K udělení šlechtického titulu se vázalo právo užívat specifické heraldické znamení, které nobilitační diplom podrobně popisuje a vyobrazuje.²⁶ Monseho erb je tvořen červeno-stříbrně šachovaným štítem s modrou hlavou, na níž spočívají tři zlaté rozkřídlené orlice hledící vpravo. V patě štítu se nachází zelené trojvrší, z něhož uprostřed vyrůstají tři zlaté svázané obilné klasy. Na horní hraně štítu spočívá turnajský helm se zlatým hledím a korunkou, z pod níž splývají červeno-stříbrná přikryvadla. Klenot opakuje figuru ze štítu (trojvrší s klasy) posazenou mezi rozepjatá červeno-stříbrně šachovaná orlí křídla.

Malba erbu je vsazena do zlaceného obdélného rámu, při jehož okrajích visí nařasený fialový závěs, samotný znak stojí na kamenné zlato-stříbrné ploše s hornatou krajinou se stromy na pozadí. Nahoře pak na sebe výrazně upozorňuje heraldické znamení vydavatele – císaře Josefa II., rozdělené do třech polí. Na horní hraně uprostřed se nachází velká rokajová kartuš a v ní císařský orel se svatozáří a korunou, v pařátech držící meč, žezlo a jablko, na hrudi s korunovaným polceným štítem (Arcivévodství rakouské / Lotrinsko), v menších kartuších v rozích pak vlevo znak Uher, vpravo českého království.

Poznámky

¹ Nobilitace se vztahovala také na Monseho rodinné příslušníky: „*Als haben Wir mit wohl bedachtem Muth, gutem Rath, und rechtem Wissen, auch aus Königlich- und Erzherzoglicher Machts-Vollkommenheit ihm Joseph Wratislaw Monse die besondere Gnade gethan, und ihn samt allen seinen ehelichen Leibes-Erben, und derenselben Erbens-Erben, männ- und weiblichen Geschlechts, absteigenden Stam[m]ens, für und für, in den Grad des Adels erhoben.*“ V roce 1780 měl Josef Vratislav Monse spolu s manželkou Marií Annou děti: Josefu Vicencii (* 1769), Josefa Františka (* 1770), Terezu Lucii (* 1772), Nepomucenu Antonii (* 1774), Františka Josefa (* 1776), Josefa Nepomucenu (* 1778).

² Vedle Monseho byli vyznamenáni: František Pittroff zlatou medailí za zpracování učebnice pastorální teologie; Karel Rafael Ungar byl oceněn zlatou medailí a místem knihovníka pražské univerzitní knihovny; profesor Augustin Zippe obdržel kanonikát v kapitule Věch svatých na Pražském Hradě. Viz *Böhmische und Mährische Litteratur auf das Jahr 1780*, zweiten Band, drittes Stück, s. 200–201.

³ Cerroniho životopis J. V. Moseho je dochován v Moravském zemském archivu v Brně, fond G 12, Cerr. II, č. 54, fol. 23–25.

⁴ Srov. např. Prasek, V.: Josef Vratislav šlechtic Monse. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* XIV, 1897, s. 3–33; Žák, K.: *Národní buditel PhDr. a JUDr. Jos. Vratislav šl. Monse, universitní profesor, rodák novoměstský*. Nové Město na Moravě 1933; Blaha, J.: *Josef Vratislav Monse* (diplomová práce). Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 1950; Fiala, J. – Nováková, M.: *Moravský osvícenec J. V. Monse (1733–1793)*. Olomouc 2003.

⁵ Když se v roce 1782 navrátilo vysoké učení ve formě lycea zpět do Olomouce, sepsali jeho profesori s Monsem v čele žádost o navrácení školy zpět do Brna s odůvodněním, že „*Olomouc jako pevnost není sídlem Múz; učitelům i studujícím zde chybí příležitost ke vzdělání; měšťanstvo, které sestává především z řemeslníků, se nepodílí na rozvoji věd; není zde knihkupectví a pouze jedna špatná tiskárna, zatímco v Brně vědy i studia kvetly a během čtyř let zde bylo vydáno více knih než v Olomouci za dobu trvání univerzity ...*“. Cit. dle Kroupa, J.: *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810*. Brno 2006, s. 75.

- ⁶ Sterneck, T.: Právník. Příklad JUDr. Jakuba Ignáce II. Daudlebského. In: Malíř, J. a kol.: *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*. Brno 2008, s. 64.
- ⁷ Kniha byla vydána pod pseudonymem Justus Febronius.
- ⁸ Recentně byly vztahy Monseho s olomouckým univerzitním prostředím nastíněny v práci Hradil, F.: Olomouc ve druhé polovině 18. století. In: Jakubec, O. – Elbel, M. (eds.): *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. Díl 1. Olomouc 2010, s. 313–322, zvláště s. 318–321.
- ⁹ Nekrolog nese název *Pii manes et eximia in rem litterariam merita perillustris ac clarissimi domini Pauli Josephi a Riegger*, Olomucii 1776.
- ¹⁰ Například 23. září 1780 píše Monse Cerronimu, že když se setkával na svých cestách Moravou s venkovskými duchovními, „mnozí jej žádali za prominutí, že o něm špatně smýšleli a že věřili, že je jejich nejzapřisáhlejší odpůrce“. Cit. dle Blaha, J. (pozn. 4), nestr.
- ¹¹ Cit. dle Brandl, M.: *Marx Anton Wittola. Seine Bedeutung für den Jansenismus in deutschen Landen*. Steyr 1974, s. 59. – Úryvek z dopisu Marxe Antona Wittoly Gabrielu Dupacovi de Bellegarde z 16. května 1778.
- ¹² Jedná se o dílo *Doctrina antiquae ecclesiae de suprema imperantium civilium in personas ecclesiasticas potestate [...] ab Antonio Pereira presbytero [...]*. Viennae 1773. Monse překládal dílo z italštiny. Obsahovou analýzu spisu přináší Blaha, J. (pozn. 4), nestr.
- ¹³ Spis objevil v knihovně kláštera v Louce u Znojma Monseho žák, premonstrát Norbert Korber. K okolnostem jeho vydání viz např. Žák, K. (pozn. 4), s. 14–15; o sporech, které vyvolal Monseho tisk v církevních kruzích Moravy, Blaha, J. (pozn. 4), nestr., nebo též Barteček, I. – Krbec, M. – Pospíchal, M.: *Josef Dobrovský a Morava*. Olomouc 2006, s. 55–56.
- ¹⁴ Vrcholem kariéry ve státních službách v případě Dobrovského bylo jeho působení v generálním semináři na Hradisku u Olomouce, kde působil jako vícerektor a později i jako rektor. Recentně k tomu Táborský, J.: *Josef Dobrovský v Olomouci*. In: *Olomoucké baroko. Proměny ambicí jednoho města*. Díl I. Olomouc 2010, s. 326–329. Více souvislostí pak přináší Táborského starší monografická práce: *Týž: Reformní katolík Josef Dobrovský*. Brno 2007.
- ¹⁵ Podrobně je Monseho právníká kariéra vyličená v textu nobilitačního diplomu.
- ¹⁶ Moravský zemský archiv v Brně, fond B 1, sign. S 12, kart. 1926, fol. 4–5.
- ¹⁷ Viz Žák, K. (pozn. 4), s. 9, 22.
- ¹⁸ Viz cit. sdělení Musejního spolku v Ivančicích č. j. 393/47 ze dne 28. 11. 1947 vložené na předním přideštní diplomu.
- ¹⁹ Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond Muzejní spolek Ivančice (G-199), složka Musejní agenda 1945, F 1-259, f. 94^a a f. 241^a.
- ²⁰ Cit. tamtéž. Jaké byly přesně motivace členů spolku zůstává nejasné, neboť ve fondu se nedochovaly písemnosti pro léta 1947 ani 1948.
- ²¹ V roce 2012 byl diplom nalezen a zapsán do sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci pod přírůstkovým číslem 32/2012.
- ²² Jeho rozměry jsou 31,5 cm x 36,5 cm.
- ²³ Pergamen je telecí, oboustranně broušený. Pečeť má průměr 13,6 cm.
- ²⁴ Srov. Županič, J.: *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha 2006, s. 47.
- ²⁵ Žák, K. (pozn. 4), s. 22.
- ²⁶ Jedná se o malbu na pergamen, doplněnou rámem z práškového zlata. Součástí diplomu je dnes také dodatečně vložený text z konce 18. století podávající rozbor Monseho erbů.



Obr. 3. Velká pečeť císaře Josefa II. přivěšená k majestátu, 1780, červený vosk, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsívál.

**Přepis majestátu císaře Josefa II.
o udělení šlechtického titulu Josefu Vratislavu Monsemu**

[1^r]

Wir Joseph der Zweyte,
von Gottes Gnaden erwählter römischer
Kaiser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs
König in Germanien, zu Jerusalem, Un-
garn, Böhmeim, Dalmatien, Croatien, Sla-
vonien, Galizien, und Lodomerien; Erz-
herzog zu Oesterreich, Herzog zu Burgund,
zu Lothringen, zu Steyer, zu Kärnten, u[nd]
zu Crain, Großherzog zu Toskana, Groß-
fürst zu Siebenbürgen, Markgraf zu Mäh-
ren, Herzog zu Braband, zu Limburg, zu
Luzemburg, und zu Geldern, zu Würtem-
berg, zu ober- u[nd] nieder Schlesien, zu Mei-

[1^v]

land, zu Mantua, zu Parma, Placenz, Quastalla, Auschwitz, und Zator, zu Calabrien, zu Barr, zu Montferrat, u[nd] zu Teschen, Fürst zu Schwaben, und zu Charleville, gefürsteter Graf zu Habsburg, zu Flandern, zu Türol, zu Hennegau, zu Kiburg, zu Görz, und zu Gradiska, Markgraf des heil. röm. Reichs, zu Burgau, zu ober- u[nd] nieder Lauffnitz, zu Pont a Mousson u[nd] zu Nomeny, Graf zu Namur, zu Provinz, zu Vaudemont, zu Blankenberg, zu Zütphen, zu Saarwerden, zu Salm, und zu Falkenstein, Herr auf der windischen Mark u[nd] zu Mecheln.

[2^r]

Bekennen Öffentlich
mit diesem Brief, und thun kund jedermän[n]iglich:
obwohl die Königlich. und Erzherzogliche Würde, und Hoheit, darein der Allmächtige Uns seiner väterlichen Vorsehung nach gesetzt hat, vorhin mit vielen edeln, und adelichen Geschlechtern und Unterthanen gezieret ist; So sind Wir doch gnädigst geneigt, diejenige, deren Voreltern, und sie in Unseren, und Unseres Königl: und Erzherzoglichen Hauses treügehorsamsten Diensten sich vor anderen mit beständiger Dienstbefliesenheit hervorgethan, und wohlverhalten haben, in höhere Ehr, und Würde zu erheben, mithin andere durch dergleichen milde Belohnungen zur Nachfolge guten Verhaltens und Ausübung adelicher Thaten gleichfalls

[2^v]

zu bewegen, und anzufrischen.

Wann Wir nun gnädigst angesehen, und betrachtet die adelichen guten Sitten, Tugend, Vernunft, und Geschicklichkeit, deren Uns Unser Rath, und lieber getreüer Joseph Wratislaw Monse, Professor Juris publici, et ecclesiastici, dann Director der juridschen Facultaet auf der Universität zu Brünn besonders angerühmet worden, und zügleich zu Gemüte geführt, wasmaßen bereits deßen Vater Johann Karl Monse als Syndicus zu Neüstadtl in Mähren viele gute Dienste ge-

leistet, er selbst aber nach im Jahre 1762. auf hiesiger Universität erlangter Doktors Würde, und erworbenen Rechts-Praxi nebst seinen

[3^r]

aufgehabten Lehraemtern als Consistorial-Lehen- und Stadt- Advocat zu Ollmütz nicht nur allein in verschiedenen wichtigsten Prozeßen, und anderen Civil- Angelegenheiten seine besitzende Rechts-Wissenschaften an Tag ge-
leget, sondern auch in Criminalibus, und anderen Officiosis sich zum dortigen besondern Vergnügen habe gebrauchen lassen, wegen welcher seiner tieffen Gelehrsamkeit, und stattlichen Eigenschaften er auch über den von Unseren treü gehorsamsten Ständen in Unserem Markgrathume Mähren gemachten allerunterthänigsten Vorschlag im Jahre 1767 zum Professor des Staats-Rechtes gnädigst ernennet worden, unter welcher Zeit er aus eigenem lobwürdigen Antrieb das

[3^v]

so nützliche als nothwendige Recht der Natur dortlandes der erste öffentlich zulehren anfieng; Hiernächst hat er im Jahre 1769 die durch Absterben des Professors Sommer unterbrochene Collegia Institutionum, Digestorum, et Juris Canonici vom 5^{ten} April bis zu Ende des Schul-Jahrs ohne mindester Belohnung, und zum besonderen Nutzen seiner Zuhörer, dann Emporbringung der Rechts-Wissenschaft zugleich versehen, das Anno 1774. aber ihm aufgetragene Lehramt des Kirchen-Rechtes zu Beförderung ächter Grundsätze des canonischen Rechtes nach den Vorschriften der hiesigen Universität eingerichtet, und hiebey sich durch seine Geschicklichkeit, und unermüdete Bemühungen sowohl, als auch

[4^r]

durch seine von Zeit zu Zeit in Druck herausgegebene viele gelehrte Werke einen vorzüglichen Beyfall, auch die Aufnahm in die patriotische Gelehrten Gesellschaft zu Hessen-Homburg erworben, überhaupt aber sich so verdienstlich gemacht, daß ihm die Superin-

tendenten-Stelle über das Ollmüzer Seminarium anvertrauet, dann die Beysitzerstelle bei der Studien- und Bücher-Censurs- Commission, nicht minder die Aufsicht über die Universitäts-Bibliothek, und das Directorat des juridischen Studii verliehen wurde. Und da er diese seine begleitende Aemter bis nun mit unermüdetem Eifer, und allem Fleiße zu seinem besondern Ruhm besorget, auch in diesem seinen getreuen Diensteifer

[4^v]

bis in seine Grube zu verharren des allerunterthänigsten Erbietens ist, und solches noch wohl thun kann, mag, und soll.

Als haben Wir mit wohl bedachtem Muth, gutem Rath, und rechtem Wissen, auch aus Königlich- und Erzherzoglicher Machts-Vollkommenheit ihm Joseph Wratislaw Monse die besondere Gnade gethan, und ihn samt allen seinen ehelichen Leibes-Erben, und derselben Erbens-Erben, männ- und weiblichen Geschlechts, absteigenden Stam[m]ens, für und für, in den Grad des Adels erhoben, und gewürdiget, auch zugleich der Schaar, Gesell und Gemeinschaft gleich anderen des heil:

[5^r]

römischen Reichs, dann Unserer gesamten Erbkönigreich Fürstenthum und Landen recht edelgebohrnen Personen zugefüget, zugesellet und verglichen, ihm auch das Praedikat Edler von gnädigst beýgeleget.

Thun das, erheben, setzen und würdigen sie in den Stand, und Grad des Adels. Gesellen, gleichen, und fügen dieselben, wie vorstehet, zu der Schaar, Gesell und Gemeinschaft anderer des heiligen römischen Reichs, auch Unserer gesam[m]ten Erbkönigreich Fürstenthum und Landen rechedelgebohrnen Personen.

Bewilligen, gönnen und lasen ihnen

[5^v]

zu, daß sie von nun an, zu allen künftigen Zeiten des Praedikats Edler von sich gebrauchen, also schreiben, und nennen können und mögen.

Meinen, setzen, ordnen, und wollen, daß nun und hinfüro er Joseph Wratislaw Edler von Monse, dessen eheliche Leibes-Erben, und derenselben Erbens Erben, männ- u[nd] weiblichen Geschlechts, von jedermänniglich, in allen ehrlich und adelichen Sachen, Handlungen, und Geschäften, geistlich und weltlichen für nobilitirte Personen gehalten, geehret, und genennet, dazu alle und jede adeliche Ehr, Würde, Vortheil, Freyheit, Recht,

[6^r]

und Gerechtigkeit haben, zu geistlichen Stellen auf den Stiftern, hohen, und niederen Aemtern, und Lehen geistlich- und weltlichen, nach eines jeden Stifts wohl hergebrachten Gewohnheiten aufgenommen werden, und gleich anderen Unseren, und des heiligen römischen Reichs recht gebohrnen Lehens- Turniersgenossen adelichen Personen zu turnieren, Lehen und alle andere Gerichte zu besitzen. Urtheil zu schöpfen, und Recht zu sprechen, dessen allen würdig, theilhaftig, und empfänglich seyn sollen.

Und zu mehrerer Gezeügniß dieser Unserer

[6^v]

Gnade und Erhebung seiner in den Stand des Adels, haben Wir ihm Joseph Wratislaw Edlen von Monse ein adeliches Wappen und Kleinod gnädigst verliehen, und solches ins künftige zu führen erlaubet; Als nämlich einen aufrecht stehenden ablangenden unten rund in eine Spitze zusammen laufenden von roth und Silber geschachten Schild mit einem blauen mit dreÿ goldenen gestümmelten rechts sehenden Adlern belegten Schildes-Haupt, aus dem Schildes-Füße erhebet sich ein grüner dreyhügelichter Berg, aus dessen mittleren erhöhe-

ten eine Kornstaude von dreÿ Aehern empor steigt. Auf dem Schilde ruhet ein zur Rechten gekehrter offener ade-

[7^r]

licher gold gekrönter mit seinem goldenen Kleinod behängter zu beyden Seiten mit einer von Silber und roth kunstmäßig vermisch-herabhängenden Decke bekleideter Turniers-Helm, auf welchem der vorbeschriebene dreÿhügelichte Berg mit der Kornstaude zwischen zween gleich dem Schilde, von, roth und Silber, geschachten Adlers-Flügeln.

Allermassen solch adeliches Wappen, und Kleinod in der Mitte dieses Unseres Königlich- und Erzherzoglichen Diplomatis gemalet, und mit Farben eigentlich entworfen zu sehen ist.

[7^v]

Gönnen, und erlauben ihm Joseph Wratzlaw Edlen von Monse, deßen ehelichen Leibes Erben, und derenselben Erbens Erben, beyderley Geschlechts, daß sie vorbeschriebenes adeliches Wappen, und Kleinod, nicht minder die rothe War Siegelung von nun an, zu allen künftigen Zeiten, in allen und jeden ehrlich- und adeliche[n] Sachen, Handlungen, und Geschäften, zu Schimpf, und Ernst, im Streiten, Stürmen, Schlachten, Kämpfen, Turnieren, Bestechen, Gefechten, Ritterspielen, Feldzügen, Pannieren, Gezeltenaufschlagen, Insiegeln, Pettschaften, Kleinodien, Begräbnißen, Gemälden, und sonst an allen Arten, und Enden nach ihren Ehre

[8^r]

Willen, und Wohlgefallen ebenfalls gebrauchen, und geniessen können und mögen, jedoch anderen, so etwan[n] ein dem vorbeschriebenen gleiches Wappen, und Praedikat führeten, an ihrem Rechte ohne Nachtheil und Schaden.

Und ergeth solchemnach an alle, und jede Kurfürsten, und Fürsten, geistlich und weltliche, Praelaten, Grafen, Freÿe-Herren, Ritters, und Knechte Unser Gesinnen, und Begehren; an Unsere nachgesetzte Obrigkeiten, Inwohner und Unterthanen hingegen, was Wür-

[8^v]

de, Standes, Amts, oder Weesens die immer seÿn mögen, hiemit, und in Kraft dieses Briefs, Unser gnädigster Befehl, daß sie mehrernannten Joseph Wratislaw Edlen von Monse, seine eheliche Leibes Erben, und derenselben Erbens Erben, männ- und weiblichen Geschlechts, für, und für, zu allen Zeiten, als andere des heiligen römischen Reichs, dann Unserer Erb- Königreiche, Fürstenthum und Landen rechtgebohrne Lehens- Turniers-genossene Edelleute in allen geistlich- und weltlichen Ständen, Stiftern, u[nd] Sachen, wie vorstehet, annehmen, halten, zulassen, erkennen, und würdigen, und sie an oberzählten Unseren

[9^r]

Begnadungen, und Freÿheiten nicht irren, sondern sie dessen allen ruhiglich gebrauchen, und geniessen, nicht weniger beÿ dem allen von Uns, und Unseren Nachkommen, Königen, und Erzherzogen zu Oesterreich wegen, schützen, schirmen, handhaben, und gänzlich dabey verbleiben lassen, darwider selbst nicht thun, noch das jemand anderen zu thun verstaten, als lieb einem jeden seÿe, Unsere schwere Straf, und Ungnad, und dazu eine Poen von fünfzig Mark löthigen Goldes zu vermeiden, die ein jeder, so oft er freventlich hierwider handelte, Uns halb in Unsere Kammer, und den an-

[9^v]

deren halben Theil denen Beleidigten unnachlässlich zu bezahlen verfallen seÿn solle.

Das meÿnen Wir ernstlich.
Mit Urkund dieses Briefs; besiegelt mit
Unserm Kaiser- Königlich und Erz-
herzoglich anhangenden größern In-
siegel.

Der geben ist in Unserer Haupt und Re-
sidenz Stadt Wien, den 1^{ten} Monats Tag
Dezember, nach Christi Unsers lieben
Herrn, und Seeligmachers gnadenreichen Geburt,
im siebenzehen hundert und achtzigsten Unserer

[10^r]
Reiche des Römischen im siebenzehenten
und der Erbländischen im ersten Jahre.

Joseph mp.

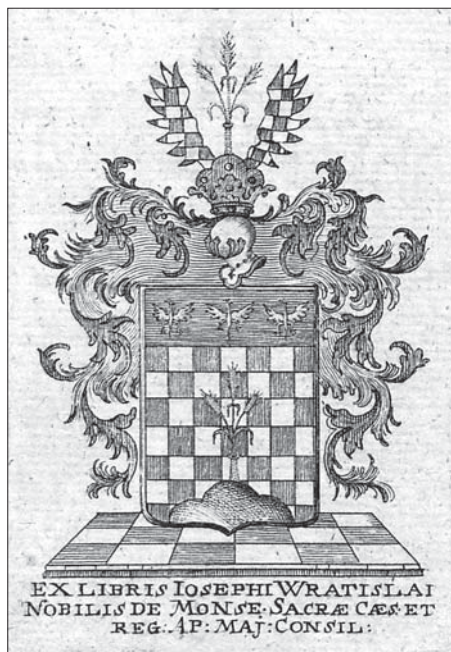
Henricus Comes a Blumegen
Reg[is] Boh[em]iae Sup[remus]
et A[rchiducis] A[ustriae] Prim[us] Canc[elarius]

Henricus Comes ab Auersperg

M[aria] Jos[eph] Com[es] ab Auersperg

Ad Mandatum Sac[r]ae Caes[are]o
Regiae Ma[ies]t[at]is proprium.

Jo[hannes] Seb[astian] Christoph v[on] Müller



Obr. 4. Ex libris J. V. Monseho s vyobrazením jeho šlechtického znaku, po 1780, papír,
Vědecká knihovna v Olomouci. Foto: Vědecká knihovna v Olomouci.

SUMMARY

Josef Vratislav the Nobleman of Monse and His Nobilitation Diploma

Filip Hradil – Miroslav Myšák

The objective of the article is to publish the text of a charter – nobilitation diploma edited by Joseph II in December 1780; it confirmed the promotion of the Olomouc and Brno lawyer Josef Vratislav Monse (1733–1793) to the noble states. This honour was awarded to him for his merits in the field of legal science where he always defended the state's interests, especially in relation to the extent of the state authority's interventions in the competencies of the Roman Catholic Church, and for his services in state and public institutions (censoring commissions, teaching at universities in Olomouc and Brno). This fact was not exceptional at that time, rather on the contrary, legal education and loyal performance of functions in state offices were often rewarded in this way. The nobilitation diploma brought Monse the lowest one of the possible titles – nobleman and predicate von Monse. The promotion among people of noble birth covered also Monse's marital children of both sexes and their offspring.

The material, today owned by the Regional Museum in Olomouc, has been unknown to researchers. It reached the place of today's deposit probably at the turn of the 1940s and 1950s, and its journey can be followed only partly. It is known that it was probably found somewhere in South Moravia shortly after the end of the World War II in 1945; then (in July 1945) it was donated to the Museum Society at Ivančice and sent by it to the then University Library in Olomouc in 1947. It remains unclear why it ended up in the Regional Museum.

Lidové vápenictví v oblasti Javoříčského krasu¹

Karel Faltýnek – Pavel Šlázar – Jiří Ženožička

ABSTRACT

Folk Lime Productin in the Area of the Javoříčský Karst

The contribution deals with the carried out archaeological and ethnographical research outcomes related to the lime production in the area of the Javoříčský Karst. The development of the lime production is divided into four time horizons from the period of the high Middle Ages up to the termination of this small-scale production in the period around the middle of the 20th century. At the same time the study is a survey of the lime producers' life, it deals with the technology of oven construction as well as colloquial expressions for technological procedures and tools for lime production.

KEY WORDS: archaeology, ethnography, lime production, lime oven, Javoříčský Karst

Předmětem našeho zájmu je část oblasti mladečsko-javoříčského krasu, do níž jsme zahrnuli i část krasu konického. Toto území, jež lze rámcově ohraničit obcemi od Kovářova po Ludmírov ve směru od severovýchodu k jihozápadu a od Bouzova po obec Lukou ve směru od severozápadu k jihovýchodu, je součástí Ludmírovské vrchoviny, která zaujímá celou severozápadní část Bouzovské vrchoviny.² Toto území je charakteristické ostrůvkovitým výskytem zkrasovatělých výchozů devonských vápenců³ a širší veřejnosti je známo především díky zpřístupněným jeskyním poblíž obce Javoříčko. Mnoho míst je pozoruhodných také z přírodovědného hlediska, ať již výskytem vzácné květeny, živočichů⁴ či geologických útvarů jako takových.⁵ Jde také o území známé svým velmi bohatým, a z vědeckého hlediska důležitým, mladopaleolitickým osídlením. V konickém krasu je z tohoto hlediska významná jeskyně Průchodnice (k. o. Ludmírov-Milkov, okr. Prostějov), v mladečsko-javoříčském krasu pak Mladečské jeskyně (k. o. Mladeč, okr. Olomouc), Podkova (k. o. Mladeč, okr. Olomouc), Zkamenělý zámek, Březina (k. o. Střemeníčko, okr. Olomouc) a Jezevčí díra, Kadeřín (k. o. Bouzov, okr. Olomouc). Výzkum tohoto fenoménu má na tomto území dlouhou tradici. V případě Mladečských jeskyní a jeskyně Podkovy spočívá význam těchto lokalit především v celoevropském kontextu vývoje mladého paleolitu obecně.⁶

Mimo toto výše zmíněné paleolitické osídlení v Javoříčském krasu zde rovněž existují doklady pobytu člověka i z mladších fází pravěku a rovněž tak i raného středověku. Nejen naše archeologické bádání na tomto území však stále pokračuje, a tak lze do budoucna očekávat další zajímavé poznatky.

V tomto příspěvku se budeme věnovat dosavadním archeologickým, a zčásti i etnografickým výsledkům našich výzkumů v souvislosti s využíváním zdejšího přírodního bohatství, konkrétně místních ložisek vysoce kvalitního vápence. Javoříčský kras je předmětem našeho zájmu již dlouhodobě. Pro lepší přehlednost jsme z chronologického hlediska rozdělili vývoj vápenictví v Javoříčském krasu na čtyři horizonty: „horizont I“ představuje období

vrcholného středověku, „horizont II“ zahrnuje časovou periodu ohraničenou 16.–18. stoletím, dále „horizont III“ vymezuje období průběhu 19. a počátku 20. století a konečně poslední „horizont IV“ zahrnuje přibližně průběh první poloviny 20. století.

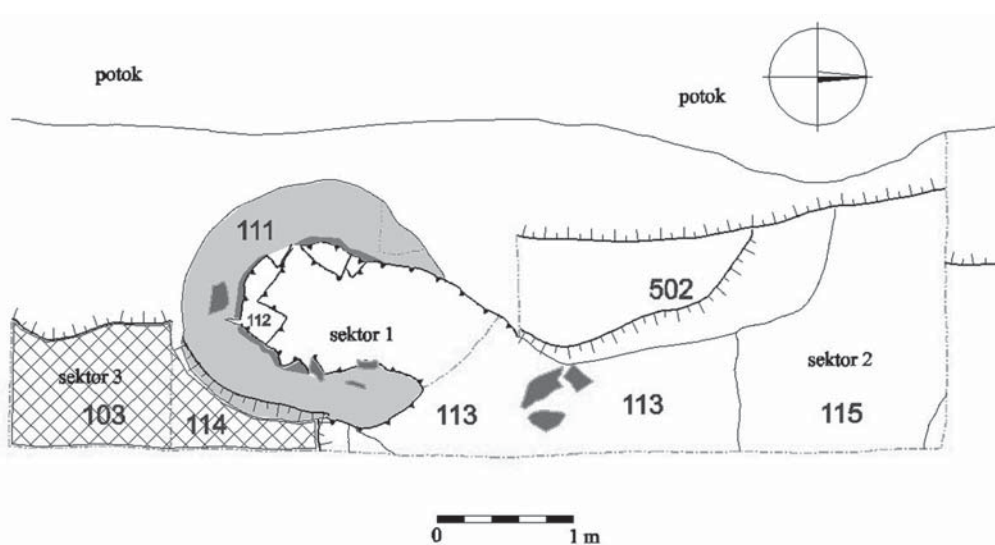
Horizont I (středověk)

Zatím nejstarším archeologicky prozkoumaným výrobním zařízením v Javoříčském krasu identifikovaným jako pec na pálení vápna je objekt nacházející se na katastrálním území obce Hvozď v trati zvané „Na dolech“ nedaleko bývalého mlýna.⁷

Lokalita leží v údolí potoka Špránku ve vzdálenosti cca 1,5 km severozápadně od středu obce Hvozď. Plocha výzkumu leží na louce na břehu drobné vodoteče přibližně 100 m jižně od mostu na křižovatce silnic vedoucích z Hvozdu do Milkova a Vojtěchova.

Roku 2005, v období jarního tání sněhu, došlo k protržení hráze mlýnského náhonu, v důsledku čehož byl ve východním břehu drobné vodoteče – přítoku potoka Špránku – narušen relikt kruhové hlíněné pece se zahloubeným dnem a předpecní jámou. Tyto objekty byly indikovány nápadně do červena propálenou zeminou a přítomností škvárovitých, až sklovitě slinutých spečenin – přepáleného hlinitého výmazu pece. Z důvodu ohrožení pozůstatků tohoto reliktu další erozí svahu vodoteče bylo přikročeno k záchrannému archeologickému výzkumu realizovanému v měsících květnu a červnu výše zmíněného roku.

Prozkoumána byla plocha o délce 6,8 m a šířce max. 1,9 m [obr. 1]. Odkryta byla hlíněná kruhová pec s vnějším průměrem 1,8 m a vnitřním průměrem 1 m, jejíž stěny byly tvořeny tmavě červenou mazanicí k. 111. Ve svrchní partii mazanice byl použit i kámen. Obvodový plášť kopule pece byl zachován do výšky 0,25 m od jílového podloží k. 114, zachyceného v hloubce 0,30–0,40 m pod současným povrchem. Ve vnitřním prostoru pece byly nalezeny fragmenty a kameny vápence, často se sklovitým a slinutým povrchem, dále mazanice, jílovitá hlína a vápno. V hloubce 0,86 m pod současným povrchem se uvnitř pece nacházela ztvrdlá tmavá krusta natavenin k. 112. Vylámané zlomky těchto natavenin se vyskytovaly i pod k. 112, ale kvůli vysoké hladině vody z potůčku nemohlo být dno pece prozkoumáno.



Obr. 1. Půdorysná situace středověké vápenné pece s předpecní jámou k. 501 a soujámím k. 502 ve Hvozdu v trati „Na dolech“, 2005. Terénní kresba: Karel Faltýnek, digitalizace: Jan Grégr.

Severovýchodním směrem na pec navazovala předpecní jáma k. 501 o šířce 1,25 m a zkoumané délce 2,3 m. Podle pedologické sondy byla hloubka jámy více než 0,75 m. Jámu vyplňoval červený mazanícový prach s malými fragmenty mazanic a vápna.

Severně od pece se nacházelo odpadní soujámí na výmet k. 502, tvořený převážně popelem, uhlíky, zlomky mazanic a kameny (k. 115). Zkoumána byla východní část jámy v délce 2,3 m a šířce 0,9 m. Jáma byla narušena tokem drobné vodoteče a byla zachycena v korytě ještě ve vzdálenosti 3,5 m severně a na protilehlém břehu potoka ve vzdálenosti 1,5 m. Soujámí pokračovalo i severovýchodně od zkoumané plochy.

V blízkosti pece ležela 0,2 m mocná vrstva středních a velkých zlomků vápenců, snad připravené vsázky do pece. Vrstva byla zachycena do vzdálenosti 2,5 m jižně od pece [obr. 2].

Toto výrobní zařízení na výrobu vápna lze datovat do období vrcholného středověku, a to podle nálezů keramiky ze 14. století z vnitřního prostoru pece, předpecní jámy a ná-



Obr. 2. Středověká vápenná pec ve Hvozdu v trati „Na dolech“, pohled od jihu, 2005. Foto: Karel Faltýnek.

lezu fragmentu tuhového střepe ze 13. století, ležícího v béžovohnědé jílovité hlíně k. 104 nad podložím (půdní typ). Po celé ploše výzkumu vše překrývala hnědá jílovitá hlína k. 102 o síle 0,2 m se zlomky novověké keramiky (16. století) a drny s podorníčem k. 101.

Prozkoumané relikt středověké pece s doprovodnými objekty nejsou jedinými výrobními objekty na lokalitě. Při povrchovém průzkumu louky v okolí plochy výzkumu byly v krtinách zjištěny zlomky mazanic, strusky a cihel. Nálezy potvrdily i pedologické sondy. Ve vzdálenosti cca 80 m východně se ve svahu při lesní cestě nachází malý vápencový lom.

V údolí potoka Špránku, v tomto případě na katastrálním území obce Hvozď, tedy pravděpodobně ve středověku a snad i v novověku existovalo zpracovatelské centrum bohaté okolní surovinové základny, tvořené hlavně vápencem a železnou rudou. Dokládá to i název

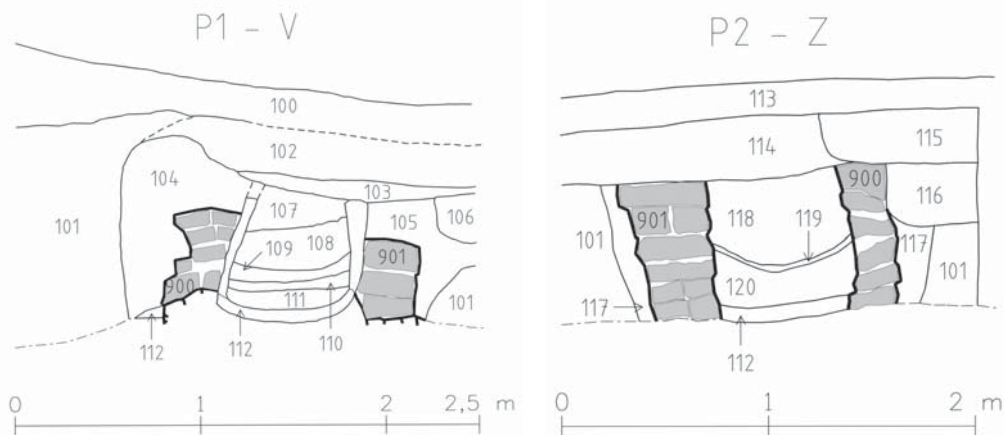
nedalekého cca 150 m vzdáleného mlýna existujícího na mapách prvního a druhého vojenského mapování pod názvem „Hamerský“ a „Pinke“ mlýn.

Pokud se týká pozůstatků středověké výroby vápna v oblasti Javoříčského krasu, pak zcela novým zjištěním v této oblasti je pozůstatek pece dosud neznámé konstrukce nacházející se jen několik desítek metrů východně od Zkamenělého zámku v údolí potoka Špránku na katastrálním území obce Březina.⁸ Pec je bohužel značně narušená turistickou stezkou, avšak nepochybně měla mnohem větší rozměry než pec z Hvozdu. Pomocí zlomků tuhové keramiky byla datována do průběhu 13. století a nejspíše souvisí přímo se stavbou hradu Bránky.⁹

Horizont II (16.–18. století)

Z tohoto hlediska je důležitý další záchranný archeologický výzkum,¹⁰ který byl proveden v extravilánu obce Blažov během měsíce října roku 2008. Při výstavbě přeložky vodovodu ve výše uvedené lokalitě linie výkopu protнула výrobní zařízení – vápenickou pec. Objekt se nacházel v severovýchodním svahu nad nivou Blažovského potoka, který je od nálezu pece vzdálen cca 70 m jihozápadním směrem.

Pec byla zkoumána ve výkopu o délce 2,6 m, šířce 1,3 m a hloubce 1,3 m, orientována byla ve směru východ–západ. Dokumentovány byly dva protilehlé profily [obr. 3, 4], v ploše byla



Obr. 3 a 4. Novověká vápenná pec v Blažově v trati „Niva“ narušená výkopem pro vodovod, protilehlé profily archeologické situace, 2008. Terénní kresba: Karel Faltýnek, digitalizace: Jan Grégr.

pec z větší části zničena starším výkopem pro vodovod. Pec byla zahlobena 1,1 m do podloží a jednalo se o typ zahlobené vápenické polní pece s kameny vyplentovanými stěnami o šířce kolem 0,3 m a s vypálenou vrstvou mazanicového výmazu o síle 0,12 m. Ve výplni pece se střídaly vrstvy vzniklé po opakovaných výpalech, tvořené uhlíky, vápnem a mazanicí. Pec s konkávním dnem byla zachována do výšky 0,7 m, po zániku byla překryta 0,3 m mocnou šedou jílovitou hlínou s četnými fragmenty mazanic a kamínky a svahovinou o síle 0,2 m. Sondáží bylo zjištěno, že se jedná o typ s půlkruhovým závěrem o délce min. 1,8 m.

Pec ani její okolí neobsahovala žádné přímé datační nálezy, lze ji zařadit pouze podle typologie pecí zjištěných na Bouzovsku a v Javoříčském krasu. O někdejší existenci celé baterie vápenických pecí v lokalitě „Niva“ existovalo však ještě donedávna v obci Blažov živé ústní podání. Tato archeologicky prozkoumaná pec typologicky spadá do kategorie zahlobených polních pecí s půlkruhovým závěrem, jejichž analogie jsou dosud velice dobře patrné v podobě výrazných terénních relikvů v lesní trati Joklova zmole [obr. 5] jihovýchodně od Kadeřína, pracovním datovanými do 16.–18. století.¹¹ Zde se nachází opět celá baterie těchto pecí, přičemž několik je jich zahlobeno přímo do prudšího svahu nad bezejmennou sezónní vodotečí. Tímto opatřením byla obsluhou pecí sledována pravděpodobně možnost lepšího proudění vzduchu do topeniště během výpalu vsázky a zcela jistě nemalou úlohu sehrála též možnost výhodnější manipulace s palivem, surovinami a samozřejmě i hotovým zbožím. Nejčastější



Obr. 5. Terénní relikt zahloubené vápenné pece v Joklově zmlí u Kadeřína, pohled od jihu, 2010.

Foto: Karel Faltýnek.

současné rozměry těchto zahloubených reliktů jsou 3×5 m, přičemž je nutno zdůraznit, že na této lokalitě nebyly zatím zjištěny u tohoto typu pecí žádné pozůstatky vnitřního kamenného oplentování, tak jak jej známe z Blažova z lokality „Niva“. Upřesnění původních rozměrů a dalších důležitých skutečností bude možné však pouze případnou budoucí archeologickou sondáží. V okolí těchto pecí se místy vyskytují velké fragmenty přepálené mazanice. Pomocí detektoru kovů byla v Joklově zmlí v jarních měsících roku 2010 nalezena železná koňská podkova časově rámcově zařaditelná do období novověku. Dva obdobné terénní reliкty tohoto typu vápenických pecí byly v jarních měsících roku 2011 zjištěny rovněž při lesní cestě z Kadeřína do Javoříčka v trati zvané „Hejnice“. Zcela novým zjištěním je pak objev dalších hned několika desítek pecí tohoto typu (zatím jich bylo napočítáno 30) v údolí potoka Špránku v okolí Zkamenělého zámku, tedy na katastrálním území obcí Březina a Javoříčko. Z tohoto faktu lze soudit, že tento typ zahloubených vápenických pecí byl v oblasti Javoříčského krasu poměrně častý. Potenciál námi sledovaného území, co se týče pozůstatků vápenické výroby, byl dosud vyčerpán jen z malé části, a tak je pravděpodobné, že v budoucnu mohou obdobné objevy ještě následovat. Naskytá se tedy mimo jiné naděje na případné přesnější časové a typologické zařazení tohoto typu pecí.

K archeologicky doloženým vápenickým pecím, a to pravděpodobně novověkého stáří, avšak neznámé konstrukce, lze přiřadit i pozůstatky, které byly zjištěny během rekognoskace terénu v jarních měsících roku 2010 na poli v extravilánu obce Milkova.¹² Šlo o nápadnou kumulaci vápenné suroviny, dále pak přepálených kamenů a slinutých mazanic.

Horizont III (19.–20. století)

Dávná tradice vypalování vápna ve výše uvedených malých polních pecích se v kraji udržela dlouhá staletí a přetrvala tak až do počátku 20. století. Původně pece pronajímala vrchnost poddaným, kteří postupně začali toto řemeslo provozovat ve vlastní režii. Tak vznikla nová tradice, kterou nazýváme „selským vápenictvím“ a jež neodmyslitelně patří k někdejšímu charakteristickému způsobu života obyvatel zdejšího kraje. Vápenictví tvořilo vítaný doplněk hospodářských rozpočtů jinak většinou poměrně chudobných rolníků a námezdních dělníků. Pro toto období se můžeme již opřít i o písemné zprávy, a tak víme, že tato drobná hospodářská činnost byla provozována na Konicku v Březině, ve Hvozdu, v Jesenci, Kadeříně, Milkově, ve Veselíčku a Vojtěchově, na Litovelsku pak ve Hvozdečku, v Olešnici, Střemeníčku a Blažově.¹³

Náš výzkum se zaměřil především na obce Kadeřín a Blažov. V období 19. a 20. století byly k vypalování vápna používány již poněkud pokročilejší typy malých otevřených šachtových přetržitých pecí, jež byly tvořeny konstrukcí z lomového kamene, a to podkovovitého či oválného půdorysu s topným otvorem v průčelní zdi. Vzhled těchto pecí je znám díky obrázku ze Střemeníčka, dále díky unikátně zachovalému plánu na postavení polní vápenky Josefa Vlčka z Vojtěchova, ale zejména díky dosud již patrně jediné existující vápenické peci v Blažově, stojící na pozemkové parcele číslo 33/2 za humny selského statku č. p. 17 patřící rodině Navrátilův [obr. 6].¹⁴ Rozměry a podrobnější historické údaje konkrétně o této vápenické peci uvádí Miroslav Papoušek, a proto se omezíme pouze na připomenutí faktu, že poslední výpál vápna v této peci proběhl roku 1913 tehdejším majitelem panem Mořicem Navrátilem. Z dodatečně



Obr. 6. Blažov, Navrátilova vápenice na pozemkové parcele číslo 33/2 za humny selského statku č. p. 17, pohled od severovýchodu, 2008. Foto: Karel Faltýnek.

dohledaných účetních dokladů, jež naposledy vlastnil dnes již zesnulý pan Josef Navrátil,¹⁵ a které Miroslav Papoušek neměl k dispozici, uvádíme ukázkou z roku 1892, z níž vyplývá toto:

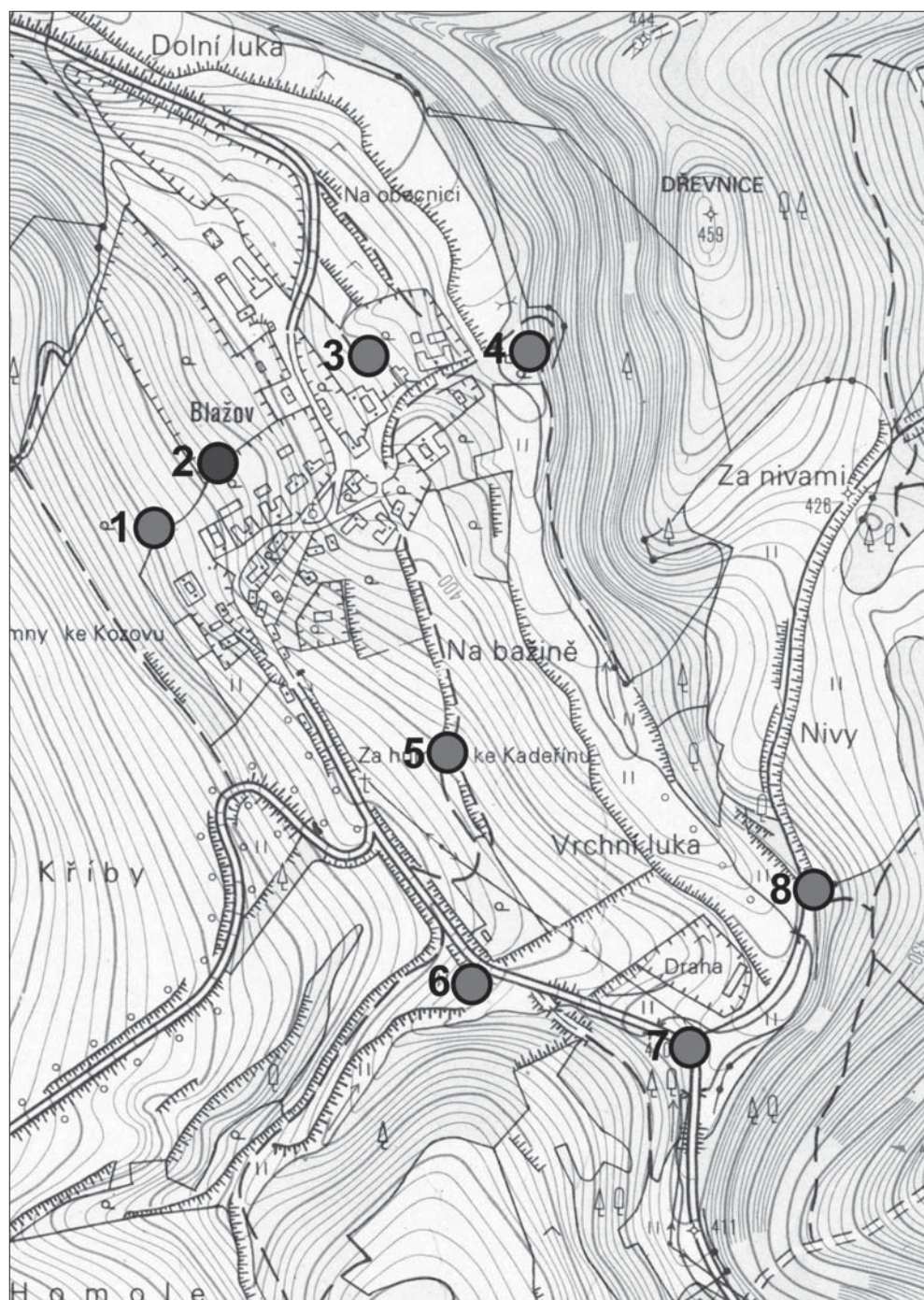
Výdaje:		
Za dříví na vápno	185 zl.	10 kr.
Kameň na vápno	43 zl.	66 kr.
Od pálení vápna	36 zl.	15 kr.

Příjem za vápno:		
Za vápno	710 zl.	20 kr.

Čistý zisk z vypáleného vápna tedy činil 445 zl. 29 kr. Položka 36 zl. 15 kr. „od pálení vápna“ znamená částku vyplacenou specializovanému odborníku, který býval majitelem pece pro každý jednotlivý výpal najímán a který ručil za kvalitu zboží a zároveň prováděl veškeré manuální práce spojené s touto činností. V Blažově a Kadeříně se tento člověk nazýval „palač“ anebo „palič“. Pro zajímavost ještě uvádíme roku 1892 utracenou částku za kořalku, jež se tehdy běžně požívala během každé namáhavější manuální práce a samozřejmě i během pálení vápna „palačem“ a která činila 16 zl. 50 kr. Šlo o nápoj s obsahem 20 % alkoholu a lidově se mu říkalo „zednická kořalka“.¹⁶ Pro úplnost je třeba ještě dodat, že celkový výnos hospodářství Mořice Navrátila roku 1892 činil 1119 zl. 90 kr. a celkové výdaje činily 1006 zl. 85 kr., z čehož je patrné, že výnos z pálení vápna činil poměrně významnou část zisku celého hospodářství. Připomínáme ještě, že surový vápenec se v okolí obce Blažova nevyskytuje, a proto byl dovážěn z kamenolomů v okolí obce Kadeřína, kde naposledy fungoval tzv. Žákův lom. Co se týče stávajícího vzhledu této vápenické pece, lze se právem domnívat, že jej získala někdy po roce 1904, neboť v účetních dokladech Mořice Navrátila nacházíme ve výdajích výše inkriminovaného roku položku 5 korun „Za Nakres na vápenku“.

V Blažově byly během 19. století, některé ještě na počátku 20. století, prokazatelně v činnosti tyto vápenické pece [obr. 7]:¹⁷ „Sléhova“, jež patřila k č. p. 10; „Dvořákova“ k č. p. 12; „Dominova“ nebo také „Ženožičkova“ k. č. p. 14; „Sloukova“ k č. p. 9 [obr. 8]; „Studených“ v „Nivách“, jež patřila k č. 16; „Navrátilova“ k č. p. 17; „Číhalova“ k č. p. 18. Roku 1939 během stavby silnice do Kadeřína byla jedna pec, která tehdy již neměla pamětníka, odkryta „V hlěniko“ a v 80. letech 20. století při stavbě vodovodu byly údajně odkryty tři vápenické pece v trati „Niva“, z nichž jedna byla prozkoumána při opětovném odhalení roku 2008 (viz výše).

V Kadeříně prokazatelně fungovaly během 19. a na počátku 20. století tři vápenické pece [obr. 9]. „Žákova“ (původně tzv. Škurkova), v níž se páliło ještě po roce 1945 (k tomu viz níže, zejména pak „horizont IV“), ta patřila k č. p. 6. Další náležela rodině Oháňkově a stávala poblíže jejich usedlosti při cestě vedoucí k vjezdu do dvora. V současnosti je její terénní relikt patrný jako nevysoký kopeček vzniklý tak, že v 50. letech 20. století byl do ní ukládán domovní odpad. Poslední kadeřínská vápenická pec patřila rodině Švecové k č. p. 4. Mužští příslušníci tohoto rodu bývali nejčastěji lesníky, ale současně vlastnili zemědělskou usedlost, v níž též provozovali hospodu. Jejich vápenická pec stávala na louce patřící k hospodářství u příjezdové cesty z Blažova do Kadeřína přibližně v místě, kde je dnes křižovatka lesní cesty do Javoříčka. Do současnosti z ní nezůstaly žádné rozpoznatelné stopy.



Obr. 7. Blážov, polohy vápenických pecí: 1 – Číhalova, 2 – Navrátilova (dosud zachovalá), 3 – Dvořáková, 4 – Sléhova, 5 – Sloukova, 6 – Ženožičkova, 7 – bezejmenná, objevená při stavbě silnice ve 30. letech 20. století, 8 – „V nivách“.

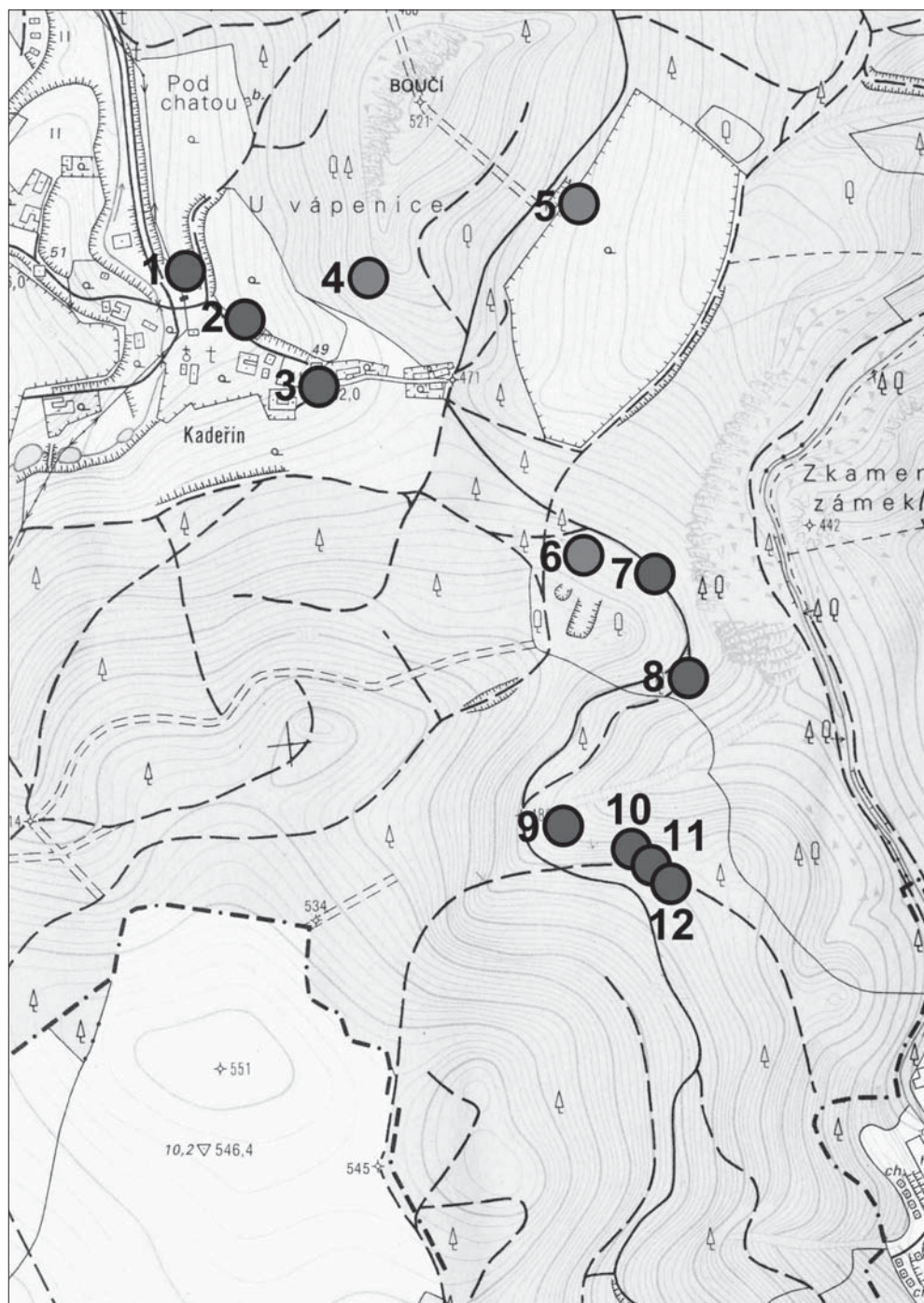


Obr. 8. Blažov, dnes již zaniklá tzv. Sloukova pec náležející k č. p. 9, stojící při polní cestě jižně od stávající zástavby obce, první polovina 20. století. Foto: archiv autorů.

Prokazatelné pozůstatky dalších dosud známých pecí v extravilánu obce Kadeřína, v různém stupni zachovalosti, avšak bez toho, že by dnes byli známi jejich majitelé, jsou vyznačeny rovněž na obr. 9, kde jsou zároveň zaznamenány i pozůstatky dosud známých těžebních areálů včetně výše zmíněné baterie pecí v Joklově zmolí, jež řadíme k „horizontu II“. Každá z výše zmíněných pecí, náležející do námi navrženého „horizontu III“, byla svým způsobem originální. Ačkoliv všechny pracovaly na stejném principu, v detailech se však od sebe lišily.¹⁸ Někteří hospodáři mívali navíc třeba dvě, výjimečně však i tři pece. Zatímco v jedné z pecí se páliło, v druhé se připravovala vsázka. Stavební dokumentace k pecím se začala pořizovat až od období kolem roku 1900, před touto dobou si každý vápeník stavěl svoji pec především dle vlastních zkušeností a možností.

Osud prakticky všech výše zmíněných vápenických pecí byl takový, že během času byly z různých důvodů rozebrány a použity buď jako stavební materiál do základů nových budov, anebo jako suroviny ke zpevňování tehdejších polních cest, případně z důvodů, že překážely zemědělskému obdělávání pozemků.

V okolí Kadeřína se těžil vápenec zejména v panském lomu vpravo od cesty z Kadeřína do Vojtěchova (tzv. Žákův lom), a v „Boučích“ na tzv. Valachu. V dřívějších dobách se ale nepochybně sbíral a lámal po lese prakticky kdekoliv, kde to bylo možné. Do dnešní doby o tom svědčí značné množství různých terénních reliktních, které nacházíme v širokém pruhu území od kaderské stráně „Boučích“, a to až za „Joklovu zmolí“. Vytěžený vápenec vápeníci bouzovskému panství platili, a to i v případě, že si jej nalámali sami. Tato surovina byla odvážena do okolních vesnic, zejména do Kadeřína, Blážína, ale i Milkova. Vápenec se však těžil i ve větších lomech, což prováděli nejčastěji specializovaní dělníci, kteří měli zkušenosti



Obr. 9. Kadeřín, polohy vápenických pecí v obci: 1 – Švecova, 2 – Žákova (fungovala ještě po roce 1945), 3 – Oháňkova; a v extravilánu: 4–6 těžební areály (č. 6 – u tzv. Žákova lomu), 7–12 – zejména baterie pecí v trati „Joklova zmla“.

a znali, jak mají kámen štípat podle vrstev s co možná nejmenší námahou. Tvrdší kámen se musel rozbíjet pomocí ocelových klínů a těžké palice. Na zvětralou skálu postačil však společně s patřičnými zkušenostmi třeba jen obyčejný dřevěný sochor. Skála se ovšem dobývala i pomocí střelného prachu, v pozdějším období pak dynamitu. V takovém případě se do skály vyklepaly pomocí speciálního sekáče („majzlu“) a velkého kladiva otvory o průměru asi 2,5 cm a hloubky přibližně 60 cm, což trvalo obvykle nejméně půl dne. Poté se dovnitř naládoval černý střelný prach, přiložila se zápalnice („cinšňura“), dobře se vše utěsnilo jílem a potom odpálilo. Po takovémto odstřelu se většinou utrhl kus skály. Pokud byly takoveto kameny větší, než bylo třeba, musely se rozsekávat na menší kusy paličkou s klínovým ostrím připomínající sekeru „kalač“. Vápencové kameny určené pro vsázku do vápenické pece musely totiž mít patřičný rozměr a tvar. Podle použití a uložení kamene do pece se kámen štípal na větší kusy zvané „krový“, „klíny“, „ramena“, z těch středních byly vybrány „velké hrče“, „pleskáče“, „malé hrče“ a z menších zbytků potom „lístky“ a „tříště“. Každý kámen měl podle výše zmíněných názvů v peci svůj účel. Takto připravený kámen byl v panském lomu naměřen na kubatury a prodán vápeníkovi. V největším zachovalém lomu vpravo od cesty za Kadeřínem do Vojtěchova je dodnes patrné ve skalním masivu mnoho ručně navrtaných zbytků otvorů pro nálože sloužící k odstřelu skály. Čím byla skála odstřelena je dodnes rozpoznatelné dle toho, že střelný prach skálu pouze odlomil, zatímco stopy dynamitu jsou tvořeny zrnitými drobnými prasklinami vybíhajícími z místa výbuchu nálože.

Vápenické pece byly budovány pokud možno co nejbližší ložisek vápence, aby se materiál nemusel daleko dovážet, a další rozhodující věcí byl dostatek dřeva na vytápění. Toto dřevo bylo rovněž těženo v panských lesích a prodáváno vápeníkům.

Výstavba pece na pálení vápna („vápenice“) měla rovněž svoje pravidla, která vycházela z mnohaletých zkušeností a osvědčených praktik. Pec se vyzdívala z kamene, a to nejčastěji z kulmské droby, jenž byl vápeníky zván „modré kamení“, ale také „sěvák“, případně „drola“. Pec byla z větší části zapuštěna v zemi, přičemž vždy byla snaha o její zabudování do mírného svahu, což jednak napomáhalo snadnější obsluze a rovněž zajišťovalo lepší udržení tepla během výpalu. Obvykle měla tvar komolého jehlanu, přičemž nad terén vyčníval pouze tzv. tarásek. Během stavby bylo nutno nejprve zbudovat „popelník“. K tomu sloužily tzv. prahy, což byly kusy lomového kamene v průřezu 30 × 20 cm, asi 1,2 m dlouhé, které se zasekaly rovněž do komolého jehlanu a pokládaly se stejnoměrně od sebe, užší stranou dolů, aby popel dobře propadal a pec měla dobrý tah. „Prahů“ bylo zapotřebí pět kusů a musely se mezi sebou dobře zaklínovat, aby se nemohly posunout. Topeniště mělo tvar elipsy obvykle o rozměrech 1,1 m × 0,6 m a vysoké bylo asi 0,6 m. Nazývalo se „pícké“. Příkladací otvor byl „čelesno“. Jakmile bylo toto hotovo, vyzdívala se dále dutina pece pro ukládání vápence na pálení. Měla vždy rovněž eliptický tvar, a to nejčastěji 1,8 × 1,2 m. Nakonec se vyzdila plošina s okrajem, tedy onen „tarásek“. Ze země vyčnívalo pouze okolí „popelníku“ a „čelesna“, aby bylo možno pec obsluhovat. Spáry mezi kameny uvnitř „vápenice“ se vymazávaly hlínou „slínovicí“, která musela být náležitě plastická. Záleželo opět na zkušenostech, aby vymazávka plnila dobře svoji funkci.

Jakmile byla „vápenice“ hotová, tak se po jejím náležitém proschnutí provedlo „založení“ vápence. Nejprve se skládaly „pleskáče“, kterými bylo obloženo dno pece nad „píčkou“ dvěma „šáry“. Měly rozměr 10 × 15 × 5 až 6 cm. Následovaly čtyři páry „krovů“ o rozměrech 50 × 50 × 12 až 15 cm, jež se proti sobě vzepřely a vytvořily tak vlastní topeniště. Na něj byly položeny tři páry „ramen“ přibližně obdobných rozměrů jako „krový“, avšak poněkud slabší. Toto všechno se vypodložilo a upevnilo pomocí „klínů“. To byly kameny o rozměrech 30 × 30 × 8 až 10 cm. Na toto se pak skládaly „velké hrče“ proloženy „pleskáči“ a „malé hrče“, a to tak, aby

každý kus do dalšího kusu pevně zapadal, ale přitom musely být mezi jednotlivými kameny malé průduchy, aby oheň a žár mohl při pálení rovnoměrně pronikat celou pecí. Horní vrstva byla tvořena nejprve „tříští“, což byly drobné úlomky vápence a na ty se ještě naskládaly úlomky „lístky“. Na závěr se položily „škrutě“, což byly kusy kamene z „droly“ o velikosti zaťaté lidské pěsti. Na „škrutě“ se narovnaly „pekáče“ rovněž z „droly“ a tomuto celému se říkalo „kuže“. Takto poskládaná pec byla připravena k zapálení. K vlastnímu vypalování vápna se používalo jakékoliv dřevo, které bylo dle možnosti k dispozici. Měkké dřevo mělo menší výhřevnost, bylo jej potřeba více a výpal trval poněkud déle, tvrdého dřeva s větší výhřevností bylo potřeba méně. Dřevo se řezalo na polena o délce 0,6 až 0,8 m a potom se silnější špalky štípaly na menší štípy, aby se daly snáze vkládat do pece. U každé vápenice byla k dispozici dřevěná koza na řezání dřeva, což se provádělo i v průběhu pálení. Dřevo se rovněž uskladovalo do zásoby pod přístřeškem – „boudou“, která stávala u každé vápenice a tato současně sloužila k přechodnému uskladnění vypáleného vápna. K zapálení pece sloužilo suché chrástí, třísky a veškerý drobný dřevěný odpad. Na toto se do pece narovnálo asi pět dřevěných „štíp“ a zatopilo se. Nejdříve se z pece valil bílý kouř s vysokým podílem vodní páry. S postupným nárůstem teploty se vsázka i vyzdívka pece vysušovala, kouř houstnul a postupně zčernal. To bylo znamením, že pec je již vysušená. Mezitím se zpracovávalo a připravovalo další potřebné dřevo. Jak polena v peci odhořívala, přistrkovala se postupně nová a do útrob pece se zastrkovala dřevěným bidlem „šaračem“, kterým se zároveň občas vyhrábl i „popelník“. Takto se topilo celý den a většinou k večeru se začal černý kouř měnit opět v bílý, avšak štiplavý. Teprve nyní dostávala pec správnou teplotu a „palač“ musel pečlivě sledovat stupeň a vzhled rozžhaveného kamene pod „pekáči“ a „škrutěmi“. Na „tarásku“ se proto pomocí dlouhých kovářských kleští nadzvedávaly některé tyto „pekáče“ a „škrutě“. Pokud byl někde kámen tmavší, znamenalo to nižší teplotu, než jaká byla zapotřebí, a tak bylo nutno zvednout „pekáče“, čímž se zvýšil tah vzduchu a teplota se vyrovnala. Takto se musel dávat pozor po celou noc, což vyžadovalo značné soustředění a zkušenost příslušného „palače“. Ideální bylo, pokud se při práci kvůli odpočinku mohli střídát dva „palači“. Výsledná kvalita vápna totiž záležela na rovnoměrné teplotě pece, a proto nesměl „palač“ například usnout, případně se nějak rozptylovat. Na konci pálení se kameny „vejpalu“ zbarvily do zlatova až běla a vypadaly jako by byly průhledné. Takto bylo zapotřebí udržet pec asi 1–2 hodiny a přikládat se muselo s velkým citem, což opět vyžadovalo náležitě zkušenosti. Pokud začaly kameny ztrácet ostrost obrysu, musel se oheň omezit, aby se kámen nepřepálil, vápno by potom bylo v tzv. košulce, což je tvrdá kůra z roztaveného kamene. To se mohlo stát v případě, pokud by „palač“ naložil do pece v této rozhodující chvíli více dřeva, než bylo zapotřebí. Mohlo však dojít i k opačnému extrému. Pokud by byly v peci příliš velké kusy vápence a teplota výpalu poněkud nižší, projevílo by se to tím, že kámen by nebyl celý „průhledný“ a uprostřed by měl tmavý odstín. V takovém případě bylo pak vápno nedopálené a při jeho hašení se v něm objevovaly kusy nevypáleného vápence. Z tohoto důvodu bylo nutné dodržovat patřičnou velikost kamenů při vkládání vsázky do pece, jak bylo popsáno výše. Vespod topeniště byly velké vápencové bloky proto, jelikož tam byla největší teplota a postupně směrem nahoru se dávaly menší kusy kamene. Jak plamen ohně procházel vsázkou, tak jeho teplota totiž postupně klesala. Kvalita vsázky měla zásadní vliv na výslednou kvalitu vápna. Ukončení výpalu probíhalo tak, že se do pece přikládalo již jen po dvou polenech, aby se pouze udržovala potřebná teplota. Výpal končil obvykle ráno anebo během dopoledne, což záleželo především na druhu použitého dřeva. Pec se nechávala chladnout celý den, obvykle až do večera. Jakmile se teplota vsázky snížila natolik, že vypálené vápno bylo možno z pece vybrat, bylo tak neprodleně učiněno a zboží uloženo do kůlny. Tím se mohl případně připravit a založit výpal nový. „Rozdělávání

pece“, tedy vybírání vsázky, mělo rovněž svá pravidla. Nejdříve se odstranil horní příkrov pece, „pekáče“ a „škrutě“, které se uložily bokem a bylo je tak možno použít pro další „výpal“. Pec se vybírala postupně, horní vrstva „lístky“ a „tříšť“ do slaměných mís, přičemž byly zapotřebí na rukou rukavice, které se šily obyčejně podomácku ze starších „cajkových“ hadrů. Dlaňová část spolu s prsty byla zpevněná starou kůží. Vybírání pece se muselo provádět opatrně a pomalu, aby se příliš nevířil vápenný prach a aby vápno zůstalo v kusech. Zvířený prach leptal dýchací sliznice, a proto bylo vhodné mít přes obličej vlhký hadr. Čím níže, tím větší a více horké byly kusy vápna, a proto mívali vápeníci kolena ovázána starými cajkovými hadry a nejlépe se tato práce prováděla ve dvou. Nejtěžší a nejteplejší byly „klíny“, „ramena“ a „krovy“, které se také nejhůře z pece dostávaly. Když bylo všechno vápno z pece venku, uložilo se do kůlny na čistě zametenou zem a přikrylo se plachtou. Tyto práce obyčejně končily až k večeru. Příští den zrána se případně mohla založit do pece další vsázka a mohlo se započít s dalším vypalováním.

Vápno bývalo v kůlně uloženo co možná nejkratší dobu, aby vychladlo. Pokud by se naložilo na dřevěný povoz předčasně, hrozilo tak jeho vznícení, přičemž takovýto požár nebylo možno polévat vodou. Pokud k němu přeci jen došlo, muselo se vápno rychle naházet na zem. K rozvozu vápna se používaly běžné vozy „rafáky“, kde byla korba zhotovena z desek. Říkalo se mu také „deščák“, neboť korba měla dno z desek a rovněž tak i „bočnice“ a „čela“. „Bočnice“ byly zapřeny v „klanicích“, které v poloze udržoval napínací řetěz. Byly to stejné vozy, které se používaly při zemědělských pracích, ale na rozvoz vápna se používalo čistých desek, aby nedošlo ke zbytečnému znečištění vápna hnojem či zeminou. Vápno se nakládalo „do obloučku“ od předního čela vozu směrem dozadu, přičemž vápeník dbal na to, aby fůra měla pěkný tvar. Potom se na vůz nasadily vozové „vobroučky“, poslední byla nakloněna nad kočího, aby jej chránila v případě nepohody. Na „vobroučky“ byla natažena tuhá lněná plachta, která chránila vápno před případným deštěm. Pokud by vápno začalo samovolně na povozu hasit, vznítit by se plamenem.

Na sklonku 19. a počátku 20. století se vápno ještě prodávalo na objem, později však již na váhu. Zpočátku tedy vápeníci vozili sebou normované několikalitrové škopíky, které však časem nahradil mincír. Na jednu fůru se zhruba naložila vsázka z jedné pece, což bylo přibližně šest metrických centů vápna.

Co se týče režijních nákladů, tak za dřevo na jeden výpal se platily v průměru tři zlaté, další zlatka se platila v případě, že si vápeník nalámal kámen sám; pokud kupoval kámen již nalámaný, tak poplatek byl samozřejmě přiměřeně větší. Prodej jedné fůry vápna vydělal zhruba 12 zlatých, takže na fůře byl čistý zisk přibližně osm zlatých, což bylo přes veškerou dřinu považováno za dobrý výdělek. V průběhu času se z některých chalupníků stali profesionální „palači“, kteří vápno jenom vypalovali a přenechávali sedlákům, majitelům pecí, kteří je svými koňmi již jen rozváželi. Později, když se některý z „palačů“ tak zvaně „zmohl“ a vydělal si na vlastního koně, často v režii majitele pece vypálené vápno i rozvážel. Ve vesnici, kde chtěl vápeník prodávat, upozorňoval na svoji přítomnost hlasitým charakteristickým zpěvavým voláním, které bylo pro každého typické a nezaměnitelné. V dědinách vždy první vyběhli z chalup zvědaví kluci a záhy za nimi postupně přicházely obyčejně zákaznice se slaměnkami a košíky, což mělo svůj charakteristický kolorit. Odbyt vápna, byť nejčastěji v malém množství, byl vcelku zajištěn z toho důvodu, že na vesnicích bývalo zvykem zejména zjara něco bítit a líčit. Někdy se stalo, že někdo potřeboval větší množství vápna například na výstavbu domu, a tak v tom případě byl výpal proveden na konkrétní zakázku. Vápeníci měli však ve zvyku jeden před druhým úzkostlivě tajit trasu, kde hodlá vápno prodávat. Tak se někdy stalo, že pokud jej jeho kolega třebaš být i jen o několik dnů předešel, tak ten co přijel později, prodával

svoje zboží velmi těžko. Během svých cest prožili vápeníci často mnoho originálních historek. Pokud se vápenická pec nacházela poblíž zástavby příslušné obce a právě v ní probíhal výpal, měl život kolem ní zcela specifický ráz zajímavý zejména z etnologického hlediska.¹⁹ Do dnešních časů o tomto faktu svědčí rovněž i několik unikátně zachovalých písní s vápenickou tematikou,²⁰ charakteristických vyprávěnek²¹ a pověstí.²²

Praktické a technologické zkušenosti získávané v průběhu staletí týkající se vápenictví se nepochybně často dědily z otce na syna a tak na Bouzovsku v minulosti existovalo hned několik rodů, které se specializovaly přímo na některý druh z výše uvedených činností. Zajímavostí také je, že například vápeníci z Blažova a Kadeřína měli svoje tradiční odbytiště zejména na Moravskotřebovsku a Svitavsku, zatímco třeba z Veselíčka se vápno vozilo spíše do hanáckých rovin.

Horizont IV (do poloviny 20. století)

Toto období je charakterizováno dozníváním vápenické malovýroby, případně pokusy o její zdokonalení, avšak především nástupem průmyslové velkovýroby, jež v Javoříčském krasu dodnes reprezentuje především firma Vitoul v Mladci s velkolomem, která zahájila svou činnost již roku 1914.

Z tohoto hlediska je důležité vyprávění pana Jana Jančího z Veselíčka.²³ Pamětník vzpomíná, že za jeho života, kdy se pálením vápna zabýval ještě přibližně do roku 1925 jeho otec, existovala ve Veselíčku krátkodobě malá šachtová vápenka rodiny Nátrovy, obdobné konstrukce jakou vlastnili u Jančích, dále v Kadeříně malá vápenická pec Hynka Žáka (viz níže), ve Střemeníčku Müllerova vápenka;²⁴ tam ovšem byla v činnosti i malá kruhová vápenka rodiny Šiškovy, kteří již před 2. světovou válkou rozvázeli zboží malým nákladním autem, které však bylo značně poruchové. Pan Jančí také ještě přímo pamatuje malou vápenickou pec ve Vojtěchově, jež patřila Josefu Vlčkovi. Dále si vzpomíná i na výrobu vápna v šachtové kruhové vápence, která krátkodobě fungovala poblíž obce Kovářov a která je dnes chráněnou technickou památkou (viz níže). Pec rodiny Jančích se nacházela při silnici ve směru z Veselíčka na obec Lukou. Pan Jan Jančí si na rozměry této vápenické pece již nevzpomíná, bylo to snad něco kolem 4 m, z jedné vsázky bylo možno získat až 15 metrických centů vápna, což představovalo plně naloženou koňskou fůru. Jako topiče rodina zaměstnávala jistého pana Františka Vařeku z Veselíčka, jehož otec rovněž lámal potřebný kámen v kamenolomu zvaném lidově „Špláz“. Je to skála dosud se vypínající západně od obce Březina nedaleko dnešních javoříčských jeskyní. Trhání skály se provádělo střelným prachem. Tento vápenec byl velmi kvalitní surovinou, jednalo se o tzv. bílý vápenec, který byl poněkud měkčí, velmi čistý, a po vypálení velmi kvalitním zbožím, které prakticky nemělo konkurenci. Zákazníky bylo velmi vyhledáváno a pamětníkův otec vždy jako ukázkou této kvality před zákazníkem kladívkem rozklepnul hroudu surového vápna, která byla skutečně bílá jako čerstvě padlý sníh. Z výše uvedeného kamenolomu se tento „bílý vápenec“ nehodil jako stavební materiál na cesty, k tomuto účelu se používal tzv. šedý vápenec, který byl tvrdší a k pálení vápna se již tak dobře nehodil, nehledě k tomu, že jeho ruční těžba přinášela samozřejmě větší obtíže. Doprava kamene ze „Šplázu“²⁵ přinášela značné obtíže, neboť kámen se k peci vozil zejména v zimě, kdy býval sníh, kluzko a zároveň šlo o poměrně hodně prudký kopec. Brzda povozu nestačila, muselo se „hamovat“ řetězem „na ostro“, což se provádělo připojením řetězu k loukoti povozu. Kolo se pak netočilo, a tzv. dělo. Tento způsob dopravy byl tedy poněkud nebezpečný a přikračovalo se k němu ve chvílích, kdy koně nebyli schopni cestou z kopce povoz udržet. V zimě se také k peci přivážela zásoba dřeva, které v té době bylo laciné a byl jej nadbytek. Dodávky sjednával tehdejší lesní zaměstnanec pan Severin Vařeka. Kolem pece

a přilehlé silnice tak mívali u Jančích narovnáno až 50 m³ dřeva. Polena se do pece dávala přímo metrová, na jednu vsázku se spálily přibližně 4 m³ a vypalovací proces trval nejméně 12 hodin, dalších přibližně 24 hodin pec vychlázala. Kvalita výpalu závisela na zkušenosti paliče, přičemž někdy se mohlo stát, že zejména vápno ve vyšších částech pece nebylo zcela dostatečně vypáleno a uprostřed hroudy zůstal ještě surový kámen. Život kolem vápenice probíhal v obdobném duchu, jak bylo uvedeno výše; přicházeli sousedé na besedu, vyprávělo se o všem možném, zejména vysloužilí vojáci vzpomínali na své příhody z první světové války, omladina zpívala, hovořilo se o děvčatech, popíjelo se. Pálení probíhalo vždy od jara do žní, kdy buď pálení skončilo úplně, případně dle poptávky se ještě během raného podzimu několik výpalů provedlo. Byla vždy snaha čerstvě vypálené zboží co nejdříve prodat, neboť skladováním klesala jeho kvalita a drobilo se na prach. V zimě se nepálilo nikdy, neboť ani na zboží nebyl žádný odbyt, líčení a bílení chalup bylo z pochopitelných důvodů možné jediné za teplého počasí. Při rozvážení se vyvolávalo a zboží se prodávalo na váhu, vážilo se mincířem. Lidé obvykle kupovali vápno v množství od 5 do 10 kg, ceny bývaly pohyblivé, a to buď dle poptávky, anebo momentálních nákladů a šlo obvykle o částku 1,50 Kč za 1 kg. Důvod likvidace rodinné pece pan Jančí již neví, ale rodina se rozvážením vápna zabývala dále, neboť ačkoliv mimo tuto činnost obdělávali 8 hektarů polí, stále se prodej vyplácel, což bylo vítaným přínosem do rozpočtu. Zboží nakupovali buď od firmy Vitoul, nějakou dobu také v Kovářově, dokud zdejší vápenka byla v činnosti, avšak zboží se bralo i z Vitošova na Zábřežsku. V Kovářově jim zboží vydával a navážil vždy přímo správce tamější vápenky hajný Josef

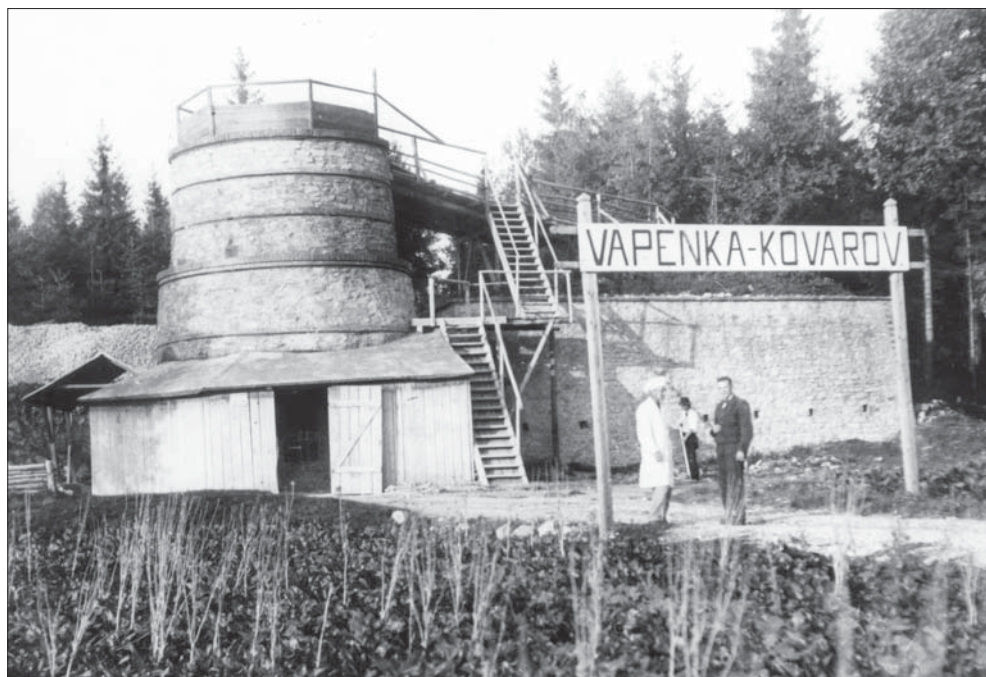


Obr. 10. Kadeřín, detail šamotové vyzdívky tzv. Žákovy pece náležející k č. p. 8 v intravilánu obce, pohled od jihu, 2007. Foto: Karel Faltýnek.

Spurný, který býval tak ochotný, že i v neděli ráno bylo možno jej v této záležitosti oslovit. Pan Jančí začal rozvážet vápno s jedním koněm přibližně od svých 18 let. Tuto činnost prováděl nezávisle také jeho bratr, který byl o šest roků starší, a zároveň i otec, který později bydlel sice v Březině, ale měl rovněž jednoho koně. Živnost byla zapsána na tatínka, kterému synové odevzdávali výdělek a který také platil z živnosti příslušnou daň. Koupené zboží skladovali doma ve velikých bednách a aby se co nejvíce zamezilo jeho rozpadání, bývalo vždy pečlivě přikryto plachtami a celtami. I tak však bylo žádoucí rozprodat výrobek co nejdříve, provádělo se to po částech. Že by se celá zásoba zboží prodala najednou, se stávalo málokdy. Vždy byla ovšem snaha se veškeré zásoby „zbavit“ nejdéle do 14 dnů. Pokud pamětník jezdil s koněm, tak z domova vyjížděl obvykle kolem půlnoci. Jezdilo se převážně polními cestami tzv. Lěpkama, takže těmito zkratkami se během rána obvykle dostal již do Olomouce-Neředína. Koňmo takováto obchodní cesta trvala nejčastěji dva dny, kdy nocleh býval obvykle zajištěn u různých známých sedláků, kdy pan Jančí měl takovou jejich velikou důvěru, že se mohl klidně ubytovat i za nepřítomnosti majitelů usedlosti – již vždy věděl kde je uschován klíček, koně mohl vypřáhnout a dát do maštale a v klidu přespat a druhý den pokračovat v cestě dále. S koněm jezdil pamětník nejčastěji na výše zmíněné Olomoucko, Prostějovsko a Konicko. Později si však pořídil traktor „Svoboda“, nejprve typ 10 v roce 1947 a o rok později „Svoboda“ typ 15 přímo ve výrobním závodě v Mladé Boleslavi v Kosmonosích za tehdejších 60 000 korun, přičemž určitou částku si půjčil ve spořitelně, avšak neobešlo se to i bez zemědělských naturálií, neboť bylo poměrně krátce po válce a potraviny byly na lístky. Takto se doprava zboží značně zrychlila, cesta trvala již obvykle jen jeden den a navíc se dalo zájždět i do vzdálenějších oblastí, jako byl například Moravský Beroun anebo Jívová, Pohořany a přilehlé okolí. S traktorem pan Jančí jezdil rozvážet vápno až do 50. let 20. století. Jelikož však odmítal vstoupit do Jednotného zemědělského družstva, byl obviněn „z rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví“, zatčen a půl roku vězněn a souzen z tohoto „přečinu“. Věznitelé mu sice žádnou trestnou činnost neprokázali, avšak rozvážení vápna tím v rodině Jančích definitivně skončilo. Vlivem násilné likvidace firmy a zabavení všech účetních dokladů nejsou tyto dnes již bohužel k dispozici, ba ani žádné firemní razítko či alespoň obálky.

Do námi navrhovaného „horizontu IV“ náleží dnes již v podstatě archeologizované pozůstatky tzv. Žákovy pece v obci Kadeřín [obr. 10]. Jde o zbytky vlastně dvou malých šachtových pecí, které se nacházely přímo vedle sebe. Pokud byla v činnosti jedna, ve druhé se chystala vsázka na další výpal. Stěny pecí jsou vyzděny ze šamotových cihel, původní výšku pece již není možno určit, ale měřitelný průměr jedné z nich je téměř přesně 1 m. Hynek Žák z č. p. 8, mimo to, že obdělával 10 hektarů polí, v těchto pecích pálil vápno ještě po roce 1945.²⁶ Jednalo se tedy zřejmě o malovýrobce, který v Javoříčském krasu odolal konkurenční velkovýrobě nejdéle. I tento vápeník si sjednával paliče, kterým byl jistý Navara z Kovářova.

Kromě malých polních šachtových pecí byly postaveny na Litovelsku u Střemeníčka a mezi Hvozdeckem a Kovářovem, během prvního čtvrtletí 20. století, dvě mohutnější a dokonalejší jednoduché šachtové vápenky, patrně z důvodu, aby zdejší vápeníci mohli lépe konkurovat výkonným kruhovým vápenkám. Dodnes se dochovala, bohužel prakticky v havarijním stavu, pouze šachtová vápenka u obce Kovářov.²⁷ Fungovala poměrně krátkou dobu, a to od roku 1931. Postavena byla v režii tehdejších majitelů chudobínského velkostatku šlechtické rodiny Freiss-Terschů. Blíže se jí však již zabývali jiní autoři, a tak alespoň přinášíme dosud nikde nepublikovanou unikátní fotografii z doby její činnosti [obr. 11], a pro srovnání též fotografii jejího současného stavu [obr. 12].



Obr. 11. Kovářov, šachtová vápenka majitelů chudobínského velkostatku šlechtické rodiny Freiss-Terschů, 30. léta 20. století. Foto: archiv autorů.



Obr. 12. Kovářov, šachtová vápenka, současný stav, pohled od jihu, 2008. Foto: Karel Faltýnek.

Závěr

Naše dosavadní poznatky lze tedy shrnout do těchto faktů. Pokud se týká prokazatelně středověkých vápenických pecí („horizont I“), známe z oblasti Javoříčského krasu prozatím dvě. Pec z Hvozdu byla jednoduché kruhové a částečně šachtovité konstrukce zhotovená z kamene a hliněné mazanice, přičemž se vyznačovala svými nápadně malými rozměry. Byla nepochybně součástí celé baterie takovýchto obdobných pecí. Naproti tomu dosud neprozkoumané reliktu pece objevené u hradu Bránky ukazují, že v oblasti Javoříčského krasu musíme pro toto období počítat s jistou velikostní, ale nepochybně i konstrukční, variabilitou těchto výrobních zařízení.

Námi navrhovaný „horizont II“, náležející do období novověku, je charakteristický tím, že pece bývají nejčastěji zahloubeny přímo do terénu, přičemž měly v podstatě dvě základní modifikace. Patrně poněkud starší je typ, kdy stěny zahloubené pece byly tvořeny nejspíše pouhou hliněnou mazanicí (viz typ pecí v Joklově zmoli, trať „Hejnice“ a údolní niva potoka Špránku). V poněkud pozdějších dobách bývalo topeniště podkovovitého tvaru vyzděno z kamene a mazanic pouze vymazáno (viz pec z Blažova, trať „Niva“). Velikostí se jednotlivé pece v rámci baterií od sebe příliš nelišily, vzdálenosti mezi nimi bývaly často pouhých několik, na nejvýš však desítek, metrů. Pro tyto baterie je zároveň charakteristické jejich umístění v extravilánech dnešních obcí, přímo na ložiscích vápence; pracovníci tvořící jejich obsluhu k nim tedy v podstatě docházeli, případně zde přespávali v provizorních boudách. Další charakteristikou baterií těchto pecí je fakt, že bývají vždy zbudovány v terénu, který byl dopravně dostupný (tedy podél lokálních cest, kudy mohl přijet povoz) a při jejich stavbě byla nepochybně zohledňována blízká přítomnost nějaké vodoteče, byť tato mohla mít jen sezónní charakter.

„Horizont III“ je charakteristický tím, že tzv. selské vápenky bývaly již výhradně zděné z kamene, stále sice poněkud zapuštěné do okolního terénu, ale nejtypičtější je pro ně skutečnost, že bývaly budovány již téměř výhradně v intravilánech obcí, i když často spíše v zadnější části parcel. Tím byl sledován jistý odstup od obytných stavení a na ně navazujících hospodářských budov. Suroviny, vápenec a dřevo, se často dovážely i z několikakilometrových vzdáleností. Tento horizont je také charakteristický tím, že máme k dispozici částečně již písemné prameny a rovněž i jisté množství unikátního etnografického materiálu (písň, pověsti, příhody ze života vápeníků atd.), což nám do jisté míry umožňuje vytvořit si docela plastický obraz každodenního života lidu v Javoříčském krasu na přelomu 19. a 20. století.

Námi navrhovaný „horizont IV“ je pro oblast Javoříčského krasu charakteristický nástupem průmyslové revoluce, jemuž dosavadní malovýrobci mohli jen stěží konkurovat. Jde tedy v podstatě o závěrečný, neboli zánikový horizont výroby vápna v malých „rodinných“ pecích. Nic na tom nemohla změnit ani snaha vápeníků o různé vylepšení výroby, buď zbudováním větší pece, anebo zaváděním motorizovaného rozvozu vápna pomocí traktorů, případně nákladních automobilů. Toto období je také charakteristické snahou konkurovat průmyslové velkovýrobě stavbou menších kruhových šachtových pecí (viz Kovářov a Střemeníčko). Poslední ránu, dalo by se říci „z milosti“, pak drobnému podnikání uštědřila v Javoříčském krasu tzv. socializace vesnice (viz případ uvěznění pana Jana Jančího z Veselíčka a násilná likvidace jeho živnosti), spojená zároveň s poměrně rychlým zánikem tradičního způsobu života obecně.

Poznámky

- ¹ Výsledek je financován z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Olomouci.
- ² Demek, J. (ed.): *Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon ČSR*. Praha 1987, s. 330.
- ³ Blekta, J.: *Kras mezi Konicí a Litovlí*. Prostějov 1932.
- ⁴ Novák, V. – Hudec, K. (ed.): *Živá příroda*. Brno 1997, s. 24.
- ⁵ Demek, J. – Novák, V. (ed.): *Neživá příroda*. Brno 1992, s. 55–56.
- ⁶ Oliva, M.: *Pohřebiště kromaňonců v Mladečských jeskyních*. Olomouc 2003; Svoboda, J. (ed.): *Prehistorické jeskyně*. Brno 2002, s. 46–47; Svoboda, J. a kol.: *Paleolit Moravy a Slezska*. Brno 2009.
- ⁷ Faltýnek, K. – Moš, P. – Šlészár, P.: Hvozď (okr. Prostějov), „Na dolech“. *Přehled výzkumů XLVII*, 2006, s. 231.
- ⁸ Autoři by velmi rádi touto cestou poděkovali panu Filipu Šrámkovi z Olomouce za laskavé upozornění na existenci této archeologické situace.
- ⁹ Plaček, M.: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001, s. 615.
- ¹⁰ Faltýnek, K. – Šlészár, P.: Blažov (okr. Olomouc), „Niva“. *Přehled výzkumů L*, 2009, s. 341.
- ¹¹ Autoři by rádi touto cestou poděkovali panu Vilému Švecovi z Kadeřína za laskavé upozornění na existenci těchto, ale i jiných níže popisovaných, terénních reliktů v okolí obce Kadeřín.
- ¹² Faltýnek, K.: Ludmírov (k. ú. Milkov na Moravě, okr. Prostějov). *Přehled výzkumů LII*, 2011, č. 2, s. 164.
- ¹³ Papoušek, M.: Polní (selské) vápenky na Konicku a Litovelsku. *Archeologia technica* 20, Brno 2008, s. 129–138 včetně obrazových příloh.
- ¹⁴ Tamtéž.
- ¹⁵ Digitální fotokopie těchto dokumentů je v archivu autorů.
- ¹⁶ K požívání této kořalky při těžké práci lámání vápence v „Žákově kamenolomu“ u Kadeřína se například vztahovalo humorné lidové rčení: „*Kděbě ta kořalka co se v panským lomô ô Kadeřěna vĕpila vĕtekla naráz, toš bĕ zatopila celé Kadeřěna a fšeci bĕ se v ni ôtopilĕ.*“
- ¹⁷ Níže uvedené údaje pocházejí z rodinné kroniky rodu Ženožičků, Blažov č. p. 11, napsané Josefem Ženožičkou (* 1916) někdy po roce 1939. Opis dokumentu je v archivu autorů.
- ¹⁸ Celé níže uvedené vyprávění etnologického charakteru bylo sestaveno dle výpovědí těchto pamětníků: Josef Ženožička z Blažova (* 1916) č. 11, Josef Navrátil z Blažova (* 1929) č. 17, Vilém Švec z Kadeřína (* 1926) č. 4, Jan Ženožička z Kadeřína (* 1926) č. 6.
- ¹⁹ Z tohoto hlediska je velmi zajímavý spisek Karla Slavička, který jej publikoval pod pseudonymem Miloš Milkovský. Milkovský, M.: *Starý palač. Hrst vzpomínek na dobrého dědouše z Podhoří*. Olomouc 1926, vyňato ze sbírky „Co život dal“, díl III., 1926, roč. IX, č. 2. K nesporně zajímavé osobnosti Karla Slavička srovnej: Bartocha, R.: Písmák Karel Slaviček. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* LV, 1946, s. 374–383; Továrek, F.: Rod Slavičků z Milkova. *Štafeta* II, 1970, s. 21–23.
- ²⁰ Písň *Ten kaderské mostek* a *Ten kaderské Škurek* jsou v: Kvapilová, E.: *Lidová píseň Bouzovska* (diplomová práce). Univerzita Palackého, Olomouc 1995, s. 76–78; píseň *Nectavská* v: Křivinková, B.: *Hudební folklór na Malé Hané* (diplomová práce). Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2010, s. 132. Pro ukázkou uvádíme alespoň slova taneční písň *Ten kaderské Škurek*:

1. *Ten kaderské Škurek, deš to vápno páli,
bečečka s kořalkó po pece se váli.
Ref.: Tramtarararija, tramtarararija, tramtarararijarara.*

2. *Jedó vápenice od Vranové Lhote,
stavĕle v Kozově, propile tam bote.
Ref.: Tramtarararija...*

3. Jedó vápenice přímo přes Bezděči,
každé volá vápno, jak to tele bečí.
Ref.: Tramtarararija...

- ²¹ Jde o několik příhod humorného charakteru, jež se vztahují zejména k rozvážení vápna. Nezřídka se totiž stávalo, že zvláště cestou domů se vápeník zastavil i v několika hostincích, a tak přijel domů nakonec samozřejmě bez peněz, neboť je buď propil, anebo prohrál v kartách. O kaderském vápeníku Žákovi se tradovalo, že jednou takto zadlužil v jedné z hospod svůj povoz dokonce i s koňmi, a tak přišel domů po několika dnech pouze s bičem v ruce.
- ²² Strouhal, M.: O strašidelném psu u Kadeřína. *Báje a pověsti*. Loštice 1944, s. 84–87.
- ²³ Magnetofonový záznam rozhovoru s panem Janem Jančím (*1919) ze dne 5. 4. 2011. Archiv autorů.
- ²⁴ Viz též *Chytilův úplný adresář Moravy a Slezska*. Sv. I. I. Morava. Praha 1924, s. 1183.
- ²⁵ Mimo oficiálního názvu kopce má na Bouzovsku výraz „špláz“ (v množném čísle „šplázé“), stejně tak jako výraz „spara“ (v množném čísle „sparé“) a zároveň i výraz „hampéz“ (v množném čísle „hampézé“) ten význam, že se vždy jedná o velmi těžko přístupný terén, zejména lesní, těžko přístupné lesní i polní cesty a tak podobně. Naproti tomu ještě dnes zřídka používaný jiný krajový výraz „člôpek“ (v množném čísle „člôpké“) znamená spíše menší vyvýšeninu anebo kopeček.
- ²⁶ Právě tento muž je oním „Škurkem“, o němž je výše uvedená píseň (viz pozn. 20) a k němu se rovněž váže příběh (viz pozn. 21).
- ²⁷ Mlčák, L. – Žurek, K.: Šachtová vápenka u Kovářova. In: *Sborník památkové péče v Severomoravském kraji*. Sv. 8, Ostrava 1990, s. 133–144.

SUMMARY

Folk Lime Productin in the Area of the Javoříčský Karst

Karel Faltýnek – Pavel Šlázar – Jiří Ženožička

While the oldest archaeologically documented remains of the lime production in the Javoříčský Karst come from the period of the Middle Ages as included in Horizon I by the contribution's authors. Horizon II, also found by means of the archaeological methods, covers the period of the 16th – 18th centuries. This ancient tradition continued through the 19th to 20th centuries when written and ethnographical sources exist and for which Horizon III is suggested. In fact it is the so-called “rural lime production”. The last, final stage, Horizon IV, represents the period up to the middle of the 20th century, characterized by the start of the industrial revolution and an irreversible termination of the small-scale lime production. Preserved material as well as written and narrative relicts of this human activity, so typical for this region once, are its only remains today.

Muzeum hlavního města Olomouce v letech 1945–1951

Kateřina Gabrhelíková

ABSTRACT

The Capital of Olomouc Museum in Years 1945–1951

The rich source material of the archive of the Regional Museum in Olomouc was the basis of this study discussion the form, organization and acquisition activities of the Capital Museum, Olomouc, or its historical and industrial art departments in the post-war years (1945–1951).

KEY WORDS: Capital Museum, Olomouc, historical and industrial art departments, Museum Patriotic Society, acquisition, confiscated property, confiscated church property, donations, inheritance, auctions, National Reconstruction Society, National Cultural Commission, collection gathering activities, Regional Museum

Shromažďování, sbírání uměleckých děl a předmětů, vytváření kolekcí a tematických fondů, stejně jako jejich prezentace má v Olomouci dlouholetou tradici.

V průběhu 19. století obohatilo město několik muzejních institucí – nejstarší vznikla v roce 1848 při nedělní škole pro tovaryše, její existence však neměla dlouhého trvání. Následovalo Průmyslové muzeum císaře Františka Josefa (Kaiser Franz Josef Gewerbe Museum) a Městské historické muzeum (Historisches Museum der Stadt Olmütz). V roce 1883 započal svou činnost Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci; jeho sbírkové fondy se po zpřístupnění staly prvním českým muzeem na Moravě. Na počátku 20. století rozšířilo uvedenou „kulturní“ skupinu Městské přírodovědné muzeum (Erzherzog Josef Ferdinand Museum).¹

V roce 1924 byla trojice doposud samostatných německých muzeí (Umělecko-průmyslové, Historické a Přírodovědné) sloučena pod jednu zastřešující organizaci – Muzeum hlavního města Olomouce. Vzhledem k rozdílné specializaci původních kulturních stánků vynikal spojený sbírkový fundus značnou variabilitou a tematickou bohatostí; zájemce zde objevoval exponáty „z oboru přírodních věd, geologie, paleaontologie ... archeologie, historie a vlastivědy vůbec“, stejně tak i „díla umělecká a vzorové výrobky umělecko-průmyslové, z různých oborů technologie a řemesel“.² Rozsáhlý předmětný konvolut souběžně představovalo i Muzeum Vlasteneckého spolku muzejního, největšímu zájmu se u odborné i laické veřejnosti těšila část archeologická a národopisná.

Ač s řadou problémů a obtíží, přecházely obě instituce i období druhé světové války.³ Aktivita kulturních složek osvobozeného Československého státu se rozběhla téměř okamžitě po ukončení bojů. Již na konci května 1945 vyzval Svaz českých muzeí ke zmapování a sepsání napáchaných válečných škod, a to jak na jednotlivých muzejních sbírkách, tak i na budovách (výzva z 27. 5. 1945). Současně pak „Svaz českých muzeí ... vítá všechny musejníky

*do nové práce v osvobozené vlasti – naší Československé republice. Zároveň vybízí tímto všechny muzejní pracovníky k nové intenzivní činnosti a k neprodlenému zahájení prací, směřujících k obnově našich muzeí, úpravě jejich sbírek a instalací tak, aby pokud možno v nejkratší době mohl být zahájen muzejní provoz“.*⁴

V postupně se proměňující společnosti, stále více svazované a formované socialistickou doktrínou, bylo muzeím vyhrazeno speciální, jasně definované místo. Primární úloha, tedy ochrana předmětů a výtvarných děl, ošetřování, deponování, prezentace atd., zůstala zachována. Vedle toho ovšem měly podporovat, zaštiťovat, propagovat a náležitě dokumentovat prosazovaný a etablovaný režim a řád. Výstižně byla očekávaná role popsána ve *Zprávách KMO a KVK* v roce 1951: „... v budovatelském úsilí našeho lidu na cestě k socialismu ani muzea nemohou zůstat stranou, ale naopak musejí se velmi činně na této práci podílet, ba svou výzkumnou a průzkumnou činností, zvláště v oboru věd přírodních, ji podněcovati. V oboru věd společenských pak musejí pomáhat spoluvytvářet nového člověka.“⁵

Pochopitelně ani olomoucká muzea nemohla zůstat stranou. Snaha a píle zaměstnanců se však v prvních poválečných měsících přeci jen obracela jiným než ideologicko-budovatelským směrem. Stěžejní pozornost vyžadovaly sbírky. Za velké štěstí lze považovat, že v průběhu bojů neutrpěly žádné větší újmy a poškození.⁶ Řada z nich byla za války z bezpečnostních důvodů odvezena mimo Olomouc či alespoň na místa lépe chráněná. K tomuto účelu posloužil hrad Bouzov, zámek v Náměšti na Hané, v Olomouci pak hotel Tatra, sklepení na Purkrabské 2/4 a pro cenné artefakty trezor Pozemkového ústavu.⁷

Prioritním úkolem se tedy stalo svázení a navracení exponátů do depozitářů. Zde ovšem vystával problém kapacitní – nedostávalo se místa. Instituce tuto otázku řešila několik let, užívané prostory byly nahlíženy jako nedostatečné, nevhodné, provizorní. Většina provozů historického a uměleckoprůmyslového oddělení se nacházela na Purkrabské ulici 2/4 – knihovna, ředitelna, kancelář, fotografická dílna, skladiště (v přízemí), řezbářsko-stolařská dílna.⁸ Nahlíženo soudobým pohledem: „Městské museum je umístěno v Purkrabské ulici č. 4 a jeho rozsáhlé sbírky umělecko-historické /obrazy, porcelán, grafika, užitkové předměty z různých slohových údobí a jin. / jsou naprosto nevhodně umístěny v nevyhovujících místnostech v tomto domě.“⁹ Obdobně vyznívala i poznámka v žádosti o subvenci na rok 1947: „Městské museum v Olomouci zápasí již drahý čas s potížemi ubikačními, nemajíc vhodných místností pro umístění svých sbírek. Tyto nedostatky se projeví nyní tak závažně, že bezodkladnost získati aspoň poněkud vyhovující místnosti jeví se nejvýše naléhavá, nemá-li stav muzejních hodnot, zejména děl výtvarného umění doznati neodčinitelných škod.“¹⁰ Hovořilo se přímo o „kritickém stavu, v němž se museum octlo, [který] nemá snad analogie v dějinách našeho města“.¹¹ Komplikace navíc přinesl požadavek Vlasteneckého spolku muzejního, který se hlásil o své původní sály na Purkrabské ulici, zabavené za války a postoupené městskému muzeu. Konečné rozhodnutí vyznělo v jeho prospěch: „... městský stavební úřad uvolní 7 místností v ... kasárnách a to v přízemním traktu, sousedící s budovou přírodovědeckého muzea a ... městské museum přemístí do těchto 7 místností museální sbírky z hotelu 'Tatra' a z Purkrabské ul. č. 2/4, aby uvolnilo potřebné místnosti pro Vlastenecký spolek muzejní.“¹²

Snad nejméně vyhovující prostory sloužily městskému lapidáriu – sídlilo ve sklepení bývalé německé obchodní akademie. Celá stavba připadla po válce lékařské fakultě Palackého univerzity, její vedení usilovalo o co nejrychlejší vystěhování dosavadního nájemce. Tato snaha ostatně vycházela vstříc i uloženému souboru „silně poškozených sádrových odlitků a celkem intaktně zachovaných kamenných bloků ponejvíce heraldického rázu“.¹³ Jednání se nakonec protáhlo na několik let, zúčastněné strany – rektorát, Ústřední národní výbor (jakožto zástupce muzea) a Zemský národní výbor v Brně – se neustále vzájemně vyzývaly k dotažení

celé akce. A tak se ještě v roce 1950 psalo o nutnosti přestěhovat lapidárium, a to v nejbližší možné době.

V poněkud jiném duchu se nesly diskuze o potřebě vzniku galerie: „*Město Olomouc vlastní velice cennou sbírku obrazů a je nutno, aby sbírka byla důstojně a účelně umístěna ... nelze věru ... soustředění v městskou galerii nadále odkládati.*“¹⁴ Jako nejpříhodnější k danému záměru se nakonec jevil objekt bývalé německé střelnice, který připadl po válce městu Olomouci jako konfiskát. Nezbytné adaptační práce trvaly dva roky. Budova byla popsána jako „*přízemní, postavena na volném prostranství v ul. Hynajsově čís. 13. Je zde byt o 1 pokoji a kuchyni, zbývající prostory slouží k výstavním účelům. Zdivo jest cihelné, střecha o mírném sklonu je pokryta lepenkou. Stropy jsou dřevěné zavěšené na střešní konstrukci. Jednotlivé sály jsou členěny nikami. Podlahy jsou xylolitové, terasové a dubové vlasy. ... Stáří budovy asi 40 roků.*“¹⁵ Slavností otevření tzv. Domu umění proběhlo 6. září 1947. „*Zároveň s otevřením Umělecké galerie byla zahájena desátá jubilejní retrospektivní výstava Skupiny moravských výtvarníků, která obsahuje díla 32 moravských umělců.*“¹⁶ Podobu zahajovací expozice měla na starosti „*jury, složená ze zástupců města ... zástupců Klubu [přátel umění] ... zástupců Skupiny mor. výtvarníků a Pa-lackého university.*“¹⁷

Podle seznamu z června 1947 poskytlo městské muzeum zařizované galerii 58 děl – obrazů, akvarelů a kreseb.¹⁸ Svou sbírku, prozatím jen jako zápůjčku, nikoliv dar, vložil Klub přátel umění.¹⁹ K roku 1948 „*galerie [obsahovala] asi 200 děl, v hodnotě 11/2 milionu Kčs. Zastoupena [byla] díla od gotického údobí přes renesanci, barok, klasicismus, romantismus až po dobu novou a nejnovější.*“²⁰

I když se oficiálně zpřístupnila roku 1947, tematicky různorodé expozice se v upravené části galerie instalovaly již od roku 1945. V navazujících sedmi letech „*uspořádali olomoučtí výtvarní umělci spolu s KPU a dalšími veřejnými institucemi 38 výtvarných výstav vedle jiné osvětové činnosti, což je velmi příznivá bilance v těžkých poválečných dobách.*“²¹ Za mimořádnou, z celé řady uskutečněných akcí, lze zcela jistě považovat prezentaci prací španělského malíře Oscara Domíngueze, konanou při příležitosti jeho pobytu ve městě.

Výstavní činnost tvořila jen jednu z mnoha aktivit městského muzea. K povinnostem a úkolům historické a uměleckoprůmyslové sekce mimo jiné náležela průběžná práce v depozitářích, pořádání sbírek, revize, poradenství (odhady a posudky), vedení kartotéky, vyhledávání, zakupování děl a artefaktů, jejich ochrana, zajištění odpovídající péče včetně restaurování, vedení korespondence, pořizování fotografií deponátů, památkových objektů (na zakázku pro nejrůznější zájemce) a následná evidence těchto snímků. Důležitá byla i „*publikační činnost*“ a provozování služby „*průvodce cizinců s odborným výkladem.*“²²

Plnění však mnohdy znesnadňovaly nedostatky a nepružnost systému – chybělo např. základní vybavení v podobě krabic a vitrín různých rozměrů. Stejně tak citelná byla absence konzervační laboratoře, knih a odborných periodik v knihovně, odpovídajícího množství obrazové dokumentace k památkám z jiných krajů, zemí. Problémy vyvstávaly i v oblasti personální, kvalifikovaných či alespoň vhodných pracovníků bylo málo, hovořilo se o nutnosti posílit stávající kolektiv.²³

Značné zatížení přinesly svozy ukrytých kolekcí. Jejich přijímání doprovázely zmatky, ve sbírkách panoval chaos, byly nepřehledné. Vytvoření nové evidence se stalo čirou nutností. V roce 1946 obdrželo muzeum finanční obnos (3 000 Kčs) na inventarizaci.²⁴ O čtyři léta později se v revizní zprávě dočítáme, že „*musejní sbírky byly roztrženy, nově překatalogizovány a tím již částečně připraveny pro vystavení v nové musejní budově.*“²⁵

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let spadala pod správu instituce „*sbírka porcelánu, skla, majoliky, hlíny atd. (820 ks), Oddělení nábytkové (asi 100 ks), Sbírka hodin, globusy, rene-*

sance až *biedermeier* (asi 100 ks), *Sbírka zbraní od 15. až do 19. stol.* (300 ks), *Textilie, prapory /diversní roucha bohoslužebná, ozdobná, užitková z různých období/* (100 ks), *Sbírka drobných dobových předmětů /přezky, spony, hřebeny, etc./* (400 ks), *Sbírka pečetidel, cechů, měst i soukromých pečetidel a pečeti* (300 ks), *Sbírka hudebních nástrojů* (80 ks), *Lapidarium* (100 ks), *Obrazy, stará i nová doba, oleje* (1200 ks), *Sbírka grafiky* (500 ks), *Knihovna, staré tisky, mapy, plány* (300 ks), *Musejní knihovna* (5600 ks), *Sbírka soch, dřevo, kámen atd., odlitky* (100 ks).²⁶

Vedení muzea mělo pochopitelně zájem na rozšiřování a obohacování stávajících sbírkových fondů.²⁷ Léta poválečná tomuto úsilí přála. Nové akvizice přibývaly ve formě darů nebo nákupů, současně ale také v podobě právně legitimizovaných násilných sběrů – konfiskátů.

Poměrně často spolupracovala instituce se soukromými osobami. Finančně nejvýhodnější bylo samozřejmě bezúplatné postoupení uměleckých děl; z dochovaných děkovných dopisů lze vyčíst, že např. v roce 1949 byl přijat soubor „93 fotografií starého Olomouce“,²⁸ „několik porcelánových předmětů“,²⁹ „akvarel mistra Karla Wellnera“,³⁰ „27 různých leptů“,³¹ „klášterní relikviář P. Marie z Uršulinského kláštera“. V roce 1950 následovaly např. „staré pytlácké zbraně“³² nebo gotická socha Madony, původně náležející řádovým sestrám-ošetřovatelkám.³⁴ Tento způsob společenské aktivity navíc podpořila výzva ve Stráži lidu v roce 1949; novinový sloupek vyzýval Olomoučany, aby „darovali různé předměty musejní hodnoty a obohatili tak svým darem musejní sbírky“.³⁵

Díla byla od soukromníků také odkupována. Prodejní transakce dokumentují dopisy (majitel-instituce), žádosti muzea o proplacení určité částky, kvitance na vyplacení zálohy, příkazy Ústředního národního výboru Olomouc městské účtárně atd. V této souvislosti nelze nezmínit dopis z prosince 1949, směřovaný na Osvětové oddělení Jednotného národního výboru, dokládající nejen zájem o jedno konkrétní dílo, ale také dobově uplatňovanou a tolerovanou praxi v prodeji děl. Městské muzeum obdrželo nabídku na nákup tzv. *Černé Madony byzantské* za cenu asi 700–800 Kčs.³⁶ Zarážející na navrhovaném obchodu bylo, že „obraz s pečeti kostelní se ocitl v rukou soukromníka“. Neméně zajímavá byla reakce vedoucího umělecko-historické části Františka Drkala. Sám celou záležitost označil jako „podezřelost“, jedním dechem ovšem odmítl (a nedoporučoval) jakýkoliv zásah policejních složek či vyšetřování „neboť lidé přechovávající staré památky by je museu nenabídli ke koupi, protože by se každopádně vystavovali nebezpečí policejního šetření. ... Lze tedy postupovati jedině tím způsobem, že muzeum tyto předměty za nepatrnou cenu odkoupí. A takto budou přece zachovány. V opačném případě je nebezpečí, že předměty se nedostanou na světlo a budou případně jejich dnešními držiteli zničeny“.³⁷ Jen pro úplnost dodávám, že obraz byl skutečně zakoupen, a to za nižší navrhovanou částku, tedy 700 Kčs.³⁸

Jinou kategorií akvizic – nákupů reprezentuje např. „jeden zatažený kolovrátek“, který do muzea postoupil v roce 1946 Karel Kašpařík (za války byly „německými úřady zabaveny všechny kolovrátky a zničeny“).³⁹ Odlišný soubor prací prodali v roce 1950 Sonntagovi ze Střelic: „... jeden sekretář, italská práce, s jižním maurským ornamentováním, prokládáno slonovou kostí v bohatých droleriích a popínavých akantech do černého podkladu, originál starý čínský lak, kromě toho zdobený polodrahokamy. ... Tři kresby italské a francouzské, 17. stol., z nichž jedna Francois Boitard v bohatých rámech. ... Jeden olej, K. Wellner: V parku, velmi hodnotné. ... Dva akvarely, K. Wellner: Vesnické náměty z olomoucka, velmi hodnotné ...“ a také „Jeden velký olej, Alessandro Magnasco, první pol. 18. stol. Obraz se vyznačuje charakteristickým, temně hnědým tónováním, z něhož probleskují světlé skvrny. Krajina je podána ve znamenité kompozici. Celé dílo prozrazuje bezespornou autentičnost španělského mistra“.⁴⁰ Další díla zmíněného Karla Wellnera získalo muzeum např. od Jana Grézla – jeden olej „/Krajina od Samotišek/, 1 tužkokresba /Pec/ a 19 volných náčrtků /studie zvířat a pod./“.⁴¹

Od roku 1949 se začínají objevovat žádosti o poukázání peněžní částky za (na) nákupy pro městskou galerii; do této doby akvizice směřovaly obecně do Muzea hlavního města Olomouce. Zmínku jistě zaslouží konvolut, který galerii odprodal (již vzpomínaný) Kuneš Sonntag – v kolekci se nacházel odlitek Myslbeckovy sochy *Hudba* a Štursovo *Melancholické děvče* (bronzový odlitek), práce od Maxe Švabinského *Studie k obrazu chudý kraj* a *Trojice* od Karla Wellnera.⁴² Mezi další zisky roku 1949, určené pro Dům umění, náležely např. plátna Bohumila Dvorského (*1. máj, Jaro, Jarní krajina*), Františka Šnajdra (*Škola a kostel*), Jindřicha Lenharta (*Motiv z Olomouce*), Vladimíra Sychry (*Cikánka*), Břetislava Bartoše (*Oběť práce*), dřevořezba *Oddanost* Vojtěcha Hořínka.⁴³ Od Josefa Trojana byl v březnu 1949 zakoupen obraz Františka Tichého,⁴⁴ o dva měsíce později pak např. *Jaro* od Karla Svolinského.⁴⁵ Staré umění zastoupily malby *Kojící Madona* a *Máří Magdaléna*, svezené z Rýmařova.⁴⁶

Na doporučení Krajského střediska československých výtvarných umělců se galerijní sbírky v roce 1950 rozšířily o Štursovu sochu *Sulamit Rahu* (od pana Procházky z Prahy), Makovského *Postavu muže* (z majetku Marie Nešporové z Velkého Týnce), Schneiderkův olej *Valašský motiv* (zakoupeno přímo z majetku autora) či práci V. Zlamala.⁴⁷

Neobvyklý způsob, vyčnívající z dobového písemního projevu, zvolil k urgování finančního vyrovnání Adolf Kubis, který vyjednal s galerií prodej jednoho svého obrazu. Jeho výzva – báseň směřovala ke školní a kulturní referentce Jednotného národního výboru v květnu 1950:

„Vážená paní,
Kdybych nebyl dales, do lázní bych zalez....
Jsa však chud jako myš kostelní
čekám, až mne oheň zpopelní.
Březen jedenáctý nesplněný –
kěž se splní! Situaci změni.

Zatím –
s Halasem se vrátím.
Odkvetl už máj.... Roste ovoce....
Naděje mé pučí jarně, divoce.
Mír je zajištěný, ale kapsa ne –
smiluj se, paní, víra zůstane.“⁴⁸

Jiným zdrojem rozšiřování galerijních sbírek se staly nákupy z členských výstav Skupiny olomouckých výtvarníků, po přejmenování Skupiny moravských výtvarníků. Kromě prodeje děl svých členů pracovalo uskupení i na úrovni poradní – vybrané práce hodnotilo, doporučovalo k zakoupení, vypracovávalo stručné posudky, sledující kvalitu a cenu. Důležitou roli ve schvalování hrály pravidelně pořádané nákupní komise; nejstarší se sešla v roce 1947.⁴⁹ Po zrušení uměleckých spolků v roce 1949 přešly výše jmenované úkony a služby na krajskou pobočku Svazu československých výtvarných umělců.

Z akvizic, které muzeum/galerie získali, poněkud vybočuje „dar“ Františky Smýkalové. Mimo bohatost konvolutu, odlišoval se i důvod nabídky – zmíněná dáma se ocitla v bytové, potažmo existenční, nouzi.⁵⁰ Za pomoc ve formě zajištění adekvátního bydlení,⁵¹ byla ochotna přenechat městu Olomouci rodinnou uměleckou kolekci; s dodatkem, že „*toto darování bude ... provedeno bez skutečného odevzdání, t.j. darované předměty budou sice ihned vlastnictví města Olomouce, avšak držbu jejich si ponechám ku své osobní potěše po dobu jejíž trvání si sama určím, nejpozději do mého úmrtí. Po mé smrti nebudou tedy tyto předměty spadat do mé*

pozůstalosti“.⁵² Soubor, jehož cena se v roce 1945 pohybovala kolem 1 000 000 Kčs, sestával z maleb a kreseb Joži Úprky (*Sběračka klasů, Dědeček v kožichu s věnováním, O jedné noze, Madona, Klečící ženy, Hrnčířský kruh ve Velké, Vlácení, V zadumání*), Úprkových leptů (*Hudec, Šohaj v kožichu, Syn Jožka, Děd putník, Rozsévač, Děvucha s čepákem*), obrazů od Mejzlika (*Z Jugoslaviie a Moře*), kreseb od Františka Hoplíčka (portréty), sošky *Šohaj* od Franty Úprky, sošky malého hudebníka od Julia Pelikána a také alba fotografií a korespondence Joži Úprky.⁵³ Výsledná dohoda uspokojila obě strany – Františka Smýkalová se přestěhovala, muzeum drželo příslib věnování.⁵⁴

O poznání komplikovaněji dojednával správce muzea přírůstek – pozůstalost z majetku slečny Houžvičkové. Zemřelou paní pojil za života úzký vztah „s rodinou mistra Wellnera ... vlastnila velké množství kreseb Karla Wellnera. Něco kolem 1000 kreseb“.⁵⁵ Rovněž uchovala „náčrtky a ... rozsáhlou korespondenci ... s básníkem Klášterským“.⁵⁶ Zájem instituce byl pochopitelný, František Drkal přímo napsal: „... kresby Karla Wellnera ... jsou záležitostí eminentně kulturní, na jejímž řešení musí mít městské museum jako správa Městské galerie ten nejeminentnější zájem. V daném případě jde o vyložený umělecký kulturní majetek charakteru celostátního.“⁵⁷ Dědičkou jmění a správkyňí se stala sestra zesnulé. Vzájemné nepochopení a obtížnost komunikace popisuje, až neúřednický živá, „Zpráva o zájezdu do Příkaz č. 47. Sl. Františka Houžvičková“ z března 1950: „Jmenovaná [sestra pozůstalé] absolutně nechce nic prodati ... Ač jsme viděli přes 50 obrazů a na 1000 tužkových kreseb, perokreseb aj., není nic k mání. Roztrkala to asi do svého bytu v Praze a vše jednoduše zapře. Po dobrotě nic nepomohlo a tu jsem řikala, že byste to mohli i soudně část zabavit ... tu řekla, že jsem Vaše nadhaněčka a ví kam patřím. Plete do toho politiku. Můžete si kleknout a mluvit o kultuře, jest zosobněný skrbloň, jak její zemřelá sestra. ... Buď jí za takové lakomství nezaplaťte nic a ponechte si kresby v museu, nebo ji to vraťte. ... Tato ženská jest ještě lakomější jak zemřelá, nepodá ani vody!“⁵⁸ Snaha však nakonec vedla k úspěšnému cíli, Františka Houžvičková sice původně (dle korespondence) odmítala postoupit malby, hovořila jen o kresbách a perokresbách, nicméně v žádosti Radě Jednotného národnímu výboru se uvádí, že za cenu 10 000 Kčs získá muzeum „kolekci pozůstávající z 128 kusů kreseb, studií a obrazů“.⁵⁹

Jednání s dárci či prodejci byla mnohdy nepříjemná, zdlouhavá, transakce se však děly za jejich plného souhlasu, nebo alespoň, i když jim nemusela být spolupráce po chuti (jak patrně z výše uvedeného), získali za svůj „kulturní přínos“ finanční náhradu.

Jinak se přistupovalo k majetku a vlastnictví německého (maďarského) obyvatelstva. Stalo se již podruhé v běhu jednoho desetiletí, že se muzejní depozitáře plnily díly a předměty nežádoucí skupiny obyvatel. Po válečném zabavování židovského majetku a jeho následným odprodejem do instituce přinesla druhá polovina čtyřicátých let konfiskáty německé.⁶⁰ Vlastněná umělecká díla, řemeslné artefakty, předměty denní potřeby, knihy, časopisy atd. představovaly pro výstavní/vzdělávací organizace velký zisk.

V květnu 1946 obeslal Zemský národní výbor v Brně referáty Národní bezpečnosti, Místní národní výbory, Okresní národní výbory a expozituru Zemského národního výboru v Moravské Ostravě výzvou, kterou „ukládáme všem příslušným činitelům, aby v předávaných či předaných bytech Němců, kolaborantů a zrádců včas zajistili pokud možno všechny umělecky cenné obrazy, výtvarně hodnotná sochařská díla, hodnotné uměleckoprůmyslové výrobky, barevné i nebarevné umělecké reprodukce všeho druhu, jakož i všechnu literaturu obírající se uměním. Všechny předměty tohoto druhu buďtež urychleně soustředěny pro potřeby zemských rad osvětových a pro úkoly státní péče osvětové“.⁶¹

Majetek zabavený ve vilách, domech, bytech, podnicích atd. spadl pod správu Fondu národní obnovy. Konfiskované předměty, které vykazovaly „hodnotu kulturní, uměleckou, his-

torickou nebo vědeckou, a [pokládaly] se proto ve smyslu zákona za státní kulturní majetek“⁶², se shromažďovaly v místních (oblastních) „fondových“ skladech: „Správa městského musea zjistila, že ve skladištích Fondu nár. obnovy v Olomouci se nacházejí věci, které mají hodnotu čistě musejní a které by tedy měly být předány měst. museu jako tam patřící.“⁶³ V Olomouci se sběrná místa, sledovaná muzeem, nacházela v budově Kosmos, ve Wolkerově ulici a v ulici Lafayettově;⁶⁴ posledně jmenované využívala instituce nejvíce.

Většina „oznámení“ o převzetí měla obdobnou formální úpravu, na ukázkou uvádím záznam z 10. ledna 1949: „Správa měst. musea vybrala ve skladištích Fondu nár. obnovy v Olomouci, Lafayettově ulice, několik kusů porcelánových předmětů.“⁶⁵ Ke shromaždišti na Wolkerově třídě se pak váže zápis z roku 1949: „Ze skladiště OÚ a FNO v Olomouci, Wolkerova třída, byly odvezeny obrazy, konfiskáty, které byly vybrány pro galerii městského musea.“⁶⁶

Dvojímu dělení zabaveného mobilního majetku (hradní, zámecký a pak mobiliář bytů, domů atd.) odpovídal také rozdílný systém třídění a přerozdělování. Interiéry šlechtických staveb měla na starosti tzv. třídící komise, sestávající ze členů Národního pozemkového fondu a Národní kulturní komise. Vybavení z domů, bytů, továren atd. svážel a dozoroval Fond národní obnovy, ovšem členové Národní kulturní komise měli právo (které beze zbytku využívali) jeho sběrný bedlivě prohlížet a vybírat díla, která by za žádnou cenu neměla být prodána.⁶⁷ Současně Komise mohla pověřit vyřízení jinou institucí – velmi často „vypomáhala“ Národní galerie v Praze. Na základě jejich rozhodnutí se vytipované práce přesouvaly do muzejního/galerijního depozitáře, případně také do interiérové instalace zvoleného objektu. Důležitou roli při rozdělování hrála také vazba artefaktu na danou lokalitu – kraj.⁶⁸

Olomoucké městské muzeum, a nebylo jistě jediné, ustanovený postup (mnohdy) obcházel – díla převzalo do úschovy samo „ve své vlastní kompetenci a ve funkci konzervátora Státní památkové péče“⁶⁹ a až následně tuto skutečnost oznamovalo Národní kulturní komisi v Praze (rovněž Fondu národní obnovy v Praze, olomouckému Krajskému národnímu výboru – finančnímu oddělení, Jednotnému národnímu výboru – IV. referátu). Tato obratem nový přírůstek (přírůstky) přidělila muzeu „do depozita“.⁷⁰

Do značné míry vycházel způsob redistribuce a přiřazování zestátněných děl z upřednostňování pražských a brněnských kulturních podniků. Plnění fondů, na úkor ostatních, vyvolávalo pochopitelně negativní reakce. Rozhořčené hlasy se ozývaly také z Olomouce. Nelibost vzbudilo např. rozhodnutí prezidia Ústředního národního výboru v květnu 1947, kterým měl být odevzdán gobelín z tovačovského zámku do brněnského musea; tento závěr byl nakonec odvolán. Dopis, který anabázi gobelínu popisuje, zmiňuje i jiné příklady: „... celá řada hodnotných děl malířských v počtu asi 80 kusů byla Zemským národním fondem odsunuta z olomouckého kraje ... obrazy, z nichž část byla díla holandských mistrů, část mistrů českých, jako Lolek, Úprka, Ondrušek a jiní ...“⁷¹ Odvoz těchto pláten komentuje i další list, z 13. června 1947: „... nedávno bylo odvezeno asi 80 obrazů, deponovaných v Legiobance v Olomouci/ a tím je kraj ochuzován o integrální součást svého kulturního průřezu.“⁷² Pohled druhé strany, tedy muzeím nadřazených orgánů, přibližuje „žádost“ ze Zemského národního výboru: „Podle obecně uznávané zásady patří do místního nebo krajinského musea jen to, co spoluvytváří celkový obraz lidu a kraje, v němž musea působí. Všechno ostatní je pro ně přítěží, která především přepřlňuje sbírkové místnosti. Mnohá musea již pochopila správnost této zásady a zbavila své ... expozice tohoto materiálu ... Toto úsilí je třeba podporovat ... Bude je podporovat také Národní kulturní komise v Praze při provádění distribuci mobilních konfiskátů jako státního depositu místním a krajinským muzeím.“⁷³ V této souvislosti stojí za zmínku názor Zdeňka Wirtha, předsedy Národní kulturní komise: „Domnívat se, že zámecký inventář úzce souvisí s krajem, je omyl. V nákupu inventáře, který šlechtic svezil z mnoha zemí, nelze spatřovat místní tradici.“⁷⁴

I přes protesty měla naznačená praxe dlouhého trvání. V roce 1950 podalo olomoucké městské muzeum stížnost, jelikož „*Národní kulturní komise v Praze a firma Antikva v Praze odvezly z různých moravských zámků věci, které patřily do olomoucké musejní oblasti*“.⁷⁵ Nesouhlas s daným stavem se vystupňoval v dopise Osvětovému referátu JNV v Olomouci z 18. března 1950. Ředitel muzea, krom výtky, že „*až na nějaké nepatrné výjimky nám Kulturní komisi z našeho olomouckého kraje nebyly žádné předměty kulturně historické hodnoty přiděleny*“, odsoudil zejména počinání firmy Antikva. Zcela adresně hovořil o případu žadlovického zámku, odkud byly „*na autech [firmy Antikva odváženy] předměty velké ceny do Prahy, aby byly dány do dražby*“. „*Antikva zanechala na žadlovickém zámku několik roztrhaných a zničených pohovek z konce 18. století a začátku 19. stol. a ty jsme si odvezli do našeho muzea, kde se s nimi budeme piplat tak, abychom z nich přece něco vykouzlili*.“ Kritika je obsáhlejší, na mnoha místech ideologicky podbarvená, je však zřejmé, že vedení muzea nenahlíželo na praktikované přerozdělování, respektive svozy jako na ideální. „*Žádný rozumný člověk nebude popíratí význam ústředních velkých museí, ať v Brně, či v Praze*“ a je zřejmé, že je „*zapotřebí budovy celostátního významu náležitě vybavit*“, avšak „*není jistě možné, aby tato muzea skonsumovala všechen materiál, který se od nás odváží*“.⁷⁶

Řešení nabídla až rada KNV v Olomouci, která svým usnesením ze dne 25. září 1951 rozhodla, že „*žádné archiválie ani umělecké předměty nesmějí být bez vědomí KNV odvezeny z Olomouckého kraje*“.⁷⁷ Vzápětí se pak čtenář krátkého oznámení ve *Zprávách KMO a KVK* dozvídá, že „*netrvalo dlouho a museli jsme tohoto opatření použít proti pražské firmě Antikva, která bez našeho vědomí [tj. bez svolení rady KVN v Olomouci] zabalila v zámku ve Velkých Losinách deset beden porcelánu a mnoho vzácného nábytku a připravila vše k odtransportování do Prahy. V poslední chvíli, když na nádraží už byly připraveny vagony, se o tom dověděl ředitel KMO a proti Antikvě zakročil, takže vše zůstalo ve Velkých Losinách*“.⁷⁸

Konfiskáty, určené pro muzejní expozice či depozitáře, měly mít „*podle zákona ... hodnotu kulturní, uměleckou neb historickou*“.⁷⁹ Uvedenou charakteristiku naplňovala díla výtvarného umění, uměleckořemeslné produkce, knihy, časopisy, artefakty etnografické atd.

Sbírky uměleckooprůmyslové se rozrůstaly o starožitný nábytek,⁸⁰ sklo, keramiku, porcelán; velkým přínosem byla v tomto směru návštěva v Horní Libině, při níž se zajistilo z konfiskátu Langer „*asi 5–6 beden porcelánu, skla, keramiky apod.*“.⁸¹ Rovněž se shromažďovaly výrobky denní potřeby, jako např. nádobí, dekorace, vybavení domácností atd.; jejich soupisy se v dokumentaci objevují poměrně často. O tom, že zabavené práce nemusely končit jen v muzejních sálech, svědčí „*úřední záznam*“ z prosince 1946 – několik deponátů (např. velký talíř, džbáněk, žejdlík atd.) posloužilo jako narozeninový dar.⁸²

Instituce rovněž přijala značné množství knih. K jejich dočasnému uložení se využívala škola v Hlubočkách; v březnu 1947 adresoval správce městského muzea zdejšímu řediteli žádost, že by si velmi rád „*knihy prohlédl a hleděl je, aspoň část z nich, pokud by měly význam pro naše muzeum, získati. Fond národní obnovy proti tomu nečiní žádných námitek a jde mi hlavně ... o dvě edice Naučného slovníku Brockhaus, z nichž jedna je data staršího, z roku 1890 a druhá z některého z minulých desetiletí*“.⁸³ O něco dříve se podařilo získat „*8 ... svazků díla ‚Gregora Volného‘ Markrabství moravské Topografie / kteréžto převzal pro Museum města Olomouce pan František Drkal ... Tyto svazky pochází ze sbírky rodiny Rösnerové /něm. přísl./ ve Velké Střelné, č. 98*“.⁸⁴ Častěji než konkrétní tituly se však v archivních pramenech objevují obecné zápisy o knihách, publikacích, časopisech.

Velké pozornosti se těšila díla výtvarného umění. Jejich vyhledávání a přejímání náleželo k prioritním činnostem ústavu. Opět zmíním několik akvizic – např. v březnu 1947 se přebral (ze skladu Komise zajištění německého majetku) „*1 velký obraz, olej /2,50 m x 2 m/ s fraktu-*

rou; Obraz představuje Zuzanu v lázni. Údajně má být podle tvrzení pana Fr. Stratila, bývalého vlastníka obrazu, obraz dílem Paula Veronesa⁸⁵. Dvojice pláten a jedno benátské zrcadlo byly vytrženy „v městě Rýmařově při provádění akce A“. Malby byly popsány jako „olejomalba, představující Marii Magdalenu s poloobnaženými prsy o rozměrech 115 x 88 cm, malovaná Petrem Brandlem“ a „olejomalba, představující kojící Madonu s nakloněnou hlavou ve 3/4 profilu, velikost obrazu 70 x 90 cm, od neznámého malíře“⁸⁶. Uloženy měly být „jako deponáty v řádně zajištěných a náležitě zabezpečených depositních místnostech městské galerie hlavního města Olomouce“⁸⁷.

Početnější soubor byl přesunut z chudobínského zámku. Revers z října 1948 uvádí celkem 11 pořadových čísel, pod nimiž se skrývají plátna, grafiky a jedny nástěnné hodiny. V žádosti o zapůjčení automobilu se k nově nabývaným exponátům dodává: „... byly nám svěřeny ze zámku v Chudobíně u Litovle obrazy, povětšinou oleje holand. mistrů ze 17. stol. /17 kusů/ jako stát. kulturní majetek ... považovány za depositum městské galerie a měst. musea.“⁸⁸

Příklad samostatného jednání muzejních pracovníků, konajících i bez rozhodnutí Národní kulturní komise, reprezentuje svaz z hradu Sovince. Zdlouhavá korespondence, jednající o přidělení děl, popsanych jako „několik obrazů z barokního období, vykazujících vlivy italské, jakož i ... řada rytin vesměs barokních“⁸⁹ a „pušky, kordy, bambitky ... sochy, víno, hodiny“⁹⁰ byla vedena již od roku 1949. Instituce poukazovala zejména na naprosto nevhodné podmínky uložení, minimální zabezpečení objektu, tudíž i jeho movitého zařízení. Zvolené předměty byly z hradu neoficiálně odvezeny na místní stanici SNB a do školy, následně pak do olomouckého městského muzea. S vybavením Sovince souvisí rovněž žádost o povolení stavby provizorního jednoduchého skladiště na dvoře Purkrabské 4, jelikož „přivezli jsme právě staré skříně z hradu Sovince, které spějí přímo k nenávratné skáze, neboť tam byly umístěny pod širým nebem po dobu 4 roků“⁹¹.

Několik desítek maleb, grafik, kreseb, dřevěných sošek přibýlo v roce 1949 ze skladu XI/C v Šumperku; do evidenčního soupisu bylo zapsáno 56 pořadových čísel, skutečné množství bylo však vyšší – pod některými položkami se totiž „ukrylo“ více kusů. Část těchto přírůstků směřovala do muzea, část byla určena pro galerii.⁹²

S německými konfiskáty do jisté míry souvisel i další typ předmětných vkladů. Městské muzeum svázelo, ukládalo a spravovalo sbírky ze zrušených (menších) regionálních muzeí, vesměs z pohraničních oblastí. Dobovým pohledem tato „německá musea“ zůstávají po poválečném odsunu Němců „bez pána a ujímají se jich postupně orgány revoluční moci československého státu“. Ovšem „záviselo velmi mnoho, nebo dokonce všechno na tom, našel-li se v místě pracovník, který měl o museum osobní zájem – proto se tu setkáváme s velkými výkyvy v dalším vývoji muzeí“⁹³. Jako příklady zařízení, kterých se „ujímají velmi obětavě a velmi brzy noví obyvatelé pohraničí“, uvádí Vladimír Jochman Bruntál, Mohelnici, Šumperk, lázně Jeseník. Jiné však „živoří nebo zanikají úplně“, jako např. Vrbno, Moravský Beroun, Vidnava, Zlaté Hory, Žulová, Rýmařov.⁹⁴ V roce 1949 „byly ... do Olomouce převezeny sbírky bývalého městského muzea v Rýmařově, které bylo zrušeno a museálie věnovány tamním MNV městu Olomouci“⁹⁵. Ve stejném roce se do Olomouce přesunula kolekce z Dvorců na Moravě, sestávající z německých knih, sviců, hodin, kachlí z krbu, rámu na obrazy v různých velikostech atd.⁹⁶

Obrovské obohacení československých kulturních institucí zajistily církevní konfiskace. V roce 1950 byla v Olomouci zakázána činnost mužských řeholí dominikánů, kapucínů a premonstrátů na Svatém kopečku.⁹⁷ Stejný osud čekal i ženské řádové domy, „z nichž pouze sestry sv. Františka mohly ještě několik dalších let vypomáhat v ošetrovatelské práci ve fakultní nemocnici“⁹⁸. Archivní zprávy hovoří o dominikánském konventu, odkud byly v měsíci září 1950 „za součinnosti 5 vojínů a dvou zřízenců muzea“ odstěhovány sochy a obrazy – „popisných

předmětů jest 54“.⁹⁹ Následovalo oznámení, „že jsme dne 6. t.m. [září 1950] odvezli z kláštera „Kapucínů‘ obrazy a sochy v počtu čísel 17“.¹⁰⁰

Rozsáhlý konvolut putoval do muzea také od „Voršilek“. Zhruba 130 výtvarných děl, zahrnující obrazy a grafiky (s tematikou vesměs náboženskou nebo portrétní), doplnilo konventní vybavení – např. „kulatý stolek, sekretář s horní částí, černý stolek, žlutý stolek“, dále „misál, socha svatého, velký černý kříž s Kristem“.¹⁰¹ Dodatečně byla dodána malba *Kristus na hoře Olivetské* a dvojce vyřezávané dveře (obojí v roce 1951).¹⁰²

Četné hodnotné akvizice zakoupilo muzeum v aukčních síních.¹⁰³ Účast v dražebním klání dokládají žádosti nebo výzvy k poskytnutí zálohy či proplacení částky, případně také upozornění na aukci, doporučení, na které předměty by se muzejní pracovníci měli zaměřit atd. V roce 1948, v souvislosti s prodejem „diversních aktivit“ v brněnské síni antikváře Ditricha, se přímo zmiňoval (jako vhodný k nákupu) nábytek „*rokokový nebo empírový, který má představitel určité kompletní vybavení reprezentační světnice*“.¹⁰⁴ Ve výčtu nabízených komodit se také objevoval porcelán, sklo, keramika, zbraně, vybavení domácnosti, rytiny atd. Několikrát jsem se v pramenech setkala s žádostí o upřednostnění: „*Městské museum ... požádalo o to, by smělo prohlédnouti předměty, určené ke dražbě, ještě před vyhlášením dražby*“.¹⁰⁵ Kladná odpověď většinou následovala: „... bylo ujednáno, že městskému museu budou určité věci, které lze pokládati za musejní hodnoty, přenechány a to po způsobu formálním dražbou. Byla vybrána předem celá řada předmětů, které ovšem via facti do dražby nepřijdou, nýbrž budou přímo za nejnižší odhadní cenu museu přenechány“.¹⁰⁶ Důvod takového počínání je zřejmý – získat co možná nejhodnotnější práce, současně ale nevynaložit příliš vysokou finanční částku. Jinými slovy, díky dražbám se mohly „obohatiti sbírky městského musea dobrým a ... laciným materiálem“, neboli „naskýtá se velice dobrá příležitost učiniti laciný nákup“.¹⁰⁷

Doposud jsem hovořila jen o rozšiřování fondů. Zachycujeme ovšem i jev opačný – odebíráání děl, snižování početního stavu. Nejčastěji se tak dělo v reakci na žádosti soukromých osob, jejichž hmotný majetek byl za války zabaven a následně prodán do muzea. Tito vlastníci nyní požadovali navrácení či alespoň řádné proplacení exponátů. Pro ilustraci uvádím část protokolu, který byl sepsán se Zuzkou Beckmannovou 19. března 1946: „*Movitosti mých rodičů byly po odvezení do koncentračního tábora zabaveny Gestapem a část těchto movitostí, totiž knihovna obsahující 259 knih a brožurek týkajících se dějin města Olomouce a okolí, jakož i některé jiné movitosti byly za okupace zakoupeny městským museem. Za uvedené knihy a brožurky zaplatilo tehdy město jen nepatrnou částku. Jsem ochotna já i moje matka tyto knihy městu Olomouci řádně prodati ... Ohledně ostatních movitostí ... vyhrazuji si já i moje matka žádati jejich vrácení*“.¹⁰⁸

O rok později uspěla Thea Klementová (zastupující Elsu Polákovou, toho času dle v New Yorku) ve věci navrácení obrazu R. Hofmana *Portrét sedícího muže v křesle*, který byl uložen v muzeu: „*Předmětný obraz se Vám vydává ... neb jde o majetek podléhající restituci*“.¹⁰⁹ Další žádost – paní Julie Freundové – pojednávala o nábytku, který jí byl „*ještě s ostatním bytovým zařízením zabaven za okupace Němci a prodán museu hlav. města Olomouce*“.¹¹⁰ Kladně vyřízena byla i prosba z roku 1949, týkající se oleje *Rodina v podvečer*, v němž „*paní Růžena Hrbková poznává svůj majetek a správa muzea povoluje jeho vydání*“.¹¹¹ Ve stejné době pan A. Hubáček z Olomouce žádal „*zdvořile o vydání ... obrazu*“, zabaveného v roce 1945, „*sign. G. Fischhoff, zarámovaný ... olejomalba /stařec, stařena/*“.¹¹²

O složitosti majetkových vztahů v letech po roce 1945 vypovídá kauza „*vynikajícího gobelínu ze 17. století o velikosti 390 x 320 cm*“. Původně tvořil součást vybavení tovačovského zámku, do Olomouce jej v roce 1944 odvezli Němci, složen byl v trezoru České banky Union, pod správou olomouckého muzea.¹¹³ Po válce se o něj přihlásil bývalý majitel tovačovského velkostatku (a jak také předpokládal, právoplatný držitel) Dr V. H. Gutmann, současně ale

také soudobý správce hospodářství Jindřich Bartošek.¹¹⁴ Nakonec padlo rozhodnutí „*ponechat tento gobelín v zajištění, v němž se do té doby nalézal*“, tedy v úschově pod správou Muzea hlavního města Olomouce.¹¹⁵

Výjimečným se ve studovaných pramenech jeví případ Otto Otahala. Jeho jmění bylo zabaveno až poválečnými dekrety, konkrétně v roce 1946, podle výměru č. 5535 ze dne 13. 11. 1946.¹¹⁶ Otahal se však odvolal a v roce 1947 byl u Zemského národního výboru v Brně výměr zrušen „*jako neodůvodněný*“.¹¹⁷ V dubnu 1948 se mu podařilo vyzískat jednu bednu s porcelánem. Poté se na instituci obrátil s dotazem po perských kobercích, které v té době již dekorovaly úřední místnosti Krajského národního výboru v Olomouci. I zde nakonec dosáhl úspěchu; potvrzení z června 1949 dokládá, že od muzea obdržel své akvarely, oleje (vždy v počtu několika kusů), složky s rytinami, litografiemi, lepty (jedna sloha po 113 kusech, druhá se 68 položkami), také 5 perských koberců a fotografie.¹¹⁸

Vyjednávání o zpětném navrácení nepodstupovali jen soukromí majitelé. Několik organizací a podniků využilo muzejní depozitáře v době okupace k uschování svých sbírek či jednotlivých děl. Po válce se o tyto práce hlásily a domlouvaly jejich odevzdání. Takový postup zvolila např. Správa budov Masarykových kasáren, dovolávající se v roce 1946 pláten *Hanáci drže se a Obléhání Vídně*.¹¹⁹

Spolupracovalo se rovněž na úrovni výpůjční – uměleckohistorická sekce poskytovala své exponáty k vybavení místností a kanceláří. V roce 1946 se tak např. Vodárny hlavního města Olomouce dotázaly na možnost „*zapůjčení několika vhodných obrazů pro vybavení kanceláře ředitele a účetního*“.¹²⁰ Obdobnou prosbu přednesl i Okresní soud v Bruntále, jednalo se mu o „*výzdobu úředních místností a chodeb*“, nejlépe by se „*hodily obrazy krajinek a folkloru*“.¹²¹ Nakolik se tyto služby vyplácely/nevyplácely naznačuje údaj v protokolu z roku 1951: „*Při kontrole zapůjčených předmětů [do různých úřadů a institucí] bylo zjištěno, že část těchto předmětů se nenalézá na místech, kde podle stvrzenek mají být.*“¹²²

I přes veškerou snahu a vůli zaměstnanců nenaplňoval kulturní podnik očekávání a představy vedoucích funkcionářů městské správy. Značně kriticky se nahlíželo i na druhý olomoucký stánek – Muzeum Vlasteneckého spolku muzejního. Jak se pravilo v příloze „*Pilného návrhu*“ z listopadu 1949: „*... pro rozmanité překážky a obtíže nemohou obě tato musea rozvinout svou činnost tak, jak by si přála a jak by také bylo potřeba. Zde je nutná náprava. Sloučením obou těchto museí v jeden organický celek vznikla by zde muzejní instituce velkého významu.*“¹²³ Předestřená myšlenka nebyla úplně nová, o možném spojení se uvažovalo již delší čas. Ze zápisu schůze, konané 21. prosince 1949 na Krajském národním výboru v Olomouci, vyplývá, že „*Podnět ke zřízení krajského muzea v Olomouci vyšel od IV. referátu JNV Olomouc, usilujícího postavit muzejnictví v Olomouckém kraji na pevný základ v intencích nové státní kulturní politiky*“.¹²⁴

Institucionální proměna trvala téměř dva roky. Řada žádostí a požadavků se v těchto letech odvolávala na potřebu vybavit vznikající krajskou organizaci; na ukázkou cituji list z června 1950, zasláný Fondu národní obnovy v Praze-Karlíně: „*Ředitelství musea hl. města Olomouce dovoluje si obrátit se na Vás se žádostí o přiděl kulturně-historického majetku, obrazů, pro naše krajské olomoucké museum. Dotyčné obrazy byly nám předány býv. oblastní úřadovnou FNO v Olomouci. Jde nám nyní o to, aby nám tyto obrazy byly svěřeny jako kulturně-historický majetek do správy, jelikož naše museum se nyní pokrajštěním značně rozšíří.*“¹²⁵

Krajské museum zahájilo svou činnost 1. ledna 1951. K tomuto dni předal Jednotný národní výbor jakožto dosavadní řídicí orgán „*veškeré sbírky a exponáty včetně sbírek uložených v depositářích těchto městských museí tomuto nově zřízenému Krajskému museumu a to bezplatně do jeho vlastnictví*“.¹²⁶ Převedeny tak byly fondy historického, uměleckoprůmyslového a příro-

dovědného oddělení Muzea hlavního města Olomouce. Pro díla a předměty, které se vztahovaly přímo k Olomouci, byla speciálně vytvořena „*Exposice Olomucensia*“.¹²⁷ Správa s veškerou související agendou přešla pod Krajský národní výbor, IV. referát školství, osvěty a tělesné výchovy. Jednotný národní výbor uplatnil při převodu jedinou podmínku, a to „*aby věnované exponáty těchto městských muzeí nebyly v budoucnu přemísťovány do jiných středisek*“.¹²⁸

Složitěji a zdoluhavěji probíhalo vplynutí a odevzdání sbírek Vlasteneckého spolku muzejního. Podle prohlášení z 5. prosince 1950 spolek své fondy jen zapůjčil, prozatím bez postoupení vlastnických práv. Ve výměru upravujícím Zakládací listinu Krajského muzea z prosince 1950 se psalo, že „*zřízením Krajského muzea v Olomouci se neruší činnost Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, který ... trvá dále jako spolek, jehož účelem je též všestranná podpora Krajského muzea v Olomouci*“.¹²⁹ Ovšem následné okleštění finančních zdrojů, stejně jako povinnost přidružit se k některé z povolených organizací, znamenal vlastně jeho definitivní zánik. Danou skutečnost, již více méně formálně, potvrdili svým hlasováním oprávnění členové sdružení na mimořádné schůzi 20. listopadu 1951. Na úplné a protokolárně bezchybné postoupení sbírek Vlasteneckého spolku¹³⁰ dohlížela likvidační komise, která se sešla celkem 26krát, naposledy v říjnu roku 1952.

Povinnosti a úkoly nové instituce vymezila Zakládací listina Krajského muzea z roku 1950: „*shromažďovati, zabezpečovati a konservovati předměty sloužící k poznání minulosti i současného života kraje, vědecky je zpracovávat a ... zpřístupniti pracujícím lidu; prováděti výzkum kraje a podávat odborné posudky; pomáhati rozvoji a činnosti ostatních muzeí v kraji*“.¹³¹ Sbírký se dělily do 3 tematických celků – přírodověda (s dalším členěním na geologii, mineralogii, paleontologii, botaniku, zoologii a etnologii), historie (archeologie, etnologie, egyptologie, numizmatika, zbraně, vlastivěda, obecná historie, Olomucensia, keramika, národopis, průmysl a zemědělství, současnost, umělecká historie se zřetelem ke stavitelství) a galerie s výtvarnými díly. Vedle těchto odborných pracovišť fungovala knihovna, archiv, dílny – např. fotografická, restaurátorská, stolařko-řezbářská, preparátorská atd. Jednotlivá oddělení, stejně jako administrativní zázemí, dokumentační pracoviště a nezbytné podpůrné provozy, sídlily v několika budovách (situace tedy byla stejná jako v letech předchozích – neexistoval jeden výlučný muzejní objekt). Na náměstí Republiky č. 6 se nacházel úsek přírodovědný, historická část na náměstí Republiky č. 5.¹³² Stále sloužila Purkrabská 2/4,¹³³ stejně jako Dům umění na Hynajsově 13.¹³⁴ Zejména pro „*materiál muzejní z muzea v Rýmařově, částečně v bednách, částečně volně*“¹³⁵ se využívalo skladiště firmy Strádal v Olomouci. Dlouhodobé zápůjčky byly umístěny na radnici v rytířském sále (jedno koncertní křídlo a jedno harmonium) a v Jeronýmově kapli tamtéž (gobelín z tovačovského zámku).¹³⁶

Povýšením a zvětšením instituce správní změny neustaly. Zanedlouho byly k muzeu přičleněny „*Krajská galerie s Domem umění ... dále zámek v Náměstí n. H., zámecké lesnicko-lovecké museum v Úsově, zoologická a botanická zahrada v Olomouci, hvězdárna v Olomouci a ornithologická stanice v Přerově*“.¹³⁷ Tento „*nový ústav nesl ... nové jméno, a to ,Studijní a lidověvychovný ústav kraje Olomouckého, zkratka SLUKO*“.¹³⁸ Ambiciózní projekt, slučující rozdílné a tematicky nesourodé provozy, neměl však dlouhého trvání.

Jak se v následujících letech a desetiletích ukázalo, bylo SLUKO, stejně jako Krajské muzeum, jen jednou z mnoha (možných) forem uspořádání a zřízení. Události a děje těchto dekád však již stojí mimo rámec a možnosti předkládaného textu.

Ještě jednou, závěrem, si dovolím podotknout, že práci nepovažuji za vyčerpávající ani všeobsažnou. Hlavním cílem bylo představit velmi bohatý pramenný materiál archivu Vlastivědného muzea v Olomouci, současně ale také poukázat na zásadní, formující periodu v dějinách instituce a jejích sbírkových fondů.

Poznámky

- ¹ Podrobněji k jednotlivým institucím – viz např. Hrušková, J.: Vývoj muzejnictví v Olomouci. *Metodický zpravodaj pro vlastivědu v Severomoravském kraji*, 1978, č. 3, s. 37–41; Písková, M.: Dějiny Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. In: Tlusták, V. (red.): *Živé tradice 1883–1983*. Olomouc 1983, s. 5–62; Písková, M.: *Vlastenecký spolek muzejní – předchůdce VSMO*. Olomouc 1993; Michnová, V.: K počátkům numismatických veřejnoprávních sbírek v Olomouci. In: Tlusták, V. (red.): *150 let olomouckého muzejnictví. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference*. Olomouc 1999, s. 14–17; Kollmann, V.: Vlastivědné muzeum v Olomouci. Stručná historie, současnost, perspektivy. In: Tlusták, V. (red.): *150 let olomouckého muzejnictví. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference*. Olomouc 1999, s. 3–7; Zvolánková, J.: 90 let Přírodovědeckého muzea v Olomouci. In: Tlusták, V. (red.): *150 let olomouckého muzejnictví. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference*. Olomouc 1999, s. 8–10; Tichák, M.: *Čtení o Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 1883–2003*. Olomouc 2003; Dohnal, V.: *Olomoucká archeologie a její proměny*. Olomouc 2008, s. 4–10; Doláková, M.: *Robert Smetana a jeho působení v oblasti muzejnictví a památkové péče v Olomouci v letech 1936–1946* (diplomová práce). Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2010, s. 23–25; Zatloukal, P.: *Gründerská léta*. In: Zatloukal, P. (ed.): *Muzeum umění Olomouc 1951–2011* (katalog výstavy). Olomouc 2012.
- ² Archiv Vlastivědného muzea v Olomouci (dále AVMO), fond Městské muzeum, karton č. 1, Opis Stanovy musea hlavního města Olomouce.
- ³ Problematika olomouckého muzejnictví poválečného období přitahuje o poznání méně pozornosti než periody předchozí. Přesto, dle mého názoru, náleží ke stěžejním – nová doba potřebovala a přinesla nové – jiné pohledy na funkci, úkoly a cíle kulturních organizací, stejně tak byl zcela zásadním způsobem vytvářen a formován sbírkový fundus muzejních, galerijních organizací. Velmi bohatý pramenný materiál, přibližující chod Muzea hlavního města Olomouce, skrývá archiv Vlastivědného muzea v Olomouci. Z obrovského množství dokumentů (uložených ve více než dvou desítkách krabic) jsem se nakonec zaměřila na písemnosti vážící se k době 1945–1951. V rámci vlastní instituce jsem se soustředila na oddělení historické a uměleckoprůmyslové. Uvedené primární zdroje jsem doplnila a podpořila dochovanou písemnou agendou ze Státního okresního archivu v Olomouci (dále SOKA Olomouc) a několika souvisejícími publikacemi.
- ⁴ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 7, Svaz českých museí, 27. 5. 1945.
- ⁵ Kz.: Základna naší práce. *Zprávy KMO a KVK*, 1951, č. 6, s. 1.
- ⁶ Konkrétní ztráty uvádí Markéta Doláková: „obřadné předměty prostějovských svobodných zednářů a dvě olejomalby s vojenskou tematikou“. Doláková, M. (pozn. 1), s. 100. Informace o válečných škodách poskytuje rovněž formulář „Vyšetření stavu a potřeb museí a sbírek“ z roku 1947, v němž na předtištěný dotaz „Sbírký: Zničeny úplně?“ následuje odpověď muzejního zástupce: „sbírka odlitků“, s dodatkem: „ztráta na lapidáriu 200.000,- Kčs“. Částečně pak měla být dotčena i sbírka obrazů a plastik, ovšem bez bližšího určení nebo popisu. AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 8, Vyšetření stavu a potřeb museí a sbírek, s. 2.
- ⁷ Dopis z července 1948 zmiňuje tři pancéřové schránky – č. 94, 95 a 112 – v Pozemkovém ústavu, v nichž byly uschovány nejcennější artefakty muzejní – soubor mincí a medailí. AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 9, dopis Osvětovému oddělení ÚNV, 22. 7. 1948, č.j. 4/5-223/101-21.
- ⁸ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, Rozměry úředních musejních místností a skladů, Olomouc, Purkrabská 4.
- ⁹ SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Adaptace kláštera klarisek pro účely muzea (1946) 1949–1950, Koupě býval. kostela a kláštera Klarisek v Olomouci pro účely muzejní městem Olomoucem, dopis Stavebnímu oddělení, 11. 2. 1949.
- ¹⁰ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 7, Městské muzeum Nár. výb. hlav. města Olomouce – žádost o udělení subvence, 10. 9. 1946.

- ¹¹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 8, dopis UNRRA, 8. 3. 1947, č.j. 5-6/1947, 5-14/34-4.
- ¹² SOKa Olomouci, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Vlastenecký spolek musejní (1945) 1949–1950, Uvolnění místností pro Vlastenecký spolek musejní v Purkrabské ul. č. 2/4, 12. 2. 1946. Městské muzeum tedy nově získalo prostory v bývalém areálu kláštera Klarisek na náměstí Republiky (č. 5), sloužící svého času také jako kasárna. Jiná část někdejšího konventního komplexu (objekt č. 6) sloužila již několik desítek let přírodovědnému oddělení městského muzea, před ním Přírodovědeckému a uměleckohistorickému muzeu Josefa Ferdinanda. I nadále pak instituce zůstávala na Purkrabské ulici, jen nyní mohla obývat méně sálů.
- ¹³ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 9, Vyklizení lapidária z měst. budovy lékařské fakulty, 8. 9. 1948, č. 4-118/9-3.
- ¹⁴ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 183, sign. 364, Umělecká galerie (1947) 1949–1951, Městská galerie, 8. 11. 1945, č.j. 5-36/391/7.
- ¹⁵ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 183, sign. 364, Městská galerie 1949–1951, Popis – Dům umění.
- ¹⁶ Čtk: Stálá galerie hlavního města Olomouce otevřena. *Stráž lidu* III, 1947, č. 209, 9. 9., s. 3. Část výstavních prostor Domu umění využívala Skupina moravských výtvarníků, část byla vyhrazena pro Městskou galerii (hlavního města Olomouce) a pro Klub přátel umění. Dobový tisk současně informoval čtenáře o tematickém zaměření galerijních prostor: „*Galerie v dnešní své instalaci obsáhne umění od doby gotické přes dobu barokní až po umění 19. a 20. století. Z moderního umění výtvarného je tu zachycen téměř celý vývoj až po nejnovější umělecké formy.*“ Tamtéž, s. 3.
- ¹⁷ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 183, sign. 364, Umělecká galerie (1947) 1949–1951, Zápis, 28. 8. 1947.
- ¹⁸ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 183, sign. 364, Umělecká galerie (1947) 1949–1951, Olomoucká galerie – seznam obrazů z měst. musea, 24. 4. 1947.
- ¹⁹ Sbírka Klubu přátel umění představovala téměř polovinu děl umístěných v galerii. Je ovšem třeba doplnit, že zmíněný „klubový“ soubor sestával částečně také ze zápůjček Ministerstva školství, věd a umění.
- ²⁰ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 9, Výkaz pracovní agendy měst. musea, 23. 9. 1948.
- ²¹ Lakosil, J.: Rozvoj výtvarné kultury v Olomouci po druhé světové válce. In: Pospíchal, M. (red.): *Olomouc v novodobých dějinách. Sborník prací k 20. výročí osvobození Olomouce*. Olomouc 1965, s. 111.
- ²² Výkaz pracovní agendy měst. musea (pozn. 20).
- ²³ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 8, Vyšetření stavu a potřeb museí a sbírek.
- ²⁴ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 8, Městské muzeum – subvence na rok 1948, 7. 1. 1947.
- ²⁵ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Zpráva o činnosti musea za rok 1949, 24. 5. 1950, zn.: 368/11-28/1.1950-IV/mus., s. 1.
- ²⁶ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Jednotný národní výbor v Olomouci. Museum hl. města Olomouc. Soupisů jednotlivých muzejních oddělení existuje několik, v tematickém rozdělení se ve směs shodují, připsané počty evidovaných artefaktů a děl se však mnohdy liší. Ovšem pro vytvoření představy o podobě a přibližné velikosti sbírek údaje naprosto postačují.
- ²⁷ Stejnou snahu jako městské muzeum projevovalo ve vztahu k zisku nových přírůstků také Muzeum Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (ovšem bez možnosti přijímat konfiskáty). Právě v oblasti akviziční se oba podniky střetávaly a do značné míry si vzájemně „konkurovali“. Nemělo tomu tak být, existovalo jisté dělení „sfér vlivu“, jak alespoň vyplývá ze Zápisu schůze Vlasteneckého spolku muzejního a komise Svazu českých museí z března 1946: „*VSMO bude nadále existovat ... jako oblastní muzeum Hané, naváže úzkou spolupráci s Městským muzeem, jehož činnost bude výhradně omezena na obvod města Olomouce.*“ Písková, M.: Dějiny Vlasteneckého spolku (pozn. 1), s. 46. Definované vymezení ovšem neodpovídalo každodenní praxi – např. v roce 1949 zástupci Spolku vy-

čítají pořízení modlitební knihy chudobínské, která „spíše nám náleží“ než městskému muzeu. A naopak odmítají např. starou hasičskou stříkačku pana Krále z Bystře u Poličky, která dle jejich názoru patří do druhé instituce. Spolek zdůrazňoval „dodržování rayonování muzejní působnosti, tolikrát opětovně zdůrazňované Svazem českých muzeí“ a prosí „zdvořile, aby stanované zásady byly vůči nám dodržovány ve smyslu naznačeném svazem“. AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, Hasičská stříkačka, 13. 9. 1949, č.j. 2037.

²⁸ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, Poděkování za fotografie, 3. 3. 1949.

²⁹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, úřední záznam, 3. 12. 1949.

³⁰ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, Poděkování za dar, 15. 2. 1949.

³¹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, úřední záznam, 11. 1. 1949.

³² AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Dar měst. muzeu v Olomouci, 31. 8. 1949.

³³ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Poděkování za dar pytláckých zbraní, 22. 2. 1950.

³⁴ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Gotická madona, II. polovina 15. století – dar řádových sester ošetřovatelek v nemocnici, 5. 4. 1950, zn.: 368-5/4-1950-IV/mus.

³⁵ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, úřední záznam, 3. 3. 1949.

³⁶ Tzv. „Černá Madona byzantská“ byla popsána jako „olejový obraz“ malovaný „na zlatém pozadí, na hrubém plátně ... jde o obraz malovaný asi v II. polovině 18. stol. ... Na levé straně je obraz poněkud poškozen, jinak je dobře zachovalý a na rubu vespuďu v pravém rohu je opatřen pečeti: Sigilium Ecclesiae ad S. Johannem“. AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, Zakoupení obrazu Madony pro sbírky měst. musea, 29. 12. 1949, zn.: 368-29/12-49-IV/mus.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Zakoupení obrazu Madony, 30. 12. 1949, zn.: 368-30/12-1949/IV.

³⁹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 7, Zakoupení kolovrátku, 1. 1. 1946 a dopis Městské účtárny, 12. 2. 1946.

⁴⁰ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Žádost o poskytnutí úvěru z titulu nepravých investic, 20. 3. 1950, zn.: 368/6-20/3-1950-IV/mus.

⁴¹ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Měst. museum Olomouc – zakoupení děl prof. Karla Wellnera, 2. 8. 1950, zn.: 368/IV.

⁴² AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Příkaz k poukázání finanční částky, 5. 4. 1949, 9. 4. 1949, 28. 4. 1949, 4. 5. 1949.

Mimo díla výtvarná odprodal Kuneš Sonntag v roce 1949 do Olomouce také několik kusů „delfské holandské keramiky“ a staré obrazové rámy. SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 184, sign. 364, Komise pro nákup uměleckých děl pro městskou galerii (1948) 1949–1950, Příkaz Finančnímu oddělení, 24. 6. 1949.

⁴³ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Příkaz k poukázání finanční částky, 31. 12. 1948, 25. 1. 1949 (k tomuto datu několik příkazů), 19. 5. 1949, 15. 6. 1949, 25. 6. 1949.

⁴⁴ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 184, sign. 364, Komise pro nákup uměleckých děl pro městskou galerii (1948) 1949–1950, Příkaz k poukázání finanční částky, 14. 3. 1949.

⁴⁵ Dílo Karla Svolinského zakoupila instituce v květnu 1949. SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 184, sign. 364, Komise pro nákup uměleckých děl pro městskou galerii (1948) 1949–1950, Příkaz k poukázání finanční částky, 19. 5. 1949.

⁴⁶ Zpráva o činnosti (pozn. 25), s. 2.

⁴⁷ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 183, sign. 364, Umělecká galerie (1947) 1949–1951, Nákup uměleckých děl pro městskou galerii, 29. 12. 1950.

⁴⁸ Podle tužkou dopsané poznámky na Kubisově „básni“ se zdá, že prodejce svou částku – ve výši 22 000 Kčs nakonec opravdu získal a galerie tak byla obohacena o obraz Stanislava Lolka. SOKa Olomouc,

fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 184, sign. 364, Komise pro nákup uměleckých děl pro městskou galerii (1948) 1949–1950, dopis paní M. Kučerové, školní a kulturní referentce JNV, 4. 3. 1950 a dopis – báseň, 23. 5. 1950.

⁴⁹ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 183, sign. 364, Umělecká galerie (1947) 1949–1951, Protokol o jednání nákupní komise uměleckých děl do městské obrazové galerie 30. prosince 1947, 30. 12. 1947.

⁵⁰ Dr. Jan Poláček, který za paní Smýkalovou vyjednával a často s vedením muzea komunikoval, v řadě listů podotýkal, že v případě jeho klientky se jedná o „osobu velmi těžce životem zkoušenou“, současně upomínal na její stáří, špatný zdravotní stav a také na skutečnost, že „nabízí vše co je jí nejdražší jen, aby dosáhla vysvobození ze svých neblahých poměrů“ – tedy vystěhování z vily v Luhačovicích, kde již majiteli nebyla vítána.

SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 498, sign. 903, Pozůstalost pí. Smýkalové Františky – umělecká galerie (1945) 1949–1951, dopis Jana Poláčka, 12. 9. 1945.

⁵¹ Žadatelka stála o bydlení „pokud možno v klidné zahradní čtvrti od středu města ne příliš vzdálené nejvyšše v prvním poschodí, s koupelnou, ne větší než o kuchyni a dvou pokojích“. SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 498, sign. 903, Pozůstalost pí. Smýkalové Františky – umělecká galerie (1945) 1949–1951, dopis Františky Smýkalové, 10. 8. 1945, s. 1.

⁵² Tamtéž, s. 1.

⁵³ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 498, sign. 903, Pozůstalost pí. Smýkalové Františky – umělecká galerie (1945) 1949–1951, Poslední vůle. Opis, 31. 12. 1946, s. 1–2.

⁵⁴ Františka Smýkalová však nového bydlení dlouho neužila, zemřela v únoru roku 1946. Odkaz – dar muzeu byl zanesen v poslední vůli z 31. ledna 1946. Její smrtí se však záležitost neskončila, ještě několik následujících let se vzájemně Ústřední národní výbor, po něm Jednotný národní výbor, dědicové, notáři a advokát popoháněli k zaplacení nejrůznějších poplatků, uhrazení dluhů zemřelé, narůstajících úroků atd.

⁵⁵ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Wellnerovo dílo – pozůstalost sl. Houžvičkové, Nákl. u Příkaz, 1. 3. 1950, s. 1, zn.: 368.

⁵⁶ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Fr. Houžvičková – nabídka na odkup Wellnerových kreseb, 8. 3. 1950, s. 2, zn.: 363-8/III-1950-IV.mus.

⁵⁷ Wellnerovo dílo – pozůstalost sl. Houžvičkové (pozn. 55), s. 1.

⁵⁸ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Zpráva o zájezdu do Příkaz č. 47. Sl. Františka Houžvičková, 22. 3. 1950, č. 368-22/3.1950-IV-Mus.

⁵⁹ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, dopis z Jednotného národního výboru v Olomouci, 7. 8. 1950, zn.: 368-7/8-1950-IV.

⁶⁰ Poválečné konfiskace se týkaly zejména majetku německého a maďarského obyvatelstva. Zestátnění a odevzdání do správy státní instituce probíhalo na základě tzv. konfiskačních dekretů: „Prvním dekretem prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945 byl konfiskován veškerý zemědělský majetek Němců, Maďarů a zrádců českého a slovenského národa ... Na základě tohoto dekretu přešlo do vlastnictví československého státu 496 hradů a zámků i se svým vnitřním vybavením, protože prakticky ve všech případech souvisely s lesní či zemědělskou půdou. Veškerý majetek získaný státem podle tohoto dekretu přešel do správy Národního pozemkového fondu při Ministerstvu zemědělství, který byl tímto dekretem zřízen. Národní pozemkový fond měl podle statutu, vydaného 20. září 1945, spravovat konfiskovaný státní majetek až do jeho odevzdání novým přídělčům. Přímá správa jednotlivých objektů příslušela do té doby národním správčům.“ Uhlíková, K.: Národní kulturní komise 1947–1951. Praha 2004, s. 19.

Objekty, které nespadaly do této kategorie, tedy „které nesouvisely s většími zemědělskými pozemky, byly konfiskovány dekretem prezidenta republiky ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majet-

ku a Fondech národní obnovy č. 108/1945 Sb. Tento dekret se vztahoval přibližně na jeden milion bytů v činžovních domech, vilách a selských usedlostech a prakticky na jejich veškeré vnitřní zařízení, dále na provozovny, dílny, ateliéry a průmyslové podniky. Mezi vnitřním zařízením objektů bylo také velké množství kulturně cenných předmětů a knih“. Z uvedeného počtu zabavených nemovitostí bylo asi 100 000 „zařizováno, luxusně, tzn. nacházela se v nich originální umělecká díla, kvalitní výrobky uměleckého řemesla ... a početnější knihovna ... Správou a rozdělením veškerého uvedeného majetku byl pověřen Fond národní obnovy, zřízený též dekretem č. 108/1945 Sb., který podléhal Osídlovacímu úřadu, při němž byl zřízen“. Tamtéž, s. 25–26.

⁶¹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Zajištění umělecky cenných výtvarných děl, reprodukcí a literatury o umění pro úkoly státní péče osvětové, 22. 5. 1946, čisl.: 14.393-V/32-1946.

⁶² AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Movitý nepřátelský majetek, sběrný u ONV, zajištění stavu, 8. 7. 1950, zn.: 367-5/7-1950-IV/2.

⁶³ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 9, úřední záznam, 12. 10. 1948.

„Na přelomu roku 1946–1947 zahájil Fond národní obnovy tzv. akci A, při níž mělo být konfiskované vnitřní zařízení zajištěno, sepsáno, roztříděno a část předmětů na místě prodána. V každé obci byla utvořena zvláštní komise (ve větších městech jich bylo několik) ... ta provedla roztřídění předmětů na dvě skupiny: na předměty, které mohou být prodány (přednostně novému obyvateli bytu či správci provozovny, podniku), a na předměty, u nichž prodej není možný.“ Do této druhé skupiny měly náležet „umělecké předměty všeho druhu (obrazy, plastiky, cenná keramika, vzácný porculán, vzácné broušené sklo, starožitnosti atd. Předměty, jež komise z prodeje vyřadila, byly většinou převezeny do sběren Fondu národní obnovy ...“. Značné množství artefaktů a uměleckých děl se však do zřizovaných sběrných míst nikdy nedostalo. „Obchodníci se starožitnostmi využili velmi brzy po skončení války možnosti levně nakoupit umělecké předměty – často nesmírné ceny – buď přímo od nových obyvatel vysídlených obcí, nebo v již zmíněných sběrnách.“

Prodejního „ducha“ ovšem projevoval i správu zajišťující Fond národní obnovy: „... se snažil rozprodat co možná nejvíce věcí, jejichž správou byl pověřen. Takový postup byl pro tuto organizaci totiž finančně a organizačně mnohem výhodnější než převádět předměty do sběrný a poté ho bezplatně předat některé státní instituci.“ Uhlíková, K. (pozn. 60), s. 28–29.

Jinou skupinu konfiskátů představovalo zařízení hradních a zámeckých objektů. Památkovou komisi, jakožto původní dohlížející orgán, vystřídala následně Národní kulturní komise, k tomuto účelu speciálně zřízená. Působila od února 1947 při Ministerstvu školství a osvěty, s úkolem „zjišťovat, přejímat a organizovat odbornou správu státního kulturního majetku“. Historicko-výtvarná skupina, jedna ze dvou, na které se Komise dělila, zajišťovala „řízení a oceňování movitého státního kulturního majetku ve všech zkonfiskovaných objektech, řízení svozu vytríděných předmětů do sběren a jeho další případné přidělení odborným institucím“. Současně vytvářela „tzv. provizorní, a později i definitivní instalace vybraných zámeckých či hradních objektů“. Tamtéž, s. 30, 32.

Poslední schůze Komise se uskutečnila v prosinci 1951, jako samostatný celek přestala fungovat k 1. lednu 1952. Za dobu své pětileté existence vytrídila mobiliář zhruba z 900 konfiskovaných hradů a zámků.

⁶⁴ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 9, Umělecko-historické předměty ve dražbách a ve skladištích, 11. 10. 1948.

⁶⁵ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, úřední záznam, 10. 1. 1949.

⁶⁶ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, Situační zpráva měst. musea za měsíc červenec 1949, 13. 8. 1949, zn.: 368/M.

⁶⁷ Uhlíková, K. (pozn. 60), s. 35, 40–41.

⁶⁸ „Místním muzeím ponechávala Komise většinou pouze památky spojené s historií daného regionu.“ Tamtéž, s. 37.

- Řada uměleckých děl, umělecko-řemeslných artefaktů atd. směřovala do pražských, případně brněnských kulturních institucí. Více o systému přerozdělování a odvozu artefaktů mimo původní oblast, kraj – viz dále.
- ⁶⁹ SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Movitý nepřátelský majetek, sběrný u ONV, zjištění stavu, 1. 9. 1950, zn.: 368/7-19/7-1950-IV/mus.
- ⁷⁰ Tamtéž.
- ⁷¹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 8, Zámek Tovačov, gobelin a jiný mobiliář, 24. 2. 1947, s. 1.
- ⁷² SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 183, sign. 364, Umělecká galerie (1947) 1949–1951, Konfiskovaná umělecká díla – přemísťování z míst jejich původu, 13. 6. 1947, zn. 5-11/138-68.
- ⁷³ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 9, Žádosti o přiděl mobilních konfiskátů místního a krajiniského významu museím, 22. 6. 1948, č.j. 25.266/48-V.
- ⁷⁴ Citace přejata z Uhlíková, K. (pozn. 60), s. 37. Autorka k tématu dále dodává: „*Národní kulturní komise se s tímto názorem ztotožnila a nekompromisně ho zastávala při každém sporu s regionálními muzei či jinými institucemi.*“ Tamtéž, s. 37.
- ⁷⁵ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, úřední záznam, 21. 3. 1950.
- ⁷⁶ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Zajištění kulturních hodnot pro muzeum, 18. 3. 1950.
- ⁷⁷ Významné usnesení rady KNV. *Zprávy KMO a KVK*, 1951, č. 6, s. 4.
- ⁷⁸ Tamtéž.
- ⁷⁹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Movitý nepřátelský majetek, sběrný u ONV, zajištění stavu, 1. 9. 1950.
- ⁸⁰ Ve zprávě o činnosti muzea za roku 1949 se uvádí, že jeden takový konvolut byl do muzea zakoupen za cenu 30 000 Kčs. Zpráva o činnosti (pozn. 25), s. 2.
- ⁸¹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, Zajištění skla, porcelánu, hodin atd., 25. 8. 1949, zn.: 368-25/8.1949 – IV/Mus. a Zajištěné konfiskáty Národní kulturní komisi pro Městské muzeum, 27. 8. 1949.
- ⁸² AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 8, úřední záznam, 29. 12. 1946.
- ⁸³ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 8, Německé knihy, uložené ve škole hlubočské, 28. 3. 1947, zn.: 5-220-17/6 237.
- ⁸⁴ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 8, potvrzení, 26. 11. 1946.
- ⁸⁵ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 8, dopis Komisi zajištění něm. majetku ÚNV hl. města Olomouce, 4. 3. 1947, č. 5-239/4-3.
- ⁸⁶ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Protokol – převzetí konfiskovaných obrazů, vytržiených v Rýmařově, 10. 9. 1947.
- V současné době je původ obrazu *Máří Magdaleny* řazen do okruhu Petra Brandla, za autora *Kojící Madony* se pokládá Bernardo Cavallino.
- ⁸⁷ Tamtéž.
- ⁸⁸ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 9, Chudobín – vytržiení stát. kultur. majetku, 5. 9. 1948, č.j. 4-253/68-1.
- ⁸⁹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, Hrad Sovinec, umělecko-historické památky, 23. 3. 1949, zn.: 367-19/III-1949-IV/mus.
- ⁹⁰ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, Uložení kulturně-historických předmětů z hradu Sovince.
- ⁹¹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, Pořízení provisorního skladiště na dvoře, Purkrabská ul. č. 4/ – budova musea, 10. 9. 1949, zn.: 367/M.
- ⁹² SOKa Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Obrazy skupiny B ze skladu XI/C v Šumperku – přidělení městskému muzeu v Olomouci, 13. 7. 1949 (k dopisu připojen seznam – čísla 1–56).
- ⁹³ Jochman, V.: Vývoj musejnictví v Olomouckém kraji 1945–1955. In: Jochman, V. (red.): *Ročenka mu-seí olomouckého kraje. I/1955*. Olomouc 1957, s. 9.

- ⁹⁴ Tamtéž, s. 9.
- ⁹⁵ Zpráva o činnosti (pozn. 25), s. 2.
- ⁹⁶ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Převzetí předmětů z býv. musea ve Dvorcích na Moravě, 10. 1. 1949, zn.: 368/M.
- ⁹⁷ Konečný, K.: Od demokracie k totalitě. In: Schulz, J. (red.): *Olomouc. Malé dějiny*. Olomouc 2002, s. 289.
- ⁹⁸ Tamtéž, s. 289.
- ⁹⁹ SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Přestěhování soch a obrazů z likvidovaného kláštera Dominikánů, 5. 9. 1950, č. 368-5/9.1950-IV/Mus.
- ¹⁰⁰ SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Přestěhování obrazů, soch a jiných předmětů, 6. 9. 1950, č. 367-6/9.1950-IV/Mus.
- ¹⁰¹ SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, Konfiskovaný církevní majetek, inv.č. 121, sign. 291 – Konvent řádu sv. Voršily 1949–1952, Seznam předmětů, 6. 1. 1951, celkem 5 stran.
- ¹⁰² SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, Konfiskovaný církevní majetek, inv.č. 121, sign. 291 – Konvent řádu sv. Voršily 1949–1952, oznámení, 20. 1. 1951 a Odvoz 2 vyřezávaných dveří z kláštera Voršilek, leden 1951.
- ¹⁰³ Zajišťování artefaktů pro aukční domy neprobíhalo v řadě případů zcela legálně: „*Neobydlený objekt [hrad, zámek, vila atd.], často vzdálený od obce, byl potom vydán napospas zlodějům. Ti postupně odnášeli vnitřní vybavení, které většinou značně podhodnocené prodávali různým překupníkům pracujícím pro přední starožitníky či majitele aukčních síní z Prahy, Brna a zřejmě i ze zahraničí.*“ Uhlíková, K. (pozn. 60), s. 25.
- ¹⁰⁴ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 9, úřední záznam, 24. 5. 1948.
- ¹⁰⁵ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 9, Uvolnění peněz na nákup předmětů museálních z dražby, 16. 11. 1948, č.j. 4-230/157-32.
- ¹⁰⁶ Tamtéž.
- ¹⁰⁷ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 9, Aukce starožitností, antikvář Ditrich, Brno. Dražba 1. března 1948, 16. 2. 1948, č.j. 5-230/43-10-M.
- ¹⁰⁸ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 7, protokol, 19. 3. 1946.
- ¹⁰⁹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 8, oznámení, 16. 12. 1947, č. 17-5521/1/47-V-F.
- ¹¹⁰ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 9, Vrácení zabaveného majetku, 25. 3. 1948.
- ¹¹¹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 8, úřední záznam, 11. 1. 1949.
- ¹¹² AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, dopis pana Hubáčka, 10. 1. 1949.
- ¹¹³ Soudobý správce uměleckohistorického oddělení Muzea hlavního města Olomouce Robert Smetana zabránil v roce 1944 vývozu gobelínu mimo území republiky. Doláková, M. (pozn. 1), s. 94.
- ¹¹⁴ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 7, úřední záznam – Tovačov, zámek, zajištění gobelín, 14. 11. 1945.
- ¹¹⁵ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 7, Tovačov, zámek, zajištění gobelínu, 18. 1. 1946, č. 5-229/1946.
- ¹¹⁶ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, dopis Otto Otáhalovi, 31. 5. 1949, č. 13-5565/47 V.
- ¹¹⁷ Tamtéž a AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, Vrácení zapůjčených koberců, 31. 8. 1949.
- ¹¹⁸ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 10, potvrzení, 16. 6. 1949.
- ¹¹⁹ V odpovědi z dubna 1946 uvedl správce muzea, že „obraz ‚Obléhání Vídně‘, daný městskému muzeu do úschovy, si můžete vyzvednouti. Obraz se nyní nachází na radnici“. AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 7, Obrazy z Masarykových kasáren v Olomouci – žádost o vrácení, 14. 3. 1946, čj. 81/1946 a dopis ze dne 3. 4. 1946.
- ¹²⁰ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 8, Zapůjčení obrazů, 6. 12. 1946, č. 20b-IV/P/Ha.
- ¹²¹ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 7, Pomozte Slezsku!, 12. 2. 1946, zn.: 238.
- ¹²² SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954,

- Protokol o komisionálním převzetí majetkové podstaty Městského umělecko-historického a přírodovědeckého musea v Olomouci do správy Krajského národního výboru, březen 1951, s. 2.
- ¹²³ SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Krajské muzeum v Olomouci, s. 2 – příloha Pilného návrhu pro radu JNV, 16. 11. 1949, zn.: 368.
- ¹²⁴ SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Opis. Úřední záznam, 21. 12. 1949.
Předpokládalo se, že sloučením sbírek obou institucí „vznikne muzeum svým významem po pražském a brněnském museu v ČSR nejdůležitější“. Tamtéž.
- ¹²⁵ AVMO, fond Městské muzeum, karton č. 11, Žádost o přiděl kulturně-historického majetku, obrazů, pro muzeum, 29. 6. 1950, zn. 368/7-29/6-1950-IV/mus.
- ¹²⁶ SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Zřízení Krajského centrálního musea v Olomouci, 8. 11. 1950, zn.: 368-8/11-1950-IV.
Akt předání sbírek administrativně ošetřila Prozatímní věnovací listina IV. referátu Jednotného národního výboru v Olomouci z 2. prosince 1950. Poté následovala definitivní Věnovací listina z 12. prosince 1950 a k 21. prosinci téhož roku vznikla vlastní zakládací listina Krajského muzea.
- ¹²⁷ Tamtéž.
- ¹²⁸ Tamtéž.
- ¹²⁹ SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Výměr, který upravuje podrobnosti „Zakládací listiny Krajského musea v Olomouci“, 21. 12. 1950, zn.: 368-18/1-1950-IV, bod 3.
- ¹³⁰ Vlastenecký spolek muzejní spravoval k roku 1945 přes 80 000 předmětů. Celý sbírkový fond byl rozdělen na několik oddělení: „... přírodopis, archeologie, národopis, církevní, keramika, sklo, numismatika, zbraně, archiv, knihovna, obrazy, hodiny, štočky, včelařství.“
SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Vlastenecký spolek muzejní (1945) 1949–1950, Memorandum Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. Národnímu výboru hlavního města Olomouce, 29. 5 1945, s. 1.
- ¹³¹ SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 165, sign. 354, Krajské muzeum 1949–1954, Zakládací listina Krajského muzea v Olomouci, 21. 12. 1950, zn.: 368-18/1-1950-IV/2.
- ¹³² Podobu a uspořádání místností v objektu č. 5 na náměstí Republiky přibližuje Protokol o komisionálním převzetí z března 1951: „... přízemní sál, sál v I. a II. poschodí východ. traktu – hlavně obrazy, sochy a historický nábytek. Přízemní sál v severním traktu, skladiště různého muzejního materiálu, prádelna v přízemí, skladiště různého muzejního materiálu, preparát. dílna ... chodba v přízemí, různý nábytek a část lapidária. Nádvoří: část lapidária ... 5 kanceláří ve II. poschodí – knihovna, obrazy, nábytek ... Vrátnice a byt vrátného: nábytek a dvě monstrance. Půda: různý nábytek, obrazy a rámy. Sklep a kůlna.“
Protokol o komisionálním převzetí (pozn. 122), s. 1–2.
- ¹³³ Na Purkrabské ulici 2/4 se nacházela truhlářská a fotografická dílna, sklady keramiky, skla, porcelánu, zbraní, slonovinových a zlatých artefaktů, uložen zde byl nábytek, numizmatika. Část dvora a přistavěná kůlna sloužily jako lapidárium.
- ¹³⁴ Do roku 1951 spadala galerie pod správu Jednotného národního výboru města Olomouce. Její status byl proměněn k 1. lednu 1952 – nově se stal jejím řídicím orgánem Krajský národní výbor a výstavní prostor byl přejmenován na Krajskou galerii. Mimo díla vlastní, v průběhu let zakoupená, darovaná, přidělená (např. konfiskáty), dotvářely sbírkový fond také předměty dlouhodobě zapůjčené Národní galerií a Ministerstvem školství, věd a umění v Praze. Nemalé obohacení stávajícího fondu znamenal i vklad Klubu přátel umění. SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 183, sign. 364, Městská galerie 1949–1951, Návrh na pokračování městské galerie, 20. 3. 1951, zn.: IV/2-364 a SOKA Olomouc, fond M – 1 – 31 JNV Olomouc, inv. č. 183, sign. 364, Umělecká galerie (1947) 1949–1951, žádost, 14. 2. 1950.

¹³⁵ Protokol o komisionelním převzetí (pozn. 122), s. 2.

¹³⁶ Tamtéž, s. 2.

¹³⁷ SLUKO. *Zprávy KMO a KVK*, 1951, č. 7, s. 6.

¹³⁸ Tamtéž, s. 6.

SUMMARY

The Capital of Olomouc Museum in Years 1945–1951

Kateřina Gabrhelíková

The Capital Museum, Olomouc was founded in 1924 through the consolidation of three older German institutions – the Emperor Franz Joseph Industrial Museum, the Municipal History Museum and the Municipal Natural Museum. The organization was divided into the natural science and historical and industrial art departments on the basis of the collections: this study deals with the second one. The expected collecting, conserving, documentary etc. roles were enriched by the role of propagator and supporter of the established regime and asserted order after the World War II. Beside the change of the functions and tasks of cultural organizations, the new period also brought great enlargement of the existing museum and gallery funds. Acquisitions grew in the form of donations or purchases but also in the form of legally legitimized violent gatherings – confiscated property. Collections of the historical and industrial art departments were enriched with works of fine arts (paintings, prints, sculptures, drawings), handicraft artefacts, books, magazines, ethnographic material, items of everyday use and others. On the other hand, the organization gave away deposits – mainly items and works confiscated and sold to the museum during the World War II. Original owners asked for them to be returned, or properly and appropriately paid for. The archival materials also inform us of cooperation with other organizations – e.g. on the borrowing level.

The head public servants of the city administration proceeded to a fundamental change at the turn of the 1940s and 1950s. The need to improve the organization, presentation, specialist work etc. of the municipal museum resulted in its merge with the Museum of the Museum Patriotic Society (the Patriotic Society was founded in 1833; the decision to merge it brought a definitive end of its activities). The newly opened Regional Museum started to function on January 1st, 1951, under the management of the Regional National Committee.

Něco málo slov o krásné kašně. Poznámky o typu olomoucké kašny Tritonů

Jindřich Garčic

Olomoucká kašna Tritonů, umístěná na náměstí Republiky, vznikla v roce 1709, je čtvrtou nejstarší olomouckou barokní kašnou a je druhá v řadě pěti kašen spojených se jménem Václava Rendra (1669–1733). Autory dvou nestarších olomouckých kašen, to je kašny Neptunovy (1683) a kašny Herkulovy (1688) jsou tvůrci starší generace, to je sochař Michael Mandík (1640–1694) a kameník Václava Schüller.¹ Kašna Tritonů byla původně situována v prostoru tehdejšího Rybího trhu, na náměstíčku vytvořeném křižovatkou dnešních ulic Ztracené, Ostružnické a Denisovy. V souvislosti s výstavbou nárožního domu v tomto prostoru byla v roce 1890 přenesena na nové místo, kde stojí dodnes. Autorem celkové koncepce kašny je Václav Render, který také realizoval kamenické prvky, autora sochařské výzdoby neznáme. Současná nádrž kašny není původní, je kopií originálu zhotovenou v roce 1975.

Vznik kašny, obdobně jako dalších olomouckých barokních kašen a řady dalších objektů, je spojen s dobou horečné výstavby zničeného města po skončení třicetileté války. Samotný



Obr. 1. Kašna Tritonů na náměstí Republiky v Olomouci. Foto: Pavel Rozsívál.



Obr. 2. Kašna Tritonů na náměstí Republiky v Olomouci (detail). Foto: Pavel Rozsívál.

soubor sedmi městských olomouckých barokních kašen vznikl přibližně v rozmezí čtyř de-
sítek let.² Sochařská výzdoba kašny vyrůstá ze skalního podloží zpestřeného motivy vodních
rostlin. Na tomto podloží spočívají dvě ryby a dvojice mužů nesoucích mořskou mušli, muži
klečící na jednom koleně ji přidržují rukama na zádech, ryby pomáhají nést mušli na svých
ocasech. Uvnitř mořské mušle stojí na vyvýšeném skalním útvaru chlapecká postava držící
v každé ruce na řetěze okřídlené draky. Tato chlapecká postava a postavy obou mužů držících
mušli (typ Atlantů) jsou dnes chápány jako postavy Tritonů, (synové mořského boha Tritona
s různými mořskými bohyněmi), i když nemají obvyklé dobové vyobrazení Tritona v podobě
těl mužů či chlapců s rybími ocasy. K pojetí těchto figurálních motivů jako Tritonů nás vede
především způsob vyobrazení chlapecké postavy zachycené v nezbedném postoji a propojení
všech tří postav s vodním živlem. Kašna zaujímá v souboru sedmi olomouckých barokních
kašen zvláštní místo. Liší se od starších, ale také i pozdějších olomouckých kašen řadou věcí.

Kašna má charakter „ostrova vynořujícího se z vod“, to znamená, že jednotlivé motivy
se nevynořují přímo z vodní hladiny, ani nejsou umístěny na podstavci uprostřed kašny, jak
je tomu např. u městských barokních olomouckých kašen Herkula (1688) či Jupitera (1707,
1735), ale postupně vyrůstají z kamenné základny připomínající skálu obklopenou vodou.
Tento princip sdílí kašna Tritonů s některými dalšími olomouckými kašnami, s kašnou
Neptunovou (1683), Caesarovou (1725) či Merkurovou (1727). Kašna Tritonů je typem po-
schodové kašny, to znamená, že vedle spodní nádrže, je její součástí ještě jedna nebo i více
horních nádrží. Voda zde potom přepadá z horních do spodních nádrží. Olomoucká kašna
je dvouposchodová, její kompozice je členěna do dvou základních výškových úrovní. Horní
nádrž má formu duté mořské mušle a tvoří výrazný horizontální předěl mezi horní a dolní
částí kašny. Tento typ kompozičního řešení je v rámci všech olomouckých barokních kašen
ojedinělý. Voda zde tryská z nejvyšší výškové úrovně kašny (z úst chlapce a tlam draků), kdy
tyto pramínky vody jednak padají přímo do spodní vany, ale současně tam také přepadají ot-
vory v okraji mořské mušle. Voda tryská do nádrže i z úst Atlantů a z tlam ryb ve spodní části
kašny. U zbývajících olomouckých městských barokních kašen se s použitím poschodového
principu nesetkáme. Voda zde teče přímo do nádrže kašny buď z otvorů objektů umístěných
ve stejné výškové úrovni nízko nad vodní hladinou (např. u Herkulovy kašny z tlam hyder)
nebo i z otvorů objektů umístěných v různých výškách (např. u Caesarovy kašny v horní části
z tlamy koně, ve spodní části z mordu psa a džbánů). Tvar vany kašny Tritonů vychází z geo-
metrického tvaru obdélníka, půdorysy ostatních městských olomouckých kašen s výjimkou
obdélníkového půdorysu malé kašny dítěte s delfínem (1725) jsou odvozeny z geometrických
tvarů čtverce nebo kruhu.⁴

V řadě publikací se setkáváme s názorem, že podobu olomoucké kašny Tritonů inspirova-
lo či přímo ovlivnilo dílo italského barokního umělce Giana Lorenza Berniniho (1598–1680)⁵
Berniniho kašna je umístěna na Piazza Barberini v Římě. Vznikla v letech 1642–1643 na zá-
kladě objednávky papeže Urbana VIII. (1568–1644) pocházejícího z italské šlechtické rodiny
Barberini. Dřík římské kašny je tvořen čtyřmi rybami, které se vynořují přímo z vodní hla-
diny nádrže kašny. V horní části tohoto dříku je umístěná papežská tiára se zkříženými klíči.
Tento motiv se společně s motivem včel (znak rodiny Barberini) vztahuje k osobě papeže
Urbana VII. Na svých ocasech nesou ryby mořskou mušli, rozdělující kašnu na dvě výško-
vé roviny. Na mořské mušli sedí svalnatý muž s rybím ocasem (postava Tritona) troubícího
na lasturu. Z lastury tryská pramen vody stékající po povrchu ploché mušle do nádrže vany
mající obdélníkový tvar. Obě kašny vykazují některé společné rysy obecnějšího charakteru, to
je členění kompozice horizontálním motivem na dvě výškové roviny, obdélníkový tvar nádrže
kašny a dále je zde určitá shoda v užití ikonografických prvků (mušle, postava Tritona), ale



Obr. 3. Fontana del Tritone na Piazza Barberini v Římě.

Převzato: <http://monumentitiroma.xoom.it/monumenti.roma/immagini/tritone2.jpg>.

především v motivu ryb podpírajících svými ocasy mořskou lasturu. Současně ale také nemůžeme nevidět řadu rozdílů mezi oběma díly. Důležitá rozdílnost spočívá v podobě obou mušlí. V případě olomoucké kašny se jedná o podlouhlou polovinu mušle obrácenou dutou stranou nahoru se zakomponovanou skupinkou soch stojících na vyvýšeném skalním podloží. Mušle římské kašny je složena ze dvou částí a je obrácena oběma vnějšími stranami nahoru. Triton zde sedí na spojnicí těchto jejích částí. Mušle nevytváří žádný vnitřní prostor, nemůže proto plnit funkci horní nádrže, voda tryskající z lastury troubícího Tritona stéká do vany kašny po povrchu mušle. Olomoucká kašna je bohatší o několik ikonografických prvků, mořskou lasturu podpírají nejen dvě ryby, ale také dvě mužské postavy, v nejvyšším patře kašny se nacházejí dvě figury okřídlených draků, rozdíl je i ve způsobu vyobrazení postav Tritonů. Také její kompozice je složitější. Na základní vymezení dolní a horní části mořskou mušlí navazuje ještě další členění obou výškových úrovní, ve spodní části kontrastní polohou hlav ryb a Atlantů, v horní části umístěním okřídlených draků ve stejné výši a jejich převýšením postavou chlapce stojícího na skalisku. Toto vše je zdůrazněno tryskajícími proudy vody ve spodní partii z tlam ryb, následně z úst Atlantů a ve vyšších partiích přepadajícími praménky přes okraje mušle a z tlam okřídlených draků a úst chlapce). Spodní část sochařské výzdoby olomoucké kašny (skalní podloží, ryby a mužští nosiči mušle) tvoří v její kompozici nejširší místo; kompozice se přes mořskou mušli až po vrcholovou skupinu chlapce s draky postupně zužuje. Z tohoto důvodu vyvolává řešení kašny pocit určité stability, i když kašna jako celek nepůsobí vysloveně staticky, dynamický prvek je zde vnášen postojem sochy chlapce a především prostřednictvím vodního prvku.

Kompozice římské kašny se omezuje na rozdělení dvou základních rovin, bez dalšího členění. Obě části mušle, vymezující horní a spodní část kašny, netvoří přímku, ale mají formu měkké obloukovité křivky. Toto rozdělení je tak mnohem jemnější a rafinovanější než u olomoucké kašny. Tryskací voda má zde jen jeden zdroj, lasturu, na kterou troubí Triton. Horní

část kašny je tvořena jedinou, soliterní sochou. Umístění sedícího Tritona na povrch vypouklé strany mořské mušle společně se skutečností, že horní část kašny daná mořskou lasturou a postavou Tritona je širší, než spodní část tvořená rybami nesoucími lasturu, vyvolává pocit nestability a napětí a vnáší do celé kompozice výrazný dynamický prvek, dosahovaný nejen pohybem vody, ale především ryze sochařskými prostředky.

V případě římské a olomoucké kašny se přes některé stejné ikonografické motivy jedná o typologicky i kompozičně odlišná díla. Olomoucká kašna svým charakterem i ikonografií vykazuje řadu shodných rysů se staršími poschodovými kašnami nacházejícími se na našem území, a to i relativně nedaleko Olomouce. Řadí se tak do tradičního typu poschodových kašen se společnými charakteristickými znaky, mezi které patří rozčlenění kašny prostřednictvím jednoho či více horizontálních prvků do dvou či více poschodů. Tyto horizontální prvky mají obvykle podobu poloviny mušle, případně mísy orientovaných dutou stranou směrem vzhůru a současně plnících funkci horní či horních nádrží, odkud přepadá voda dolů, do nižších pater, až nakonec do spodní vany kašny. Současně horní nádrže slouží jako místo pro umístění dalších sochařských výtvorů. V různé míře a v různých kombinacích se dále u tohoto typu setkáváme s dalšími rysy, kterými jsou např. kruhový, čtvercový nebo obdélníkový půdorys vany kašny, postupná výstavba vertikální linie kašny, umístění sochařské výzdoby na podstavci uprostřed kašny nebo skalním útvaru uprostřed dolní nádrže, využití pohybu vody tryskající z různých výšek nebo náměty sochařské výzdoby (např. ryby, vodní rostliny, postavy Atlantů, Tritonů, chlapců atd.). V těchto souvislostech můžeme chápat olomouckou kašnu jako jednu z variant tohoto historicky vzniklého, osvědčeného, a proto se opakujícího, to znamená tradičního, způsobu výstavby kašny.⁶

Naproti tomu Berniniho Fontana del Tritone v Římě představuje řešení, které není svázáno s touto tradicí. Je výsledkem originálního přetvoření tradičních schémat založeného na odlišných principech. Pokud bychom nadále uvažovali o ovlivnění olomoucké kašny tímto dílem, potom budeme patrně konstatovat, že se tento vliv omezuje na oblast ikonografie, to je na užití motivu mořské mušle nesené na ocasech ryb. Ale i v tomto případě by se jednalo nikoliv o přímý vliv, ale o vliv zprostředkovaný užitím tohoto motivu na kašnách vzniklých před rokem 1709 na našem území, jak je tomu např. u kašny umístěné na Hlavním náměstí v Kroměříži ze 70. let 17. století.

Poznámky

- ¹ První kašnou představitele nové generace tvůrců, Václava Rendera, byla kašna se sochou svatého Floriána (1707). Render zde byl jak autorem kamenických prací, tak i sochy. Svým pojetím tato kašna vychází v podstatě z kompozičního schématu obou starších kašen. V roce 1735 byla socha svatého Floriána odstraněna (dnes se nachází ve Skrbeni) a nahrazena sochou Jupitera, kterou vytvořil Filip Sattler (1695–1738). Tato kašna situovaná na olomouckém Dolním náměstí se dnes jmenuje Jupiterova.
- ² Nejstarší olomoucká Neptunova kašna byla vytvořena v roce 1683, nejmladší Merkurova v roce 1727, výstavba kašen byla završena v roce 1735 již zmíněnou výměnou sochy sv. Floriána za sochu Jupitera na dnešní Jupiterově kašně.
- ³ V této souvislosti není bez zajímavosti, že v „Popisu královského hlavního města Olomouce napsaného syndikem Floriánem Josefem Louckým roku 1746“, tedy ještě relativně krátce po vzniku kašny, není toto dílo pojmenováno, i když ostatní kašny jsou zde označovány ve shodě s jejich dnešními názvy. Atlanti jsou zde označováni jako divocí muži, o chlapecké postavě se zde píše jako o dítěti držícím na řetízích dva draky. Srov. Spáčilová, L. – Spáčil, V.: *Popis královského hlavního města Olomouce sepsaný syndikem Floriánem Josefem Louckým roku 1746*. Olomouc 1991, s. 45–46.

- ⁴ Delfínova kašna byla dokončena v roce 1725, jako její autor je uváděn sochař Filip Sattler (1695–1738). Jedná se o malou kašnu původně umístěnou pro potřebu několika málo domů v dnešní Slovenské ulici. Patrně v 30. letech 19. století byla přenesena ke kostelu Neposkvrněného Početí Panny Marie v dnešní Sokolské ulici. V roce 1909 byla opět přemístěna, tentokrát na zeď dvora tehdejší školy Na hradě, dům č. p. 245, ale již bez sochařské výzdoby. Srov. Spáčilová, L. – Spáčil, V.: (pozn. 3), s. 45–46. V roce 2005 byla nádrž kašny, doplněná o chrlič v podobě reliéfu lví hlavy a osazena opět před kostelem Neposkvrněného Početí Panny Marie. Pro úplnost je nutno ještě uvést, že obdélníkový tvar měla i nádrž kašny situované již nikoliv na území tehdejšího barokního města, ale na nádvoří bývalého premonstrátského kláštera Hradisko Tato kašna vznikla patrně kolem roku 1740. V souvislosti se zrušením kláštera Josefem II. v roce 1784 došlo k jejímu odstranění. Nádrž kašny, která stojí nyní na nádvoří bývalého kláštera, dnešní vojenské nemocnice, je novodobá (návrh Antonín Škamrada, provedení Radovan Jeřábek), byla osazena v roce 1998 na základě archeologického nálezu základů původní kašny.
- ⁵ Se závěrem o vlivu tvorby Gian Lorenza Berniniho na podobu olomouckých kašen se setkáváme ještě v souvislosti s Caesarovou kašnou (1725). Zde je naprosto zřejmá podobnost jezdecké sochy Gaia Julia Caesara s jezdeckou sochou Konstantina (1668) situovanou ve vatikánském Scalu Reggii a návrhem jezdecké sochy Ludvíka XIV. (po roce 1669). Mimo to alegorické ztvárnění řek Moravy a Dunaje na této kašně je obdobné, jako ztvárnění řek Berniniho kašny Fontana dei Quattro Fiumi (1651) na Piazza Navona v Římě. Se závěrem o vlivu Berniniho Fontany del Tritone na olomouckou kašnu Tritonů, obdobně jako se závěrem o vlivu Berniniho díla na Caesarovu kašnu, se patrně poprvé setkáváme u Rudolfa Chadrabý. Chadraba, R.: K programu olomouckých barokních kašen. In: *Sborník památkové péče v Severomoravském kraji 1*. Ostrava 1971, s. 17–35. Tyto závěry jsou potom přejímány řadou dalších autorů.
- ⁶ Mezi kašny tohoto typu můžeme např. zařadit bronzovou renesanční Zpívající fontánu u Královského letohrádku v Praze (1568, návrh Francesco Terzo, odlil Tomáš Jaroš z Brna), kašnu na Hlavním náměstí v Kroměříži (1655), Lví kašnu v Květné zahradě v Kroměříži (70. léta 17. století), kašnu Tritonů v Květné zahradě v Kroměříži (70. léta 17. století) nebo Kohlovu kašnu umístěnou na II. nádvoří Pražského hradu (1686, autor Jeronym Kohl). Mnohem výraznější roli, než je tomu v případě olomoucké kašny Tritonů, sehrála Berniniho Fontana del Tritone při vzniku kašny Fontanna Trytona vzniklé v rozmezí let 1700–1701 v polské Nysě.

Literatura

- Garčic, J.: Olomouc – Kašna Tritonů kašna / Ołomuniec-Fontanna Trytonów: In: Szwed, M. – Garčic, J. (eds.): *Ślady przeszłości. Otisky minulości*. Olomouc 2010, s. 112–114.
- Jemelková, S. – Zápalková, H.: Olomoucké barokní sloupy. In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (eds.): *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura Moravy let 1620–1780*. Díl 2 (katalog výstavy). Olomouc 2010, s. 151–160.
- Jemelková, S. – Zápalková, H.: *Sloup Nejsvětější Trojice*. Olomouc 2008.
- MLčák, L.: Olomoucká mytologie. In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (eds.): *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura Moravy let 1620–1780*. Díl 1. Olomouc 2010, s. 99–106.
- MLčák, L.: Olomouc – Čestný sloup Nejsvětější Trojice/Ołomuniec-Kolumna Trójcy Przenajświętszej: In: Szwed, M. – Garčic, J. (eds.): *Ślady przeszłości. Otisky minulości*. Olomouc 2010, s. 127–129.
- Pavlíček, M.: Sochaři a sochařství baroka v Olomouci. In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (eds.): *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura Moravy let 1620–1780*. Díl 2 (katalog výstavy). Olomouc 2010, s. 119–137.

- Pavlíček, M.: Olomoucké barokní kašny. In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (eds.): *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura Moravy let 1620–1780*. Díl 2 (katalog výstavy). Olomouc 2010, s. 151–160.
- Škobrtal, M.: Michael Mandík (Gdaňsk, kolem 1640–1694, Tovačov) – Život a dílo raně barokního sochaře v souvislostech. In: *Sborník národního památkového ústavu územního pracoviště v Olomouci*, Olomouc 2011, s. 67–90.
- Togner, M.: Sloup Nejsvětější Trojice. In: *Horní náměstí v Olomouci* (katalog výstavy). Olomouc 1995, s. 66–68.
- Togner, M.: Herkulova kašna. In: *Horní náměstí v Olomouci (katalog výstavy)*. Olomouc 1995, s. 69.
- Togner, M.: Olomoucké barokní sloupy a kašny. In: Perůtka, M. (ed.): *Ariónova kašna v Olomouci*. Olomouc 2002, s. 9–13.
- Zatloukal, P.: Sedmá olomoucká kašna. In: Perůtka, M. (ed.): *Ariónova kašna v Olomouci*. Olomouc 2002, s. 15–23.

SUMMARY

A Few Words on a Beautiful Fountain. Notes on the type of the Olomouc Triton Fountain *Jindřich Garčic*

The Olomouc Triton Fountain (1709, concept and stone work by Václav Render, sculptural decoration by an unknown author) holds a special position in the set of seven Olomouc Baroque fountains. It is a two-floored fountain with spouting water falling over from the upper tank in the form of a sea shell into the lower tub. The shell with its hollow part facing upward serves as the upper fountain tank; at the same time there is a statue of a boy holding two winged dragons on a chain on a bulging rock. This fountain is frequently connected with the Triton Fountain (1642, Gian Lorenzo Bernini) in Rome. Still these fountains are both typologically and compositionally different works. The Olomouc fountain can be understood as a variant of the historically developed, traditional way of composition of a two-floored fountain, bearing features similar to some older two-floored fountains situated in the Czech Republic. Bernini's fountain represents a solution not bound to this tradition. If the influence of Bernini's work on the Olomouc fountain is still considered, it would be necessary to state that this influence is limited to the area of iconography, i.e. the use of the motif of sea shell held on fish tails.

Josef Drásal – rarita ve sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci aneb několik poznámek k dosud neznámým skutečnostem s vazbou na sbírkové předměty

Veronika Hrbáčková

V loňském roce uplynulo 170 let od narození Josefa Drásala a zároveň 125 let od jeho úmrtí (4. 7. 1841–15. 12. 1886). Tato výročí pro mne byla pohnutkou k znovuotevření minulosti tohoto „hanáckého obra“ a důvodem ke studiu předmětů spojených s jeho osobou. V souvislosti s výzkumem, zaměřeným na vývoj a podobu mužského lidového oděvu na Moravě, garantovaného Národním památkovým ústavem lidové kultury ve Strážnici, jsem prezentovala právě osobnost Josefa Drásala a jeho hanácký kroj jako raritu sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci. Aby vznikl jakýsi ucelený přehled všeho, co se po Josefu Drásalovi do dnešních dnů zachovalo, prošla jsem důkladně etnografickou podsbírkou olomouckého Vlastivědného muzea, kde je stěžejní část předmětů z Drásalovy pozůstalosti uložena, a dále jsem se obrátila na místa, se kterými byl za svého života spjat.

Kroj

Původní kroj Josefa Drásala skládající se z košile, vesty, gatí, opasku a holin je pod číslem 50/2001 evidován v přírůstkové knize muzea spolu s dřeváky (inv. č. E 3062) abnormální velikosti – délka činí 40 cm, šířka 16 cm, které jsou dlabané z tvrdého dřeva a traduje se o nich, že patřily Josefu Drásalovi. Dále k výše uvedenému přírůstkovému číslu patří hůl – sukovice (staré číslo „Z. P. 50/8“), klobouk (inv. č. E 5905) a uváděn je k tomuto číslu také voskový odlitek ruky s prstenem.¹

Obraz

Jedná se o portrét Josefa Drásala (př. č. 49/2001) v životní velikosti o rozměrech 175 cm × 326 cm z roku 1913 od autora Karla Žůrka.² Toto dílo bylo v minulosti muzeem prezentováno jako suvenýr ve formě černobílé pohlednice.

Pohlednice a negativy

Ve fotoarchivu Vlastivědného muzea v Olomouci jsou uloženy dvě pohlednice³ a čtyři skleněné negativy, na nichž je Drásal zachycen. Nejpodstatnějším je negativ č. C 7369 se signaturou: „*Kabinet – Photographie von Carl Dittrich (JNH. M. QUINT)*“, podle něj byla vyhotovena fotografie včetně signatury „Carl Dittrich“. Tato fotografie je adjustována v dřevěném rámečku a jak svědčí štítek na zadní straně, byla vystavená na Národopisné výstavě československé v Praze v roce 1895; dnes je součástí etnografické podsbírkky VMO. Další dva kusy negativů pod stejným číslem A 5704 jsou vlastně totéž co první. Na jednom je Drásal s Janochem ve stejné póze



Obr. 1. Josef Drásal v mladých letech, skleněný negativ, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsival.

(foto bez signatury kabinetu), na druhém nazvaném „Drásal s Janochem a ženičkou“ je navíc vedle Drásala jistá „ženička“, žena miniaturní výšky (původem od Protivanova, okr. Prostějov), která umocňuje Drásalovu výšku – v jejím případě jde ovšem o fotomontáž.⁴ Pod posledním číslem A 9908 – se skrývá neznámý, dosud nepublikovaný snímek J. Drásala rovněž v kroji, ale z mládí, a opět ve společnosti, tentokrát nejmenovaného muže. Všechny výše uvedené sbírkové předměty pocházejí ze „starých sběrů“ z konce 19. století, a tudíž k nim nejsou doloženy žádné akvizice. Některé byly zapsány do přírůstkové knihy až po roce 2000, aby byla možná jejich identifikace a získaly status muzejního sbírkového předmětu.

V obci Chromeč (okr. Šumperk), kde se Josef Drásal narodil, se kromě rodného domu, který ovšem prošel v minulosti několika rekonstrukcemi, nenachází nic. Několik málo sbírkových předmětů vlastní Městské

muzeum v Holešově, kde Drásal trávil důležitou a také závěrečnou část svého života. Jde o tzv. „soubor památek na Drásala“: 1 kopyto, část kopyta, 1 napínák, pár vysokých bot, pár rukavic (vše pod inv. č. E 5193), dále obraz „Obr holešovský“ z roku 1941, jehož autorem je František Růžička⁵. V holešovském muzeu se rovněž nachází parte Josefa Drásala (inv. č. 8828). Mimo tyto předměty je v muzejní knihovně, která je uložena v Městské knihovně, soubor fotografií z exhumace tělesných ostatků Josefa Drásala z 21. listopadu 1967.⁶ Překvapující bylo „objevení“ ručně psaného záznamu místního obuvníka Františka Horáka týkajícího se ušití holin pro Drásala v roce 1874. Boty byly ušity na zakázku ve velice krátkém období dvou půldnů a jedné noci během Velikonoc, načež Drásal v nich hned odjel někam do ciziny.

Zde je přiložen
přepis textu:

*„Tato štruple
jest z botu které
jsem počíval v roku
1874 při velkonoci
Ty boty byly za
dva půldne a noc
počíte jsou na nich
dvoje podešvi na
skrz a puplucky
na kramflekach jest
po 17-ti flekach a
dal mě od nich
17 Zl. A na ten sám
den odjel na ukázku
do světa
Po jeho smrti se
daly ty boty do
museum do Olomou
ce, a byly puvodu
hanáckého.*

František Horák
obuvník v Holešově“

Celý text by se dal dnes
přepsat takto: „*Toto pout-
ko je z botů, které jsem šil
v roce 1874 na Velikonoce.
Ty boty byly za dva půldny
a noc ušité, jsou na nich
zdvojené podešve (dvě vrst-
vy podešvové usně) prošíté*

skrz (obě vrstvy prošíté dratví) a tuplovky (v podstatě něco jako patníky nebo podkůvky, připevněné na podpatcích) jsou opatřeny 17 floky (dřevěné kolíčky z březového nebo javorového dřeva). Dal mně za ně (za boty) 17 zlatých a ten samý den se jel předvádět do světa.“⁴⁷ Holiny, které jsou součástí Drásalova kroje v Olomouci, mají z vnitřní i vnější strany dvoje štruple: poutka, všité do bot na stejných místech. Jedny jsou kožené pásy s průřezem na prst, které byly ryze funkční a při nošení zůstaly skryty uvnitř bot; druhé jsou asi 4 cm široké a 15,5 cm dlouhé látkové pásy, připomínající pevnou stuhu, s barevnou výšivkou jednoduchého florálního motivu, který se stále opakuje. Tyto štruple, přestože byly také funkční, nesloužily k používání, ale měly hlavně estetický účinek. Drásal je měl na parádu a to, že je nosil vytažené ven z holin, kdy svou světlou barvou s barevnou výšivkou kontrastovaly s černou kůží obuvi, ostatně dokazují obě fotografie. Přestože štruple byly především funkčním prvkem, který byl skryt uvnitř boty, tu a tam plnily i funkci okrasy, jak je to v tomto případě a jak



Obr. 2. Josef Drásal s Janochem a ženičkou, skleněný negativ, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsival.
„Ženička“ jako typ pravděpodobně nejmenší ženy u nás byla do snímku zakomponována pomocí fotomontáže.

Tato štruple
 jest z boty které
 jsem počival v roku
 1874 při velikonoci
 Ty boty byly za
 dva pulitne a noc
 počíte jsou na mih
 dvojce poděšvi na
 skří a tuplanky
 na kram flekách jest
 po 12 ti flekách a
 dal m e od nich
 17 zl. a na ten sam
 den ošel na ukásku
 do světa
 Do jeho smrti se
 daly ty boty do
 muzeum do Olomou
 ce, a byly muzeu
 hanáckého.
 František Horák
 obuvník
 v Holešově

Obr. 3. Záznam o ušití vysokých bot
 holešovským obuvníkem, 1874, kopie originálu,
 Městské muzeum a galerie Holešov.
 Foto: Městské muzeum a galerie Holešov.

uvádí také dr. Ludvíková.⁸ Je celkem pochopitel-
 né, že obuvník si zřejmě na památku výjimečné
 zakázky mimořádně velkých bot schoval část
 štruple, kterou spolu se zápisem nějakou dobu
 měl. Štruple, respektive její část, k níž se záznam
 vztahuje, se však v holešovském muzeu nena-
 chází. Zda se oba předměty dostaly do holešov-
 ského muzea spolu je otázka, neboť je možné,
 že postupem doby, kdy se zapomnělo co výraz
 „štruple“ v obecné mluvě znamená, mohla být
 tato „omylem“ vyhozena a lístek se záznamem
 skončil u dřevěného kopyta, o němž se také
 tradovalo, že je z Drásalových bot. Olomoucké
 holiny, které má Drásalova figurína obuté, jsou
 napevno přišroubované k soklu, na kterém celá
 figura stojí, po jejich odšroubování a zhlédnutí
 podrážky společně s konzervátory Vlastivědné-
 ho muzea bylo konstatováno, že boty byly uživa-
 né, ochozené a znovu podrážené. Zda jde oprav-
 du o ty konkrétní, o nichž je v zápisu obuvníka
 řeč, nelze spolehlivě určit, neboť agenda k Drá-
 salově pozůstalosti neexistuje. Tolik k dosud do-
 chovaným předmětům v muzeích.

Na to, že Drásal byl váženým občanem měs-
 ta Holešova, kde si za vydělané peníze z vystu-
 pování pořídil dům, a na to, že už za svého ži-
 vota byl díky své výšce raritou – do dnešních
 dnů v naší zemi nepřekonanou, je dochovaných
 předmětů, podle mého názoru, poměrně málo.
 Kam se poděly ostatní jeho osobní věci a pře-
 devším nábytek, který musel být co do velikos-
 ti atypický a tím pádem zhotovený na míru?
 Doufejme v možná budoucí překvapení, že se
 podaří objevit či najít další předměty s vazbou
 na „hanáckého obra“. Otázek kolem Drásalovy
 osobnosti, jeho života i předmětů, o kterých se
 vědělo, že měl, je mnoho.

Poznámky

¹ Poněkud záhadná je poznámka týkající se dvou
 zlatých prstenů Josefa Drásala o průměru 3,3 cm
 a 2,8 cm (z malíčku), uvedená v Zemědělských no-
 vinách ze dne 28. 6. 1968, kde se píše, že prsteny
 „vlastní olomoucké muzeum“. V současnosti neby-
 ly tyto prsteny v muzejní sbírce identifikovány.

- ² Karel Žůrek, akademický malíř (1861–1929), narozen v Třebeticích, zemřel v Holešově. Vystudoval Akademii výtvarných umění v Praze a studoval také u Jana Matějky v Krakově. Velký význam pro jeho tvorbu měly studijní pobyty v Itálii a ve Španělsku. Maloval portréty, krajiny a oltářní obrazy pro kostely na Holešovsku. V letech 1890–1895 pracoval pro litografii L. Klabusaye v Holešově. Pro holešovské ochotníky maloval opony a dekorace. Během října 2011 došlo ke konzervování obrazu Jindřichou Opluštilovou. Žůrkův obraz byl vyrámován, přičemž bylo zjištěno, že v horní části obrazu chybí vertikální rámová lišta. Plátno zde bylo srolováno a „schováno“ pod obrazový rám, z čehož vyplývá, že obraz měl být původně asi o 20 cm vyšší, ale jelikož se nevlezl do předem zhotoveného rámu, byla nadbytečná část s jednobarevnou výmalbou oblohy, takto skryta. Ve střední části dřevěné konstrukce, na níž je plátno uchyceno, je ze zadní strany poznamenáno: „*Na podnět a náklad Edv. Lorence maloval K. Žůrek.*“ Tužkou je na příčném břevně dopsáno: „jako originál dodělal 3/8 1913.“
- ³ Pohlednice (inv. č. F 1520 a F 13979) byly zhotoveny Vlasteneckým spolkem musejním v Olomouci jako děkované za zaslání finanční příspěvek jednotlivým dobrodincům a mecenášům. Zadní strana je opatřena předtištěným textem: „*Za Váš laskavý dar Kč ... děkuje Vám vřele výbor Vlasteneckého spolku musejního. V Olomouci dne... Vlastenecký spolek musejní v Olomouci.*“ Na jedné pohlednici je vepsáno 10,- Kč na druhé 5,- Kč. Obě jsou podepsány pokladníkem Rudolfem Podivínským a odeslány byly v roce 1936 a 1940.
- ⁴ V rámci inventarizace předmětů Etnografické podsbírky VMO byla počátkem roku nalezena původní fotografie této ženy na poli. Bohužel není ze snímku patrné, kde mohla být tato fotografie pořízená. Razítko na zadní straně potvrzuje pouze, že jde o fotografii z Krajského vlastivědného muzea v Olomouci. Snímek respektive negativ s možným popisem se zatím nepodařilo nalézt.
- ⁵ František Růžička, profesor kreslení na reálném gymnáziu v Holešově (1882–1958). Obraz zvaný „*Obr holešovský*“ (roz. 97 × 282 cm, M 697) byl namalován pro příležitost otevření holešovského muzea široké veřejnosti k 1. 1. 1941. Otevření muzea bylo situováno do tohoto roku bezesporu z důvodu 100. výročí Drásalova narození.
- ⁶ Exhumace byla prováděna kvůli antropologickému vyšetření v anatomickém ústavu Lékařské fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Výzkum kosterních pozůstatků provedl doc. MUDr. M. Dokládál, CSc.
- ⁷ Informace k bližšímu pochopení nalezeného zápisu včetně vysvětlení poněmčených obuvnických výrazů mi poskytla Mgr. Miroslava Štýbrová z Obuvnického muzea ve Zlíně. K dnes již neužívaným slovům jako je „štruple“, „tuplucky“ a „fleký“ sdělila, že štruple jsou špatným fonetickým přepisem německého slova *der Strupf*, což znamená poutko u boty, lidově ouško, tahlík. Sloužily k lepšímu obouvání. Tuplucky neboli tuplovky jsou opět foneticky špatným přepisem německého slova *Doppel*, dvojitý. V obuvnické hantýrce tuplovka znamená podrážku – opravovanou podešev. Tuplovat znamená přibít podešev. Fleky nebo také floky – opět z němčiny – *Der Pflocken* jsou dřevěné kolíčky, které sloužily při ruční výrobě obuvi k připevňování podešví u těžších druhů bot jako byly například holínky. Počet sedmnácti kusů floků odpovídá rozměrům podpatku na pánské holínce. Obuvník se tím chtěl pochlubit, že si dal na zakázce záležet, neboť floků tam nemuselo být tolik.
- ⁸ Ludvíková, M.: *Lidový kroj na Hané*. Přerov 2002, s. 28.

Literatura

- Floriánová, O.: *Kůže zpracování a výrobky*. Příbram 2005.
- Jarmarová, H.: Josef Drásal. In: *Osobnosti olomouckého kraje 1850–2008*, Olomouc 2008, s. 21–22.
- Ludvíková, M.: *Lidový kroj na Hané*. Přerov 2002.
- Ludvíková, M.: *Moravské a slezské kroje*. Brno 2000.
- Pumpřla, S.: Holešovský obr. *Zpravodaj města Holešova*, s. 25.
- Šimša, M.: *Nositelé tradice lidových řemesel*. Strážnice 2007.
- Valenta, J.: Obr v hanáckém kroji. *Zemědělské noviny*, 28. 6. 1968.

SUMMARY

Josef Drásal – a Rarity in the Collection of the Regional Museum in Olomouc, Or Some Notes on Facts Unknown Up to Now with a Relation to Collection Subjects

Veronika Hrbáčková

The 170th anniversary of the birth of Josef Drásal called the “Haná Giant” and 125th anniversary of his death was celebrated last year. Such anniversaries are always an opportunity to point out exceptional features of this man as well as items from his inheritance preserved in the museum collections. The crucial part of the items is placed in the Regional Museum in Olomouc, the Ethnography subcollection. What is a special rarity is his Haná costume consisting of a shirt, waistcoat, trousers, belt and high boots and other items he used to wear, e.g. a hat, clogs or a knobbed stick. Beside the costume there is a life-size picture of Drásal in the Olomouc museum; it was painted by the painter Karel Žůrek, working in the Holešov region, in 1913. The unique items include four glass negatives capturing Josef Drásal in the picture gallery of the Regional Museum in Olomouc. Three of the negatives show the giant with the innkeeper Janoch and are in fact identical; one of them is enriched with a photomontage of a short woman suffering from dwarfism, emphasizing Drásal’s height. The last negative depicting Drásal in his young years with an unknown man can be considered a discovery not published until now. Two black-and-white postcards with the above mentioned picture of Drásal by K. Žůrek, deposited in the picture gallery of the Regional Museum in Olomouc, were made as cards of thanks for financial contributions sent to the Museum Patriotic Society in Olomouc by individual philanthropists and benefactors in 1936 and 1940. Several items are owned, beside the Regional Museum in Olomouc, also by the Municipal Museum at Holešov where Drásal spent a significant and also final part of his life. It is the so-called set of remembrances of Drásal, consisting of a boot tree, parts of a boot tree, a stretcher, a pair of high boots, a pair of gloves and a funeral card. A picture “*Holešov Giant*” from 1941, painted by František Růžička, is a copy of the Olomouc picture. What was surprising was the “discovery” of a hand written record of the shoemaker František Horák related to the making of high boots for Drásal that was not known to the specialists. It is written on a narrowed sheet of paper of the A4 height that the boots were custom made in a very short period of two half-days and one night at Easters 1874 when Drásal was in a hurry leaving for an unspecified journey abroad. These should be the high boots deposited in the Regional Museum in Olomouc what unfortunately could not be proved right or wrong.

Minulost a současnost Historického archivu Vlastivědného muzea v Olomouci

Josef Urban

Počátky Historického archivu Vlastivědného muzea v Olomouci lze vystopovat již při samotném vzniku Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci v 80. letech 19. století. Smyslem muzejního archivu bylo shromažďovat a uchovávat historické prameny se vztahem k olomouckému regionu. Archiválie byly získávány samotnou agendou muzejního spolku, pozůstalostmi, dary, koupí i cíleným regionálním sběrem. Postupně vznikla různorodá sbírka archiválií od 14. do 19. století, které se však nikdo systematicky nevěnoval, jelikož prioritou spolku byl především rozvoj archeologické a národopisné části muzejní sbírky. Není tedy divu, že do konce 19. století byla funkce kustoda archivu pouze titulární a dlouhá léta se dokonce neobsazovala.¹

Tento alarmující stav trval až do roku 1925, kdy byl, z popudu tehdejšího starosty města Olomouce a člena muzejního spolku Richarda Fischera, založen archiv rukopisných pozůstalostí významných osobností Olomouce a střední Hané. Ten navázal na dřívější muzejní archiv. Od února 1927 měl podsbírku na starosti František Filip, který ji následující dvě desetiletí, spolu s dalšími členy spolku, systematicky třídil a evidoval. Jeho pracovní úsilí se však později značně zpomalilo z důvodu stěhování muzejní sbírky za druhé světové války.²

Začátkem 50. let minulého století došlo v rámci centralizace muzejnictví k zániku Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci a veškeré podsbírky (včetně archivní) přešly do nově



Obr. 1. Razítko městského úřadu v Olomouci, 1758–1918, fond Pečetidla a razítka, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsívál.

zřízeného Krajského vlastivědného musea v Olomouci. V roce 1955 byly některé fondy, které se přímo netýkaly činnosti muzea, předány do péče olomoucké pobočky Státního archivu v Opavě. Zbýlé archiválie byly zpracovány především Janem Skutilem a Vladimírem Jochmanem.³ Až poté se mohlo přistoupit ke zpracování podrobných archivních inventářů k jednotlivým fondům a následné muzejní evidenci druhého stupně. Velice záslužnou práci v této oblasti udělala především Milada Písková, která spravovala podsbírkou v letech 1965–1975.⁴

Historický archiv Vlastivědného muzea v Olomouci je dodnes velmi důležitým pramenem k poznání dějin olomouckého muzejnictví a kulturně-historického vývoje Hané (po-
tažmo střední Moravy) v 19. a 20. století. Podsírka obsahuje celkem 47 dílčích fondů, které lze pro větší názornost rozčlenit do tří skupin: fondy osobní (32), fondy spolků a institucí (8) a ostatní fondy (7).

Poznámky

¹ Spurný, F. a kol.: *Sbírka Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci 1400–1850*. Inventář. Strojopis. Státní archiv v Opavě (pobočka Olomouc), Olomouc 1964, s. 2.

² Tamtéž.

³ Skutil, J.: Z archivu Krajského vlastivědného musea v Olomouci (Předběžná zpráva). *Zprávy Krajského vlastivědného musea v Olomouci*, 1956, č. 61, s. 67–72; Jochman, V.: *Základní evidence sbírek ke dni 31. 12. 1958*. Strojopis. Olomouc 1958, 96 s.



Obr. 2. Jan Havelka (1839–1886),
nedatovaná fotografie, fond Wankel – Havelka,
Vlastivědné muzeum v Olomouci.



Obr. 3. Jindřich Wankel (1821–1897),
nedatovaná fotografie, fond Wankel – Havelka,
Vlastivědné muzeum v Olomouci.

- ⁴ Milada Písková uveřejnila koncem 60. let minulého století seznam literárních pozůstalostí, nacházejících se v archivní podsíbirce. Viz.: Písková, M.: Seznam literárních pozůstalostí uložených v archivu Vlastivědného ústavu v Olomouci. *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, č. 145, 1969, s. 10–11.

Seznam fondů Historického archivu Vlastivědného muzea v Olomouci*

I. OSOBNÍ FONDY

1) František BARTOŠEK

- a) Učitel, vlastivědný pracovník.
- b) Určice
- c) 1880–1945
- d) 0,1 běžných metrů (dále jen „bm“)
- e) Rukopisy, tisky, fotografie.



Obr. 4. Ignát Wurm (1825–1911),
nedatovaná fotografie, fond Ignát Wurm,
Vlastivědné muzeum v Olomouci.

2) František J. BUCHAL-NEUSTUPOVSKÝ (1884–1964)

- a) Lesmistr, spisovatel.
- b) Bukovina (Rumunsko), Praha, Olomouc
- c) 1911–1936
- d) 0,1 bm
- e) Osobní korespondence, drobné časopisecké články, recenze.

3) Knihovna Jana ČEPA (1902–1974)

- a) Katolický esejista, spisovatel, překladatel.
- b) Praha, Mnichov (NSR), Paříž (Francie)
- c) 1869–1941
- d) 1,4 bm
- e) Knihovna obsahuje soubor české a světové literatury. Až na pár výjimek se zde nenachází Čepova vlastní tvorba.

4) Jaroslav ČIČATKA (1891–1979)

- a) Hudební vědec, divadelní kritik, filolog, pedagog a novinář.
- b) Nový Jičín, Olomouc
- c) 20. léta 20. století –1979
- d) 2,8 bm
- e) Rukopisy, vlastní publikace, archiv novinových výstřižků, notové záznamy.

* *Legenda:*

a) původce; b) místo vzniku (působnosti); c) časový rozsah; d) metráž, počet jednotek; e) obsah

- 5) **Alois GÖTZ (1894–1973)**
- a) Právník, literární historik.
 - b) Prostějov, Praha
 - c) 1918–60. léta 20. století
 - d) 5,4 bm
 - e) Literární a osobní korespondence, rukopisy, bibliografické tisky a dokumenty k literární produkci na Hané (resp. Moravy). Součástí fondu je i knihovna.
- 6) **Vítězslav HOUDEK (1856–1916)**
- a) Právník, vlastivědný publicista, překladatel, úředník.
 - b) Vídeň, Brno
 - c) 1866–1916
 - d) 0,4 bm
 - e) Osobní dokumenty, korespondence, rukopisy beletristických i odborných prací.
- 7) **Antonín HUBL**
- a) Básník, prozaik.
 - b) Olomouc
 - c) 20.–50. léta
 - d) 0,5 bm
 - e) Rukopisy, rodinná alba, deníky.
- 8) **Alois CHYTIL (1877–1949)**
- a) Spisovatel, publicista, redaktor.
 - b) Praha, Vysoké Tatry (Slovensko), Olomouc
 - c) 1905–1949
 - d) 1,0 bm
 - e) Rukopisy vlastních publikací, alba uměleckých fotografií, adresáře a místopisné publikace.
- 9) **Josef JARŮŠEK**
- a) Úředník lidové správy.
 - b) Sobotín
 - c) 1945–1948
 - d) 0,2 bm
 - e) Tisky novin a osídlovacího úřadu.
- 10) **Josef František KARAS (1876–1931)**
- a) Spisovatel, novinář, dramatik.
 - b) Brno, Olomouc, Přerov
 - c) 1907–1984
 - d) 0,3 bm
 - e) Korespondence, rukopisy historických románů, tisky, fotografie. Fond obsahuje i materiály, týkající jeho dcery, národopisné pracovnice Vilmy Volkové.
- 11) **František KRATOCHVÍL (1876–1955)**
- a) Úředník, vlastivědný pracovník.

- b) Olomouc
- c) 1876–1955
- d) 0,5 bm
- e) Korespondence, tisky s odborářskou tematikou.

12) Stanislav KREJČÍ (1889–1974)

- a) Básník, prozaik.
- b) Dolany u Olomouce
- c) 1889–1974
- d) 3,1 bm
- e) Korespondence, rukopisy románů a povídek, bibliografie, ohlasy na jeho dílo. Součástí fondu je i osobní knihovna.

13) Petr KŘIVÁK (1885–1953)

- a) Římskokatolický kněz, dómský vikář.
- b) Olomouc
- c) 1916–1953
- d) 0,2 bm
- e) Osobní dokumentace, korespondence, rukopisy, tisky, fotografie.

14) Adolf KUBIS (1876–1958)

- a) Pedagog, novinář, kulturně-osvětový pracovník, představitel Národní jednoty pro jihovýchodní Moravu.
- b) Ostrava, Olomouc
- c) 1909–1958
- d) 0,5 bm
- e) Rukopisy, tisky.

15) Jindřich (Heinrich) LAUS (1872–1941)

- a) Středoškolský profesor, kustod Přírodovědeckého muzea v Olomouci.
- b) Olomouc
- c) 1914–1918
- d) 0,2 bm
- e) Novinové výstřižky (karikatury, básně).

16) Richard MARTINČÍK (1875–1959)

- a) Typograf, spisovatel.
- b) Olomouc, Přerov
- c) 1897–1955
- d) 2,7 bm
- e) Korespondence, tisky, publikace, fotografie.

17) Božena MRŠTÍKOVÁ (1876–1958)

- a) Spisovatelka, vdova po Vilému Mrštíkovi.
- b) Olomouc
- c) 1904–1958
- d) 4,6 bm

- e) Osobní doklady, korespondence, rukopisné poznámky, vzpomínkové knihy, fotografie, ohlasy na díla bratří Mrštíků.

18) Josef NEŠVERA (1842–1914)

- a) Hudební skladatel, dirigent, ředitel dómského kůru v Olomouci.
- b) Beroun, Hradec Králové, Olomouc
- c) 1842–1914
- d) 2,4 bm
- e) Osobní a rodinné doklady, rukopisy jeho umělecké tvorby, notové materiály.

19) Stanislav PODIVÍNSKÝ (1877–1947)

- a) Středoškolský profesor.
- b) Olomouc, Přerov
- c) 1877–1947
- d) 0,1 bm
- e) Korespondence, rukopisy. Fond obsahuje i materiály týkající se jeho ženy Elišky Podivínské.

20) Marie POSPÍŠILOVÁ (1857–1928)

- a) Kustodka národopisného oddělení Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci
- b) Olomouc.
- c) 1857–1928
- d) 0,1 bm
- e) Osobní doklady, korespondence, tisky.

21) František Serafínský PROCHÁZKA (1861–1939)

- a) Básník, redaktor, knihovník.
- b) Praha
- c) 1861–1939
- d) 4,5 bm
- e) Osobní dokumentace, literární korespondence, knižní sbírka.

22) František PŘIKRYL (1857–1939)

- a) Římskokatolický kněz, vlastivědný pracovník, archeolog.
- b) Soběchleby, Týn nad Bečvou, Drahotuše
- c) 1857–1939
- d) 1,9 bm
- e) Osobní dokumentace, korespondence, separáty, tisky.

23) Jaroslav PŘIKRYL

- a) Lékař.
- b) Olomouc
- c) 1919–1945
- d) 0,3 bm
- e) Rukopisné poznámky, novinové výstřižky.

24) Mauric (Mořic) REMEŠ (1867–1959)

- a) Lékař, geolog, paleontolog, předseda Vlastivědného spolku muzejního v Olomouci.
- b) Brno, Příbor, Olomouc
- c) 1898–1959
- d) 0,9 bm
- e) Osobní a rodinná dokumentace, korespondence, fotografie, tisky, separáty.

25) Karel SLAVÍČEK (1876–1954)

- a) Spisovatel, vydavatel.
- b) Olomouc
- c) 1900–1954
- d) 2,2 bm
- e) Osobní a rodinná korespondence, rukopisy, poznámky.

26) Jan SPRINGER (1893–1978)

- a) Středoškolský profesor, literární historik, knihovník.
- b) Šumperk, Olomouc
- c) 1931–1939
- d) 0,4 bm
- e) Rukopisné poznámky, tisky, novinové výstřižky a tisky (časopisy a publikace).

27) František B. ŠEVČÍK (1824–1896) – Františka B. ŠEVČÍKOVÁ

- a) František B. Ševčík – kulturní pracovník, pedagog. S manželkou Františkou byli významnými mecenáši kulturního života na Moravě.
- b) Vídeň
- c) 1824–1937
- d) 3,8 bm
- e) Osobní a rodinná korespondence, rukopisy, fotodokumentace.

28) Josef VRBKA (1888–1964)

- a) Rolník, redaktor, vlastivědný pracovník
- b) Náklo
- c) 1888–1970
- d) 2,4 bm
- e) Korespondence, rukopisy, fotografie, tisky.

29) Jindřich WANKEL (1821–1897) – Jan HAVELKA (1839–1886)

- a) J. Wankel – lékař, archeolog; J. Havelka – středoškolský profesor, spisovatel, redaktor, manžel dcery J. Wankela Vlasty Havelkové; spoluzakladatelé Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci.
- b) Blansko, Olomouc
- c) 1850–1897
- d) 0,5 bm
- e) Osobní dokumentace, rozsáhlá osobní i odborná korespondence, rukopisy beletristických i odborných prací, fotografie, tisky.

30) František WAIC (1866–1939)

- a) Středoškolský profesor, hudební redaktor, sbormistr.
- b) Olomouc, Zábřeh
- c) 1866–1939
- d) 5,6 bm
- e) Osobní dokumentace, rozsáhlá odborná korespondence, výstřižky, tisky.

[illegible]

Obr. 5. Plakát k divadelní hře Romeo a Julie, 1906,
fond Literární sbírka, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsival.

31) Ignác WURM (1825–1911)

- a) Římskokatolický kněz, politik, předseda Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci.
- b) Brno, Olomouc
- c) 1885–1911
- d) 0,4 bm
- e) Osobní doklady, rozsáhlá odborná korespondence, rukopisy, tisky.

32) Josef ZÁCHA

- a) Vynálezce a zlepšovatel.
- b) Prostějov
- c) 1948–1952
- d) 0,6 bm
- e) Korespondence, technické nákresy, novinové výstřižky.

II. FONDY SPOLKŮ A INSTITUCÍ

33) Esperantská sbírka

- a) Archiv literární části Esperantského kroužku v Olomouci.
- b) Olomouc
- c) 1904–1952
- d) 0,1 bm
- e) Korespondence, tisky, pozvánky, esperantské knižní a časopisy.

34) Gesellschaft der Kunstfreunde in Olmütz

- a) Spolek Gesellschaft der Kunstfreunde in Olmütz vznikl v roce 1890. Po první světové válce na jeho činnost navázal Klub přátel umění v Olomouci.
- b) Olomouc
- c) 1903–1942
- d) 0,3 bm
- e) Korespondence, účetní knihy, fotografie.

35) Lafayette – spolkový archiv

- a) Zednářský spolek Lafayette.
- b) Olomouc
- c) 20. léta 20. století – 60. léta 20. století
- d) 155 ks
- e) Korespondence, trojrozměrné předměty, knihy ze zednářskou tematikou.

36) Městské muzeum Olomouc

- a) Městské muzeum Olomouc vzniklo v roce 1924 jako nástupce tří olomouckých německých muzeí.
- b) Olomouc
- c) 1874–1950
- d) 2,9 bm
- e) Korespondence, účetní knihy, zápisy z porad k činnosti muzea.

37) Nakladatelství Promberger

- a) Olomoucké nakladatelství Promberger vzniklo v roce 1884. Zaměřovalo se na vydávání českých publikací a značně ovlivnilo rozvoj českého kulturního života v Olomouci.
- b) Olomouc
- c) 1884–1949
- d) 25,2 bm
- e) Korespondence, rukopisy, účty. Součástí fondu je i rozsáhlá knihovna.

38) Pěvecký sbor Nešvera

- a) Mužský pěvecký sbor Nešvera vznikl v roce 1921.
- b) Olomouc
- c) 1921–1977
- d) 1,9 bm
- e) písemný a notový materiál, korespondence, tisky, plakáty, fotodokumentace, plakety, novinové výstřižky.

39) Správa a spolky

- a) Umělý fond byl vytvořen v roce 1967 po zrušení fondu „Dokumentace současnosti“.
- b) Olomouc, střední Morava
- c) 1880–1960
- d) 1,6 bm
- e) Rukopisy, tisky odznaky, stuhy, fotodokumentace, psací potřeby apod.

40) Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci

- a) Spolek vznikl v roce 1883 a byl nejstarším českým muzejním spolkem na Moravě. Zanikl na počátku 50 let 20. století. Na jeho činnost koncem 60. let 20. století navázala Vlastenecká společnost muzejní v Olomouci.
- b) Olomouc
- c) 1883–1951
- d) 7,9 bm
- e) Písemná dokumentace k činnosti spolku (spolkové knihy), spolkového časopisu i jednotlivých oddělení.

III. OSTATNÍ FONDY

41) Dokumentace výstav a expozic Vlastivědného muzea v Olomouci

- a) Fond se věnuje sběru písemného a obrazového materiálů z proběhlých výstav a expozic ve Vlastivědném muzeu v Olomouci.
- b) Olomouc
- c) 1949 – současnost
- d) 5,5 bm
- e) Libreto, scénáře, fotografický materiál apod.

42) Literární sbírka Vlastivědného muzea v Olomouci

- a) Literární sbírka Vlastivědného muzea v Olomouci vznikla v roce 1969 z tzv. „Literárního fondu“.
- b) Olomouc
- c) 1860–1974
- d) 3,6 bm
- e) Korespondence, účetní knihy, autografický materiál, tisky.

43) Pečetidla a razítka

- a) Umělý fond vznikl v roce 1967 ze starých sběrů olomouckých muzeí. Mapuje regionální sfragistický materiál.
- b) Olomouc, střední Morava
- c) 1320–1965
- d) 441 ks
- e) Pečetidla a razítka olomouckých městských úřadů, státní správy, venkovských obcí na Olomoucku, církevní správy, spolků i jednotlivců.

44) Sbírka plakátů

- a) Plakáty z produkce Vlastivědného muzea v Olomouci (částečně i dalších olomouckých institucí). Tento fond je úzce provázán s fondem „Dokumentaci výstav a expozic“.
- b) Olomouc
- c) 1959–současnost
- d) 2,4 bm
- e) Plakáty.

45) Sbírka štočků

- a) Sbírka tiskařských štočků k publikační činnosti Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci a Městského muzea Olomouc.
- b) Olomouc
- c) 1900–1950
- d) cca 3 100 ks
- e) Štočky.

46) Stuhý a vlajky

- a) Sbírka obsahuje stuhý a vlajky z činnosti českých i německých spolků.
- b) Olomouc, střední Morava
- c) 1848–1945
- d) 135 ks
- e) Stuhý, vlajky, prapory.

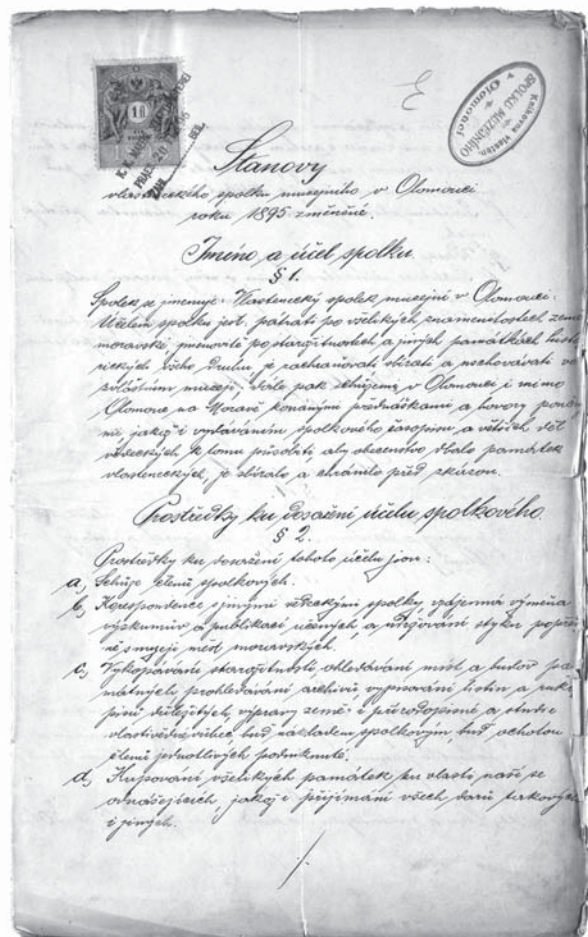
47) Varia

- a) Fond byl založen v roce 1996. Mapuje dokumenty s kulturně-historickou vazbou na olomoucký region.
- b) Olomouc, střední Morava
- c) Konec 19. století – současnost
- d) 0,2 bm
- e) Rukopisy, tisky.

SUMMARY

The Past and the Present of the Historical Archive of the Regional Museum in Olomouc Josef Urban

The collection "Historical Archive of the Regional Museum in Olomouc" was founded in the 1880s within the Museum Patriotic Society in Olomouc. It was focused especially on the preservation of historical sources related to the region. It has been systematically classified and registered since the mid 1920s. It was implemented into the emerging Regional Museum in Olomouc after the World War II. Today it includes 47 partial funds, divided into personal, societal and other ones. The Historical Archive of the Regional Museum in Olomouc is still a significant source of knowledge of the Olomouc museum management and the cultural-historical development of the central Moravia of the 19th and 20th centuries.



Obr. 6. Úvodní část stanov Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 1895, fond Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsívál.

Vánoční výstavy ve Vlastivědném muzeu v Olomouci v roce 2011

Veronika Hrbáčková

Skleněná inspirace II – Vánoce v zahraničí

Období adventu a vánoční čas zpříjemnily v loňském roce příznivcům Vlastivědného muzea v Olomouci dvě výstavy. První pod názvem *Skleněná inspirace II – Vánoce v zahraničí* navazovala na předchozí vánoční výstavy především – *Vánoční stromky v proměnách času* (2004/2005) a *Skleněnou inspiraci* (2006/2007). Návaznost letošní výstavy spočívala především ve spolupráci s již dříve představovanými čtyřmi největšími výrobci skleněných ozdob u nás, a sice družstvy DUV – družstvem Dvorem Králové nad Labem, Irisou Vsetín a Slezskou tvorbou Opava a dále soukromou rodinou firmou Rautis a. s. Poniklá. Každý všímavý člověk si jistě uvědomuje, jak se čím dál víc v předvánočním čase objevuje v obchodech převážně čínské zboží počínaje různými vánočními dekorativními předměty až po tolik pro naše stromky důležité vánoční ozdoby. Z tohoto důvodu a také proto, že všichni tito výrobci prošli za poslední dva, tři roky ekonomickou krizí a snižovali počty svých zaměstnanců, jsme chtěli výstavou upozornit na kvalitní ručně vyráběné skleněné vánoční ozdoby a vzdát tak hold českým výrobcům, jejichž pouhá existence v současné době čím dál víc závisí na počtu zakázek nejen zahraničních, ale také domácích odběratelů. Bylo by historickou chybou, kdybychom se nezajímali a orientací na laciné východní prodejce spolupodíleli na jejich možném zániku. Výstavou jsme chtěli znovu poukázat na neomezené možnosti tvůrců vánočních ozdob tentokrát na téma – Vánoce v zahraničí.

Tím stěžejním, co výstavu dělalo výstavou, bylo devět vánočních stromků nazvaných podle devíti zemí, jejichž výběr spočíval na vzájemné domluvě s výrobci. Společně jsme tak mohli představit kolekce ozdob pod „hlavičkou“ zemí USA, Egypt, Švýcarsko, Itálie, Rakousko, Holandsko, Německo a Norsko. Jednotlivé kolekce vznikly jako ukázka současné produkce a vkusu ve světě nebo na základě častých objednávek oblíbených vzorů a barev v dané zemi, případně splňovaly ojedinělé přání zákazníka a více se už neopakují. Posledním stromkem, který se poněkud vymykal pojetím – tedy různorodým materiálem a také výrobcem, byl stromek nazvaný Švédsko, který pocházel z obchodního řetězce Ikea.¹

Spojené státy americké reprezentovala kolekce pod názvem „Crazy Colour“ (Irisa Vsetín), vyznačující se ozdobami různobarevnými, tvarově i velikostně pestrými, doslova „patvary“ připomínajícími „cirkus“. Tímto způsobem se posledních několik let zdobí mnohé vánoční stromky v USA. Záliba ve větších rozměrech ozdob souvisí bezesporu také s velikostí vánočních stromů, na jejichž špičku se často věší figurky sněhuláků nebo hvězd.

Africkou zemi evokovala kolekce „Z pokladů Egypta“. Tato kolekce nebyla nikdy v zemi „faraonů“ vystavena, byla pouze inspirovaná bohatou egyptskou historií, exportována byla převážně do Ameriky. Na větvích vánočního stromu se třpytily koule a kartuše s hieroglyfickými nápisy a typickými obrázky ze života králů a bohů, hlavičky faraonů a královny Nefertiti – vše ve zlatomodré kombinaci, doplněné drobnými zlatými mušličkami s duhovým posy-



Obr. 1. Kolekce vánočních ozdob „Perníčky“.
Foto: Pavel Rozsívál.



Obr. 2. Kolekce vánočních ozdob
„Z pokladů Egypta“. Foto: Pavel Rozsívál.

pem. Nápad vznikl v České republice počátkem 90. let 20. století a je dílem designérů vývojového oddělení Irida Vsetín. Tyto či podobné ozdoby vyrábí mimo jiné i Slezská tvorba Opava.

Největší družstvo ve Dvoře Králové nad Labem se prezentovalo kolekcemi ozdob pro Itálii a Švýcarsko. Ozdoby vyvážené do Itálie byly „omezené“ na velikosti vánoček „6“, „7“ a hlavně „8“ plus špice opět ve velikosti 6 nebo 7 cm v průměru. Kolekce nesla název „Kinder Winter“ a díky barevně i tvarově pestrým kouskům byla přitažlivá hlavně pro děti, které dovedou ocenit různorodost, v tomto případě v kombinaci žluté, modré, fialové, bílé, červené a hráškově zelené. Kolekce „Perníčky“, to byl „čerstvý“ nápad družstva roku 2010. Jde o skleněné perníčky v perníkově hnědé barvě v kombinaci s bílou čokoládovou polevou tradičně malované tenkou linkou bílého sněhu. Iluze skutečnosti v klasických geometrických tvarech (koule, placky, vykrojené hvězdičky atd.) či předmětů jako kostel, hodiny, ptáčky byla naprosto dokonalá. Tyto ozdoby DUV nabídl švýcarskému zákazníkovi pro rok 2012, který si tuto kolekci zadal ještě v jiných barevných kombinacích (modrá, červená). Cena takových ozdob je ve srovnání s běžně dostupnými na trhu o hodně vyšší, nicméně, pokud se nabídka zahraničnímu klientovi líbí a nadchne ho, jako tomu bylo v tomto případě, je ochoten do dražšího zboží investovat. Ozdoby byly vyráběny jen v omezeném množství a jsou právem považovány za podnikovou „raritu“.

Slezská tvorba Opava vybrala pro naši výstavu elegantní a zároveň střízlivé dekory ozdob vyvážených do Rakouska a Holandska. Kolekce „White Gold“ byla vybrána z letošní nabídky opavského družstva obchodním domem Leiner v Rakousku (u nás zastoupen sítí obchodů s nábytkem KIKA). Nazdobené vánoční stromky jsou prezentovány přímo v interiérech a ladí

s vystavovaným bytovým zařízením, textilem a vším, co k tomu patří. Je to jedna z forem současného atraktivního způsobu prodeje. Jak překlad názvu napovídá, ozdoby v barevném provedení „bílé zlato“ uspokojily především střdmý a vysoce elegantní vkus dospělých návštěvníků. Kolekce „Polarred“ (Polární červená) vycházela z tradičních lidových motivů. Slangově vtipně pojmenovala dekor kapesníku v hravých červenobílých kárech a puntících. Zakázku si z nabídky vybralo holandské zahradnictví. V Holandsku je běžné, že před Vánocemi floristé prezentují v jednom z mnoha svých skleníků také ukázky zdobení vánočních stromků.

Rodinná firma Rautis „předvedla“ své celosvětově ojedinělé montované ozdoby na kolekcích vyvážených do Německa a Norska. Po roce 1989 se perličkové vánoční ozdoby opět začaly ve větším množství vyvážet do německých zemí. V době socialismu se sice vyváželo do NDR, ale jednalo se o ozdoby, na kterých byly skleněné perle kombinovány s lesklou fólií nebo umělou hmotou a žinylkou. V Německu jsou dnes tyto ozdoby velmi populární, zejména hvězdičky a tzv. „fantazie“ – ozdoby bez konkrétní předlohy. Německá kolekce „Classic“ sestavená většinou z abstraktních ověšků v tónech růžová, bordó, zlatá a stříbrná budila dojem pohádkových šperků. Protože firma Rautis vyváží také do Skandinávie, kde je populární věšení vlaječek v národních barvách, mohli jsme si vybrat, kterou zemi chceme prezentovat. Protože šlo hlavně o barevné rozlišení, zvolili jsme Norsko se stejným názvem kolekce, protože nás zajímalo jak budou na stromku působit drobné perle v moročervenobílé kombinaci. Výsledek byl nad očekávání zdařilý: přestože stromek nebyl elektricky osvětlen, návštěvníci se díky modrým leskům domnívali, že svítí doopravdy. Tato kolekce vznikla pro norského zákazníka v roce 2007². Všechny vystavované kolekce byly nově vyhotovené a muzeum je s výjimkou kolekce „Německo“, která byla zapůjčená, nakoupilo do svých sbírek.

Výstava byla doplněná netradičními betlémy z Národního muzea – Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur. Betlémy ze dřeva a keramiky pocházející z Peru, Kolumbie či Venezuely a Chile nebo betlémy z trnovníkového dřeva z Angoly a Nigérie zastupující africký kontinent byly v našem muzeu vystavovány vůbec poprvé a zcela jistě se pro svůj netradiční půvab a ztvárnění staly pro návštěvníky, kteří je viděli, nezapomenutelnými. Tyto betlémy vycházející z uměleckých představ domorodých obyvatel, pocházejí z druhé poloviny 20. století.

Ti, co na výstavu přišli, se dále mohli seznámit s jednotlivými dárci – postavičkami či figurkami, které roznášejí dárky v zahraničí. Protože naše muzeum ani jiná muzea v republice většinou nemají ve svém sběrném programu zahraniční předměty tohoto zaměření, do práce na výstavě tak byli zapojeny i jiné instituce či jednotlivci, kteří měli na konkrétní země soukromou či pracovní vazbu. Zajímavé byly kromě jiných například figurky švédských skřítků zvaných *jultomte*, vyrobených pro muzeum ručně podle originálu, čarodějnice *Befany* známé ze střední a částečně severní Itálie zapůjčené ze soukromého majetku, kostým holandského *Sinterklasse* z katedry nederlandistiky FF UP v Olomouci nebo kostým sv. Lucie ze švédského velvyslanectví v Praze. Výstavu dále doplňovaly čtyři panely našich i zahraničních pohlednic s motivem dárců, které byly rozděleny podle území a časového období na Rakousko-Uhersko a Československo 1900–1940 s tematikou Ježíška – dítěte a zvláště s tematikou *Weihnachtsmanna*, sv. Mikuláše a *Santa Clause*. Poslední dva panely potom představovaly různé dárcy na vánočních pohlednicích z Evropy i ze zámoří od 20. let 20. století až po současnost.

Věříme, že si návštěvníci prostřednictvím výstavy připomněli Vánoce jako kosmopolitní svátek s krásnou, mnohdy rozličnou atmosférou a tradicemi v různých zemích a také, jak krásné, luxusní a rozmanité ozdoby se u nás vyrábějí.



Obr. 3. Tomáš Kubíček ve svém ateliéru. Foto: Pavel Rozsival.

Andělové

Druhou vánočně laděnou výstavou v muzeu, instalovanou na chodbě II. patra před již výše uvedenou „Skleněnou inspirací“, byla výstava starosvětsky nazvaná *Andělové*, olomouckého autora – výtvarníka a keramika – Tomáše Kubíčka. Určitě je vhodné přiblížit osobnost tohoto mimořádného muže. Tomáš Kubíček se narodil v roce 1962 v Karlových Varech, kde žil do svých osmnácti let. Zde vystudoval keramickou průmyslovku a od jinošských let se věnoval aristokratickému sportu – šermu. V roce 1980 se vydal do Olomouce, kde naplno rozvinul svou kariéru profesionálního sportovce. Po třinácti letech, poněkud hektického šermířského života, ze dne na den se sportem skončil, aby se mohl v samotě svého ateliéru věnovat poněkud jinému zápasu, zápasu tvůrčímu, a to přímo s živlem samým – zemí. Stěžejními tématy jeho tvorby jsou andělé a zvířata, dva na první pohled protipólní a nesourodé světy, dva extrémy, které vedle sebe však dobře koexistují a kupodivu se vzájemně neruší, neboť Bůh stvořil obojí. Díky prazákladnímu stavebnímu materiálu, kterým hlína bezesporu je, Kubíček konstruuje a doslova zhmotňuje dva protipóly, dva typy diametrálně odlišné energie: prazvířata bombírovaných tvarů naturalistických železitozemitých barev a tónů, která pocházejí z exotických částí světa a jejichž inspirativním zdrojem je předkolumbovská jihoamerická keramika, a na druhé straně andělská hejna s bělavými křídly, jejichž čisté a křehké linie surovost a realitu divoké přírody vyvažují. V díle Tomáše Kubíčka nemá ani jedno převahu, naopak duch i hmota jsou v rovnováze, neboť duch je v plastikách andělů přímo zhmotněn a hmota zvířat dostává v jejich čistém výrazu jakousi dětskou oduševnělost. Autor využívá

a doslova vychutnává pro svou tvorbu netradiční postupy, jde proti proudu a za všech okolností zůstává originální. Keramika je pro něj výzva – jak sám uvádí, „v hlíně jsou obsaženy všechny živly“, což by se s trochou nadsázky dalo říci i o něm samém. Jeho umělecká keramika, která minimálně zahrnuje i užitek a keramiku a artefakty – solitéry, je k vidění v mnoha galeriích po celé České republice.

Pro klidné, tiché a rozjímavé období adventu a následné radostné období Vánoc jsme po vzájemné dohodě prezentovali jen část autorovy tvorby, a sice tematiku andělů ve všech možných podobách. Andělé pana Kubíčka vycházejí z jisté tvarovosti, od níž by se mohl odvíjet název každého: anděl – šermíř, anděl – „velrybí ocas“, anděl – všeobjímající, anděl – „šedesátých let“, anděl „senátor“ a další. Někteří andělé mají uvnitř svého těla kamenné srdce z růženinu, což je kámen receptivní energie a symbolizuje lásku, krásu a uzdravování. Jak řekl autor: „*Tento kámen svými měkkými vibracemi obklopuje duši, vyzařuje něžný dotek, pod nímž se uvolňují a otevírají naše srdce.*“ Autor při instalaci doporučoval postavit tyto anděly k oknu, tedy ke světlu, což způsobí průnik světla slunečních paprsků kamenem – tímto symbolickým srdcem.

Obě výstavy byly zahájeny vernisáží 1. prosince, při které se podávalo devět druhů doma pečeného zahraničního cukroví, o hudbu s koledami z celého světa se postarala oblíbená Musica variata. Výstavy v poměrně krátkém časovém úseku od 2. 12. 2011 do 8. 1. 2012 navštívilo 995 návštěvníků.

Na závěr roku 2013 má VMO přislíbeno zapůjčení části výstavy Veselí kostlivci z Národního muzea – Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur, která se věnuje tradicím Mexika v ročním období od „dušiček po masopust“.

Poznámky

¹ Myšlenka postavit vedle stromků se skleněnými ručně foukanými ozdobami od českých tvůrců stromek s ozdobami à la „made in China“ vznikla až v závěru práce na scénáři. Obchodní řetězec Ikea, největší výrobce nábytku světa, nabízí každoročně vánoční dekorace – nejčastěji vyráběné v Číně a zároveň velmi poutavě a cíleně zprostředkovává tradice své domoviny – Švédska, což je pro nakupující atraktivním a příjemným cizokrajným zpestřením. Protože Ikea je dlouhodobě populární oblíbený obchodní řetězec v České republice a to napříč různými věkovými skupinami obyvatelstva, rozhodli jsme se ukázat a přiblížit především vánoční tradice další skandinávské země (Norsko jsme měli domluvené od začátku) a zároveň upozornit na rozdíl v provedení ozdob. Nová kolekce těchto vánočních dekorací byla v módním červenobílém provedení a poprvé kromě jiných materiálů nabízela také skleněné vánoční ozdoby, které však oproti českým už od pohledu působily poněkud těžce, což bylo dáno způsobem zpracování skla. Mnohdy zákazníci dávají přednost dováženým ozdobám kvůli nižší ceně a nerozbitnosti. Na letošní ukázce bylo zajímavé, že skleněné ozdoby z obchodního domu Ikea nepatřily rozhodně k nejlevnějším.

² Zdobení v národních barvách není ani v historii úplné *novum*. Během první světové války byly v německém prostředí zdobeny „válečné stromky“ nejen na frontě, v kasárnách a lazaretech, ale i v soukromých interiérech v barvách říše.

Stálá expozice Olomouc – patnáct století města*

Filip Hradil

V souvislosti s generální opravou depozitární budovy Vlastivědného muzea v Olomouci (Denisova 30) byla v roce 2005 deinstalována stálá historická expozice s názvem „*Olomouc v proměnách času*“, vytvořená v roce 1993. Její prostory v hlavní budově muzea (náměstí Republiky 5) byly následně využity pro umístění kanceláří pracovníků Historického ústavu VMO. Náročné období rekonstrukce budovy a stěhování sbírkových předmětů bylo ukončeno až v roce 2008, kdy také započaly první práce na libretu a koncepci nové stálé expozice. Již od samého začátku bylo zřejmé, že hlavním prezentovaným tématem budou, s ohledem na obsah muzejních sbírek, dějiny města Olomouce a jejich kulturně historický kontext. Přípravné práce na scénáři expozice však komplikovala řada problémů, které souvisely s vybalováním a ukládáním muzejních artefaktů v nových depozitářích. Současně došlo ke změně priorit v činnosti odborných pracovníků Historického ústavu v souvislosti s přípravou společného výstavního projektu olomouckých muzeí „*Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780*“, který se na přelomu let 2010/2011 zařadil mezi největší a také nejúspěšnější muzejní počiny v ČR.

Intenzivní práce na scénáři stálé historické expozice tak započaly až v průběhu roku 2010, kdy byla vypracována základní koncepce výstavy. Ta vycházela z předchozích úvah vyprávět příběh dějin města od nejstaršího osídlení až po současnost. Chronologický přístup k látce se jevil jako srozumitelnější. Nabízel více prostoru pro prezentaci exponátů, na rozdíl od přístupu tématického, který by akcentoval jednotlivá dílčí témata městských dějin (např. městská správa, církevní instituce, řemesla, školství a zdravotní péče atd.). Cílem koncepce jako celku bylo představit nejvýznamnější a nejdůležitější předměty vztahující se k městským dějinám, a to s ohledem na zachování jejich materiálové rozmanitosti od archeologických nálezů přes památky výtvarného umění, uměleckého řemesla či knižní kultury až po audiovizuální dokumenty. Hlavním problémem při vytváření podrobného scénáře, který by sloužil jako podklad pro projektové (architektonické) řešení¹, se stala selekce materiálu, a to jak z hlediska množství předmětů, tak i obsahu prezentovaných témat.

Diskutovaným se stalo především časové vymezení počátku a závěru expozice. Nejprve byla opuštěna myšlenka zahrnout do připravovaného projektu problematiku pravěkého osídlení Olomouce a okolí, která by pro svou specifčnost vyžadovala zvětšení výstavních prostor. Východiskem v hledání časového počátku expozice se stalo až trvalé osídlení Olomouckého kopce slovanským etnikem v 6. století. Z tohoto důvodu byla také zamítnuta představa spojit úvod expozice s doklady přechodného římského osídlení, které prokázaly nedávné archeologické průzkumy v Olomouci-Neředíně. Stejně tak se uvedené limity promítly i do řešení závěru expozice. Zamýšlené zakomponování moderních československých dějin druhé poloviny 20. století do celku expozice a podání ucelené představy o životě města, jeho obyvatelích, společenském životě, kultuře nebo průmyslu bylo prostorově velmi náročné. Po jednání se zástupci olomoucké akademické obce, vedení muzea i zřizovatele se podařilo připravovaný projekt stálé expozice rozšířit o prostory obou schodišť vedoucích z přízemí do prvního patra a navazujících na vstup i výstup z expozice. V těchto místech

bylo navrženo deset mělkých nástěnných vitrín, které na přístupovém schodišti seznamují s geografickým vývojem území Olomouckého kraje a „hanácké metropole“, a to retrospektivně od současné podoby až do 16. století, zatímco na schodišti vedoucím z prvního patra do přízemí, nacházejícím se za výstupem z expozice, je podán prostřednictvím dobových fotografií vhléd do významných dějinných okamžiků od konce 30. let do závěru milénia, a to na půdorysu města Olomouce.

Po definování časového rámce byl návrh podoby nové expozice rozčleněn do sedmi specifických částí, jež svým obsahem akcentují ta témata olomoucké historie, která svým charakterem a významem překračují regionální rámec a propojují Olomouc, jakožto svébytnou aktérku historických událostí, s kontextem dějinného vývoje českého soustátí či střední Evropy. První část nazvaná *Na úsvitu dějin*, nacházející se za vstupem do výstavního prostoru, představuje cenný archeologický materiál dokumentující slovanské osídlení na území nynějšího města v době od 6. do 10. století. Zdejší slovanské hradiště doby velkomoravské, třebaže doposud neposkytuje archeologům takové množství předmětů jako velká hradiště na jižní Moravě, sehrálo významnou úlohu právě v 10. století. Díky své severní poloze nebylo zničeno nájezdy Maďarů, čímž uchovalo kontinuitu slovanské kultury a etnika i v době politického rozpadu Velkomoravské říše. Tato skutečnost pak předurčila Olomouc v počátcích formování raně středověkého přemyslovského státu jako jedno z klíčových center politické a církevní moci tohoto rodu na Moravě. Konkrétním odrazem těchto skutečností je mimo jiné i v expozici představený soubor denárových ražeb olomouckých úředních knížat a markrabat 11. až 13. století. Na zmíněnou první část plynule navazuje druhá *U počátků české státnosti*, která akcentuje zejména dobu episkopátu olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka (1126–1150), muže evropského kulturního rozhledu, který v románském slohu vystavěl a vyzdobil svůj



Obr. 1. Vystoupení Ondřeje Havelky a jeho *Melody Makers* při slavnostním otevření stálých expozic Vlastivědného muzea v Olomouci 12. dubna 2012. Foto: Pavel Rozsívál.

palác u katedrálního kostela sv. Václava. Díky biskupově činnosti se v rámci zdejší kapituly vytvořilo věhlasné skriptorium, jehož písemné památky patří dnes k nejcennějším na našem území. Vystavené artefakty v podobě unikátních archeologických nálezů (např. železná přilba svatováclavského typu) nebo faksimile iluminovaných folií rukopisů ze zdejšího skriptoria jsou okořeněny audiovizuální projekcí s tzv. „Pepper’s ghost“ efektem, který v ose sálu „zpřítomňuje“ postavu olomouckého iluminátora Zdíkova skriptoria známého pod jménem Hildebert, a to v momentě vyrušení od práce myši. Tato známá žánrová scéna, autenticky doložená v kolofonu Zdíkova rukopisu *De civitate Dei*, tak symbolicky vítá příchozí návštěvníky v Olomouci.²

Stěžejním tématem olomouckých středověkých dějin je bezesporu fenomén Husitství. Nová koncepce expozice se mu nemohla vyhnout, podobně jako v minulých desetiletích předchozí instalace stálých expozic. Hlavní důraz byl položen více než na konkrétní roli města v průběhu husitských válek na rozměr Olomouce jakožto významného centra „protihusovské opozice“, které mělo svůj základ počátkem 15. století v intelektuálním ovzduší kartuziánského kláštera v Dolanech u Olomouce. Pro účely expozice nově vznikly dvě faksimile dochovaných kartuziánských knižních vazeb z 15. století,³ které doplňují předměty z archeologického výzkumu klášterní lokality, jež se stala po odchodu mnichů do Olomouce husitskou základnou v boji proti městu. Ústředním prvkem je v této části vedle rozměrné vitríny dioráma odkazující k mnišskému způsobu života, prezentující fragment gotické okenní kružby z dolanské kartouzy a dřevěné torzo ukřižovaného Krista, nejstarší plastiky ze sbírek Vlastivědného muzea z poloviny 14. století. Scénu klášterní architektury doplňuje audiovizuální projekce klečícího mnicha a chorál *Hoc Corpus quod pro vobis tradetur*⁴ z Agendy kartuziánského řádu uložené dnes ve Vědecké knihovně v Olomouci.



Obr. 2. Otevření stálé expozice *Olomouc – patnáct století města* 12. dubna 2012.

Foto: Pavel Rozsival.

Na část věnovanou roli města za husitských válek volně navazuje další, nazvaná *Křižovatka Evropy*. Období vlády Matyáše Korvína a Vladislava Jagellonského patří v dějinách Olomouce k nejvýznamnějším a lze říci, že právě v této epoše bylo město v rámci Moravy na vrcholu svého politického významu. Proto se část předmětů týká přímo osob a událostí spojujících Hunyadovský rod s Olomoucí. Období let 1450–1590, které je zde představeno, reprezentuje řada vysoce kvalitních uměleckořemeslných prací, z nichž můžeme zmínit například stříbrný relikviář z majetku olomouckého ševcovského cechu či cínovou cechovní konvici zdejších pekařů.⁵

Značný prostor je v expozici věnován barokní kultuře a umění, které v Olomouci po úpadku jejího politického vlivu ve druhé polovině 17. století výrazně ovlivňoval dvůr olomouckých biskupů, dómská kapitula i četné řeholní řády. Významné místo zaujímá mimo jiné kolekce mincí a medailí olomouckých biskupů či mešního náčiní – vynikajících prací zdejších zlatníků. Hudební kulisu v této části tvoří úryvek z díla *Concerto per il viloncello in D* dómského kapelníka Josefa Antonína Gureckého.⁶ Představení Olomouce jako barokní metropole bylo v expozici koncipováno do pomyslného prostoru náměstí s dominantním volně umístěným modelem sloupu Nejsvětější Trojice ze 40. let 18. století od Ondřeje Zahnera a Jana Ignáce Rokického. Vedle artefaktů z cechovních a ostrostřeleckých korporací 17. a 18. století je akcentována role města jako hlavní hraniční pevnosti rakouské monarchie, což ve výstavní architektuře podtrhuje náznak hradeb a bastionu. Tyto pasáže doplňují unikátní chladné a palné zbraně z muzejní sbírky spolu s plátnem Johanna Dominika Kleina staršího zobrazujícím Olomouc, obleženou v roce 1758 pruským vojskem.

Závěrečné dvě části expozice nazvané *Od pevnosti k modernímu městu* a *V nových časech* zaměřují pozornost návštěvníků k novějším dějinám města po roce 1848. Hlavním cílem bylo v těchto pasážích představit nejdůležitější dobové fenomény (městský urbanismus, veřejnou dopravu, nové živnosti, spolkový život atd.), které se na přelomu 19. a 20. století podílely na proměně Olomouce v moderní město s rozvíjícím se společenským životem. Výstavní architektura této závěrečné části pracuje s motivem městského bulváru, kterému dominuje reálný model části vozu první olomoucké tramvaje z roku 1898.⁷ Návštěvníci mohou dále zhlédnout fotografický ateliér, v němž jsou představeny práce prvních olomouckých fotografů, nebo „kavárnu Corso“ s ukázkou dobového skla, porcelánu a památek společenského a kulturního života Olomoučanů přelomu 19. a 20. století. Ke krátké návštěvě rovněž láká olomoucké „kino Edison“; komorní prostor s projekcí unikátních amatérských záběrů zachycujících návštěvy významných osobností v Olomouci v průběhu 20. století.⁸

Zvláštní dimenzi, značně rozšiřující základní výběr témat i artefaktů obsažených ve stále expozici, představuje elektronická databáze ve formě dotykových obrazovek umístěných v každém ze sedmi celků expozice. Jejím prostřednictvím jsou zpřístupněny jak odborné texty, tak obrazové dokumenty rozvíjející a prohlubující jednotlivě prezentovaná témata. „Otevřený“ systém čítající několik stovek obrázků a stran textu s možností dalšího doplnění obsahuje i dva vědomostní kvízy, které nabízejí zájemcům možnost prověřit si získané poznatky i celkové znalosti olomouckých dějin. Audiovizuální databáze tak představuje pomyslný svorník, v němž se poznání jednotlivých artefaktů z expozice propojuje s vědomostmi o dějinách města a českých zemí.

Vedle elektronické informační databáze, jejímž smyslem je také eliminace pevných textů ve výstavním prostoru, se nemalá pozornost při tvorbě expozice soustředila také na interaktivní prvky, vtahující návštěvníky do *příběhu dějin města*. K tomuto účelu byl zkonstruován zmiňovaný model první olomoucké tramvaje, do něhož je možné nastoupit, nebo prostor kavárny, v němž lze chvíli posedět a přečíst si dobový tisk. Pro nejmenší slouží k zabavení

malé pískoviště, ukrývající v sobě archeologický materiál, či replika terče olomouckých ostrožců ve formě skládky puzzle. Kromě těchto konkrétních příkladů, k nimž můžeme připočít také řadu zvuků a audiovizuálních projekcí, se ve výsledku podařilo výstavní prostor ponechat vzdušným s množstvím volně vystavených exponátů.

Poznámky

- * Expozice byla slavnostně otevřena 12. dubna 2012 spolu se stálou expozicí Příroda Olomouckého kraje.
- ¹ Projekt expozice vytvořila firma M plus spol. s r. o. ve spolupráci s akademickým malířem Jiřím Bryndou.
- ² Na tvorbě všech audiovizuálních efektů se podílela firma AV Media a. s.
- ³ Výrobu knižních faksimil dle originálů ze sbírek Vědecké knihovny v Olomouci prováděl ateliér Radomíra Slovika z Litomyšle.
- ⁴ Chorál nazpívali členové brněnské Svatomichalské gregoriánské scholy pod vedením Josefa Gebricha a Vladimíra Maňase.
- ⁵ Oba předměty prošly restaurováním v ateliéru Ivana Housky v Buštěhradu u Kladna.
- ⁶ Nahrávku pořídil hudební soubor Musica Figuralis pod vedením Marka Čermáka.
- ⁷ Autorem modelu je dílna Jaroslava Bureše z Olomouce.
- ⁸ Na výrobě filmu se podílel Martin Müller z Univerzity Palackého v Olomouci.

Kresby Josefa Winterhaldera ml. ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci

Markéta Doláková

Pod stejným názvem proběhla v době od 25. května do 1. července 2012 v prostorách Vlastivědného muzea výstava, která měla za cíl seznámit návštěvníky s unikátním souborem kreseb významného představitele pozdně barokní malby v českých zemích Josefa Winterhaldera ml. (1743–1807). Kromě vysoké uměleckohistorické ceny je prezentovaný konvolut výjimečný také tím, že až do nedávné doby zůstával takřka neznámý. Díky rostoucí snaze muzea spolupracovat s dalšími institucemi či odborníky se ho podařilo v podstatě znovuobjevit. Snad i šťastná náhoda napomohla tomu, že jedním z těchto kooperujících byl právě historik umění Tomáš Valeš z Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky, profilující se v oblasti raně-novověkého umění, zvláště malířství 17. a 18. století. Z většího souboru až na výjimky nesignovaných kreseb, zapsaných pod jedním inventárním číslem bez podrobnějších údajů, se mu podařilo jednadvacet vyčlenit, autorsky připsat Josefu Winterhalderovi ml. (jeho tvorbě se věnoval během magisterského studia), rozlišit u nich zobrazené náměty a časově zařadit. S ohledem na charakter jednotlivých kreseb (rozličný formát, oboustranné využití papíru, umělcovy vlastní poznámky apod.), zvláště pak na datování celku (po roce 1757 – kolem 1800), spojil jeho původ s malířovou osobní pozůstalostí.¹ Další osudy zatím nejsou známy. Záznam o způsobu nabytí celého souboru, jehož byly Wintherhalderovy práce součástí, informuje pouze o jeho převzetí ze „starých sběrů“. Víme však, že menší konvolut kreseb bez bližších provenienčních či evidenčních údajů se vyskytoval ve fondu olomouckého městského historického muzea (založeno 1874, po spojení s dalšími dvěma muzei v roce 1924 jako Muzeum hlavního města Olomouce). Po sloučení se zdejším Muzeem Vlasteneckého spolku muzejního v roce 1951 se stal součástí sbírek nové instituce, dnešního Vlastivědného muzea, kde až do svého evidování (1984) zůstal provizorně deponován.

Nově určený konvolut nabyt na významu nejen svým „vystoupením“ z anonymity, ale také vědomím, že nemalou měrou přispěl k dotvoření představy o umělcově celoživotní tvorbě, obecněji pak o dílenské praxi barokního malíře druhé poloviny 18. století. V této souvislosti nelze opominout monotematickou výstavu věnovanou Josefu Winterhalderovi ml. zrealizovanou v německém Muzeu Langenargen v roce 2009 a její dvě reprízy v Maďarské národní galerii v Budapešti (2009–2010) a Arcidiecézním muzeu Olomouc (2010). Výstava poprvé souhrnně představila část Winterhalderova díla včetně přípravných prací. Mezi nimi nechyběly také kresby – dle katalogu vystavených děl nejpočetněji zastoupeny souborem devatenácti kreseb z Moravské galerie v Brně,² který mohl olomoucký konvolut, v případě svého dřívějšího odhalení, vhodně doplnit.

„Kresba je duší každé malby“, „je v barvě ukrytá“, těmito slovy vystihl význam kresby Winterhaldův současník, neznámý autor teoretického pojednání o malbě, kresbě a tvorbě dobrého vkusu,³ a poukázal na její důležitou roli při vzniku uměleckého díla. Dovednost správně vystihnout tvary, objemy či proporce zobrazovaného mohl mladý adept malířství (sochařství, architektury) získat právě skrze kresbu – věci skutečných či již zaznamenaných v pracích jiných autorů. Její zvládnutí mu pak napomáhalo při přenosu vlastních představ na papír a jejich dalšího formo-

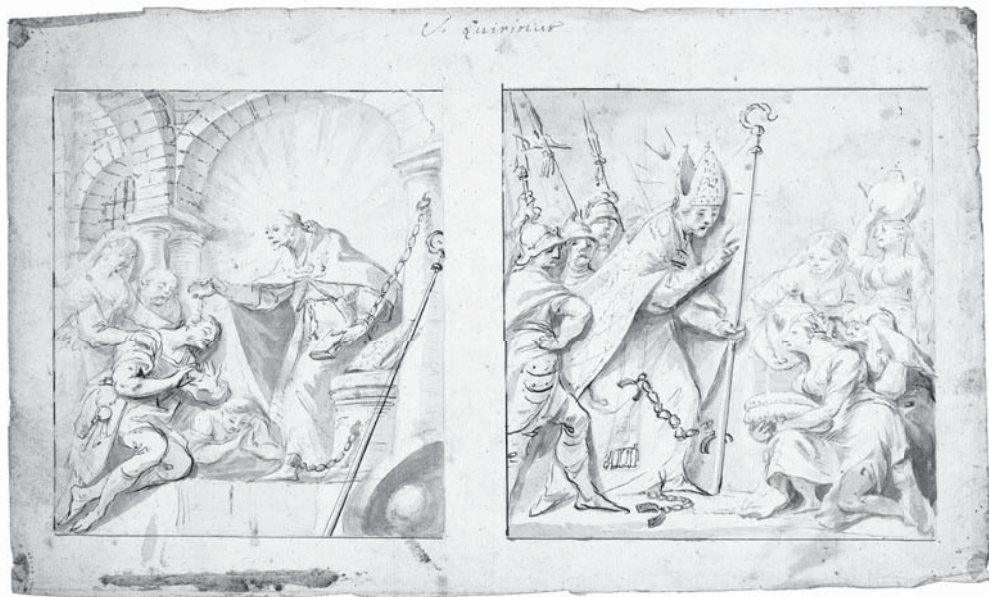


Obr. 1. Pohled do výstavního sálu. Foto: Pavel Rozsívál.

tivědného muzea představuje jedinečnou kolekci několika kresebných „typů“ užitých v rámci celoživotní tvorby jednoho umělce. S tímto povědomím vznikala také koncepce výstavy, doprovázená drobným tiskem shrnujícím dosažené poznatky.

Winterhalderův život, dílo a obecně i význam kresby jako jednoho z důležitých výtvarných prostředků přiblížila úvodní část výstavy, další tři oddíly byly věnovány samotnému konvolutu. V první části se mohl návštěvník seznámit s kresbami studijního rázu, z nichž lze jmenovat zobrazení *Antických ruin* (před 1766), podobající se studiím vytvořeným na akademii podle grafických listů, záznamů profesorů či odlitků antických památek, nebo kresebný přepis obrazu Karla Harringera (1686–1734) s námětem *Anděla Strážce* (1728), umístěného v jednom z bočních oltářů olomouckého kostela Panny Marie Sněžné. Druhá, nejobsáhlejší část představila skupinu kreseb vzniklých v průběhu umělcovy práce na zadané zakázce. V případě známé podoby finálního díla byly pro možnost vzájemného porovnání, stejně jako u části předchozí, vystaveny souběž-

vání, které předcházely vzniku finálního díla. Docenění těchto v podstatě přípravných prací, poodhalujících způsob a genezi autorova smýšlení a tvoření, či dokonce jejich nadřazení výsledné realizaci máme doloženy v korespondenci italského malíře Sebastiana Ricciho (1659–1734), jenž se nerozpakoval návrhovou práci označit za originál a konečné plátno za jeho pouhou kopii. Takto nazíraný konvolut z Vlas-



Obr. 2. Josef Winterhalder ml., Zázraky sv. Quirina, kolem 1800, tužka, pero, lavírování na papíru, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsívál.

ně s kresbami také fotografie těchto realizací (jednalo se zejména o nástěnné malby) či alespoň pohledy na stavbu nebo do jejího interiéru, který tyto malby původně zdobily. Z daného pohledu je cenný zvláště návrh na výzdobu katedrály v maďarském Szombathely (kolem 1800), která byla zničena při bombardování v roce 1945. Soubor přípravných prací obsahuje kresby v různém stadiu rozpracovanosti, a tak se na výstavě vedle



Obr. 3. Z výstavy kreseb Josefa Winterhaldera ml.

Foto: Pavel Rozsival.

detailně provedeného pravděpodobného návrhu na výzdobu sálu zámku Schönwald u Jinošova (1797?) objevil například i letmý náčrt s Pannou Marií a Ježíškem (1781/1782) určený pro ústřední kompozici *Panny Marie Vítězné* na klenbě premonstrátského kostela v Zábrdovicích. Ten byl společně s fotografií realizované fresky doplněn nedávno nalezenou olejovou skicou (1781/1872) k témuž výjevu, zapůjčenou Moravskou galerií v Brně. Neméně zajímavé jsou v konvolutu dochované Winterhalderovy rukopisné poznámky, někdy doprovázené drobnými kresbičkami ikonografických motivů. Ty mohl jejich tvůrce využívat jako inspirační zdroj při dalších zakázkách. Jak upozornil jeden z Winterhalderových současníků, brněnský sochař Ondřej Schweigl (1735–1812), přikládal umělec velkou důležitost právě ikonografické stránce svých děl. S dopisem, v němž Winterhalder vyjádřil úctu jmenovanému sochaři, tvořily rukopisné poznámky s ikonografickými záznamy poslední oddíl výstavy. „Plošný“ ráz celé instalace oživil polychromovaný rokokový relikvíř s druhotně vloženými modely světeckých postav a blíže neurčené figury mnicha (asi 1766) zapůjčený z Muzea Vysočiny Třebíč. Autorem modelů, podle nichž měla původně vzniknout sochařská výzdoba hlavního oltáře kostela Nanebevzetí Panny Marie v Předklášteří u Tišnova (realizaci v pozměněné podobě provedl Ondřej Schweigl), je malířův strýc Josef Winterhalder st. (1702–1769), který svého synovce uvedl do uměleckého „světa“ a zejména v počátcích jej výrazně ovlivnil.

Jak vyžaduje samotná povaha tohoto specifického, na první pohled nepříliš výrazného výtvarného prostředku, s jehož představou si spojujeme pojmy jako „niternost“, „intimnost“, alespoň v případě starého umění, byly kresby instalovány v jednom z menších výstavních prostor muzea (dnešní Mendlův sál, druhé patro hlavní budovy) v odpovídajícím komorním duchu. Přestože umělcovo jméno či dílo není v povědomí širší veřejnosti příliš zakořeněno a příznivci výstavy se vydělili především z řad odborníků, lze snad na závěr poznamenat, že bohatost a rozmanitost muzejních fondů by se měla odrážet také v jejich prezentacích, které svým tématem i způsobem provedení dokážou oslovit různé skupiny návštěvníků.

Poznámky

¹ Valeš, T.: Zatoulaný konvolut pozdně barokních kreseb v Olomouci a Josef Winterhalder ml. (1743–1807). In: Volrábová, A. (ed.): *Ars linearis* III. Praha 2012, v tisku.

² Slaviček, L. (ed.): *Josef Winterhalder d. J. (1743 Vöhrenbach – 1807 Znaim), Maulbertsch bester Schüler*. Langenargen – Brno 2009.

³ *Theoretische Abhandlungen über die Malerey und Zeichnung*. Frankfurt – Leipzig 1769, s. 53.

Sto padesát let Sokola – slovem a obrazem

Vilém Klega

Renovované, v dubnu roku 2012 znovuotevřené Vlastivědné muzeum v Olomouci (VMO) nabídlo svým návštěvníkům nejen dvě kmenové, nově koncipované stálé expozice, ale též různé zajímavé a podnětné, časově vymezené výstavy. Jednou z nich byla výstava nazvaná 150 let Sokola, probíhající od 15. června do 9. září 2012 v tzv. Univerzitním sále muzejní budovy. Renomovaná instituce tak ve spolupráci se Sokolskou župou Olomouckou-Smrčkovou podnětně přispěla k připomenutí úctyhodného výročí jedné z našich významných společenských organizací.

Vybrané texty a obrazy na panelech, zvýrazněných trikolorou se sokolským logem, a trojrozměrné předměty ve vitrínách představily jeden a půl století trvající cestu tělocvičné, sportovní a kulturně společenské a na veřejnosti výrazně se prezentující národně, vlastenecky orientované organizace, těsně spjaté s jinými politickými a kulturními i ekonomickými aktivitami českého národa, usilujícího od začátku 60. let 19. století o rovnoprávné postavení v rámci rakouské, resp. rakousko – uherské monarchie. Ano, program Sokola, založeného ustavující schůzí Tělocvičné jednoty Pražské dne 16. února 1862, záhy nazývané Sokol, byl svými záměry a cíli v podstatě programem politickým. Utužovat tělesné zdraví, posilovat fyzickou zdatnost, pěstovat uvědomělou kázeň, rozvíjet a upevňovat české národní uvědomění,



Obr. 1. Pohled do výstavního sálu. Foto: Pavel Rozsívál.



Obr. 2. Z vernisáže výstavy. Foto: Pavel Rozsival.

české vlastenectví pravidelnou tělocvičnou, sportovní a různorodou kulturně společenskou činností byly aktivity nepochybně politické povahy, byly organickou součástí státoprávního programu vůdčích představitelů české politiky až do začátku 1. světové války, kdy ho nahradil program Tomáše Garrigua Masaryka, jímž bylo dosažení úplné státní samostatnosti.

Toto půlstoleté období (1862–1914) stále vzrůstající činnosti Sokola a jeho prezentace před širší veřejností, zvláště sokolskými slety, přineslo výsledky, jež patří v dějinách našeho národa k mimořádně významným. Nemalé počty mužů, pak nedospělé mužské generace, později i žen, byly zásluhou Sokola fyzicky a morálně připraveny k brannému vystoupení, k boji se zbraní v ruce v rámci československých legií, které se v době 1. světové války rozhodným způsobem zasloužily o vytvoření samostatného našeho státu. Legie, tvořené především sokoly, vyjádřily vojensky podporu politickému úsilí T. G. Masaryka a jeho spolupracovníků.

Výstava ve VMO zmíněné období charakterizovala promyšleně vybranými exponáty. Hlavní pozornost byla pochopitelně věnována nejdůležitějším, zakladatelským osobám Sokola – Miroslavu Tyršovi (1832–1884) a Jindřichu Fügnerovi (1822–1865). Nebyla přitom opomenuta skutečnost, často protivníky Sokola vyzvedávaná, že oba byli německého původu a jsou přitom sokolstvem prohlašováni za české vlastence.

Tedy: původně Friedrich Emanuel Tirsch měl německé rodiče, v šesti letech se stal úplným sirotkem a v péči příbuzných vyrůstal ve venkovském českém prostředí, na pražském gymnáziu si na slušné úrovni osvojil český jazyk a zvolil si ho jako jeden z maturitních předmětů a v době zesílení českého národního hnutí se stal Čechem volbou, počestil si i celé svoje jméno na Miroslav Tyrš. Ekonomicky úspěšný Jindřich Fügner byl jedním z těch, kteří vzdor německému původu i německé výchově svým demokratickým založením, vyhraněným smyslem pro spravedlnost a právo a vlivem stále sílícího českého živlu se také přiřadil k českému establishmentu a výrazně během necelých čtyř let od založení Sokola, které mu osud vyměřil, vykonal v ohledu organizačním, hmotném a ideovém v pozici prvního starosty Sokola kroky

nezapomenutelné. I on se stal Čechem volbou. Faktem je, že písemnou formu českého jazyka si do konce svého života uspokojivě neosvojil.

Druhá základní tematická část výstavy představila „zlaté období“ Sokola, jeho podíl na vytvoření Československa, na jeho budování, neboť byl v letech 1918–1939 jednou z nejsilnějších jeho opor.

Třetí obsahový okruh výstavy připomněl účast sokolů na protinacistickém, protiněmeckém odboji, dále jeho podíl na úsilí o znovunastolení demokratického politického systému u nás v období 1945–1948.

Údobí neexistence samostatné a svéprávné Československé obce sokolské (ČOS) v letech 1948–1990, kdy byl Sokol postupně začleněn do jednotné tělovýchovné organizace, do Československého svazu tělesné výchovy (ČSTV), řídící se komunistickou totalitní ideologií, nebyl předmětem reflexe výstavy, i když stále zaznívají hlasy, že ducha demokratických, vlasteneckých sokolských idejí se mnozí sokolové snažili po celou onu dobu v mezích možností v rámci ČSTV udržet. Avšak stručným způsobem bylo uvedeno, jak v tu dobu žil Sokol v zahraničí u našich krajanů.

Čtvrtý základní tematický celek výstavy byl věnován dvacetiletí, jež uplynulo od obnovení ČOS, tj. od ledna 1990 do současnosti. Byl věnován problematice sladění sokolských tradic a novodobých trendů v tělovýchově i v ideové oblasti v souladu s Tyršovým požadavkem přijímat nové, výběrově začleňovat do sokolského programu nastupující impulzy, neustrnout na tom, co zastaralo. Převaha obrázků nad texty dokumentovala život v Sokole od jeho obnovení po pádu komunistického režimu.

Svým způsobem samostatnou partii výstavy 150 let Sokola tvořily panely a vitríny seznamující s historií a působením Sokola na Olomoucku.

Výstavu 150 let Sokola ve VMO v létě letošního roku můžeme označit za úspěšnou akci uzavírající oslavy probíhající v jubilejním sokolském roce 2012 v Olomouci. Připomeňme závěrem akce nejvýznamnější – v únoru se konalo v Sále Václava III. VMO Slavnostní shromáždění ke 150. výročí vzniku Sokola, v květnu místní sokolský slet na hřišti Sokola Olomouc-Chválkovice a začátkem června tamtéž slet Sokolské župy Olomoucké-Smrčkovy.

Výstava *O moravských zločinech a trestech*

Jiří Fiala – Karel Podolský

„Lidé strašně rádi čtou o zločinech. Patrně to potřebují. Proto čtou detektivky a soudní síň. Potlačte obě i budou sedět večer na zápraží nebo kolem ohňů a povídat si o zločinech spáchaných v celém hejtmánství za posledních padesát let. Budou si vypravovat, jak ten mlynář tehdy zabil svou ženu. Budou si vypravovat, že švec jednou zabije svou ženu a že obecní starosta krade. Nutno tedy uznat, že zločin má do sebe něco podstatně poutavého.“ S tímto mottem z eseje Karla Čapka *Holmesiana* čili *O detektivkách* (1924, knižně v souboru *Marsyas čili na okraj literatury* (1919–1921), 1931) se ve dnech 27. dubna až 16. září 2012 konala v rekonstruovaných prostorech olomouckého Vlastivědného muzea výstava pod názvem *O moravských zločinech a trestech*. A je nutno uznat, že velký český spisovatel, dramatik a novinář trefil do černého – zájem veřejnosti i médií o tuto výstavu předčil očekávání.¹ Uvedený výstavní projekt byl veřejnosti zdařile prezentován na půdě Vlastivědného muzea mj. i v rámci stejnojmenné Muzejní noci (1. června 2012). V neposlední řadě byl k výstavě péčí Renáty Fífkové vydán ikonograficky bohatý katalog.



Obr. 1. Slavnostní zahájení výstavy *O moravských zločinech a trestech* v sále Václava III. ve Vlastivědném muzeu dne 26. dubna 2012. Foto: Pavel Rozsívál.



Obr. 2. Představení katalogu výstavy v rámci vernisáže spolu s autory Jiřím Fialou a Miroslavem Spurným. Foto: Pavel Rozsívál.

Výstavní projekt *O moravských zločinech a trestech*, jehož iniciátorem byl ředitel Krajského ředitelství policie Olomouckého kraje plk. Jaroslav Skříčil, byl rozdělen do dvou částí – zatímco v Handkeho sále byla umístěna výstava *Z moravského pitavalu*, v sále sv. Kláry mohli návštěvníci zhlédnout rozsáhlou a v mnoha ohledech jedinečnou a neopakovatelnou výstavu *Z historie policie a četnictva na Moravě*.

Autor libreta první části výstavy s názvem *Z moravského pitavalu*, Jiří Fiala, a kurátorka Renáta Fífková koncipovali tuto výstavu chronologicky v návaznosti na doposud vydané tematicky adekvátní publikace – zejména z pera Dušana Uhlíře (*Z brněnského pitavalu*, 1992; *Z moravského pitavalu*, 2011) a Jiřího Fialy (*Olomoucký pitaval*, 1994). Chronologickou osu expozice tvořilo 33 panelů s texty a obrazovou dokumentací, jež podávaly informace o vývoji trestního práva na Moravě a o významných trestních kauzách od historických počátků do let meziválečné republiky, zvláště pak olomouckých. Byla tak prezentována témata 1. Počátky práva na Moravě, 2. Martyrium biskupa Jindřicha Zdíka (1145), 3. Olomoucké městské právo, 4. Olomoucká kralovražda (1306, atentát na českého krále Václava III.), 5. Mistr popravčí, kat a pohodný, 6. Ze strany mistra popravčího (1542, 1787, 1804 – ekonomická stránka katovského řemesla), 8. Zločinnost v *Olomoucké souhrnné kronice* (1423–1566), 9. Hodolanská boží muka (1527, kdy zde v sebeobraně zabil mečem Vítek z Dobřčic násilníka a rváče Adama Štolbašského z Doloplaz), 10. *[Liber] causarum criminalium* (1592–1662, obsahující záznamy o kriminalitě v Olomouci), 11. Sít sedě na stolici (1547, poprava tiskaře Jana Olivetského), 12. Biskupotravce (1579–1586, kapitulní děkan Jan Philopon Dombrovský otrávil čtyři olomoucké biskupy ve snaze dosáhnout biskupské hodnosti), 13. Jiřík Dorfinger (1599, silniční lupič vydávající se za šlechtice), 14. Martyrium sv. Jana Sarkandra (1620), 15. Exekuce ve Švé-

dy okupované Olomouci (1642–1650), 16. „Čarodějníci komplicové“ (1685–1688, olomoučtí „čarodějníci“ bezvýsledně obžalovaní Heinrichem Franzem Bobligem z Edelstadtu), 17. Dva tištěné policejní řády města Olomouce (1582, 1734), 18. *Carolina* (1532)), *Josephina* (1707), *Theresiana* (1770) a další soudní řády, 19. Lámání kolem zločince Schöna alias Schenkendorfa (1714), 20. Upálení sodomity (1724, případ zoofilie, pachatel byl olomouckým katem zardoušen a poté upálen spolu s usmrčenou klisnou), 21. Konec žháře v pruském žoldu (1758, stanné právo během pruského obléhání Olomouce), 22. Popraviště na olomouckém Tabulovém vrchu (1750–1866), 23. Trest smrti za vražedný úmysl (1808, Alžběta Skřípská z Knihnic na Boskovicku si objednala vraždu svého manžela), 24. Hlavní raubíř Krásel (1790–1818, pověstný lupič a vrah Johann Georg Grassel), 25. Otcovrah z Nových Losin (1818, Gottfried Peter Hartig z Nových Losin, oběšený v Olomouci za otcovraždu), 26. Jak se zbavit staré ženy (1834, Josef Richter z Mladějova byl oběšen v Olomouci za vraždu své manželky), 27. Co se stalo v Habrovanech (1850, hostinský Filip Smutný úkladně zavraždil svou manželku a své tři děti), 28. Poslední olomoucký kat Anton Hořínek (1791–1860), 29. Státní vězňové v Olomouci (1792–1857, Gilbert Lafayette, Hugo Kořátek, Karel Sabina aj.), 30. Vězni na olomouckých ulicích (60. léta 19. stol.), 31. Olomoucké prostitutky (1375–1922, první byla vystavena kompletní sbírka policejních záznamů s fotografiemi olomouckých „kněžek lásky“ z konce 19. stol.), 32. Zavraždění kapitána Karla Haniky (1924, během vojenských manévřů na Boskovicku) a 33. Zločiny a poprava lupiče a vraha Martina Leciána (1927).

Součástí výstavy byly rovněž trojrozměrné exponáty zapůjčené z trvalých muzejních expozic věnovaných trestnímu právu a vězeňství, zejména z Uničova a Jeseníku – popravčí kolo, rychtářský meč a sekera, mučicí nástroje včetně skřipce (natahovacího žebříku) a cejchy, nechyběly publikace týkající se trestního práva z fondu Vědecké knihovny v Olomouci a Moravské zemské knihovny v Brně, moritáty (tisky kramářských písní zpravujících o zločinech) a konečně unikátní tablo, jež si z procesu a popravy kasaře a vraha Martina Leciána pořídil jeho olomoucký obhájce ex officio. K úspěchu výstavy podstatně přispěla scénografie výtvarníka Petra Šubčíka, využil si slámy jako základního inventáře někdejších žalářů, a to i k asamblážím na výstavních panelech. Zlatým hřebem expozice nepochybně byl Petrem Šubčíkem zhotovený model proslulé olomoucké šibenice, jež se tyčila na vrchu Šibeníku a jež vzala za své v roce 1750 v souvislosti s výstavbou olomoucké pevnosti.

Pro instalaci druhé části výstavy s názvem *Z historie policie a četnictva na Moravě* byl s ohledem na její rozsah a zvolenou koncepci vybrán sál sv. Kláry, v současnosti největší výstavní prostor olomouckého Vlastivědného muzea. Autorovi scénáře, přednímu znalci problematiky historie bezpečnostních sborů na našem území a sběrateli Miroslavu Spurnému, se podařilo díky pochopení a vstřícnosti několika jeho kolegů a přátel soustředit na půdě muzea zcela ojedinělou kolekci služebních i vycházkových stejnokrojů, výstrojních součástek, zbraň a jiných artefaktů dokládajících vývoj policie a četnictva v českých zemích se zaměřením na území Moravy od poloviny 19. století do konce 2. světové války. Po jejím doplnění vybranými sbírkovými předměty z několika českých a moravských muzeí vznikl historicky cenný soubor dobových reálií s mimořádně vysokou výpovědní hodnotou, který umožnil tvůrcům výstavy naplnit její hlavní poslání – přiblížit návštěvníkům kořeny, ze kterých vzešel současný policejní sbor naší republiky, a bohaté tradice, z nichž při své práci stále čerpá. Akcentován byl při utváření tohoto v mnoha ohledech jedinečného výstavního počínu i druhý základní záměr – pokusit se o napravení částečně pokřiveného historického obrazu policie a četnictva v očích veřejnosti.



Obr. 3. Zahájení výstavy *O moravských zločinech a trestech*, Handkeho sál VMO, 26. dubna 2012.

Foto: Pavel Rozsival.

Koncepce výstavy, jejímž kurátorem byl Karel Podolský, byla postavena na respektování jednotlivých sledovaných dějinných etap a současně i na zdůraznění specifík obou bezpečnostních útvarů působících v minulosti na našem území; jejich podoba a funkce v dnešní době v širším povědomí splývá. Návštěvník se tak v rozlehlém sále pohyboval v čase – svou prohlídku zahájil v éře habsburské monarchie, následovalo seznámení s klady i zápory každodenní služby četníků a strážníků v meziválečném Československu a svou pouť výstavou uzavřel v neblahých letech Protektorátu Čechy a Morava. Jeho „průvodci“ byli na jedné straně policisté, a to jak příslušníci policie státní, tak i obecní, na straně druhé zástupci četnictva, jediného plošně působícího bezpečnostního sboru majícího trvale na starosti bezpečnost a pořádek na většině území státu.

Ve 28 vitrínách bylo nakonec po pečlivém výběru prezentováno více než čtyři sta předmětů, soustředěných do menších tematických celků. Jednotlivé uniformy včetně čepic a přileb byly ve snaze o dosažení co největší názornosti a historické přesnosti kompletovány s předpisovými výstrojnými součástkami. V maximální úplnosti byly podobně návštěvníkům představeny i kolekce v dané době užívaných chladných a palných zbraní, hodnotných označení či služebních odznaků. Stranou nezůstaly ani z pohledu badatelů cenné předměty vážící se ke každodennímu výkonu služby (pomůcky do služební brašny, poutací prostředky, obučky, píšťalky, služební legitimace) a písemná dokumentace. Zvláštní kapitolou pak byly četnické a policejní předpisy, jejichž dokonalá znalost byla vyžadována. Právě ony jsou spolu s nejrozličnějšími odbornými příručkami cenným zdrojem poznání skutečného rozsahu a podoby služebních povinností. Znalci dané problematiky jistě ocenili zejména součásti výstroje z rakousko-uherské éry, a to jak regionální (pokrývky hlavy olomoucké, šternberské a litovelské městské stráže), tak celostátní povahy. Mezi skutečné sběratelské rarity patřily odznaky kri-

minální služby z počátků první republiky či čepice generála Václava Řezáče, označovaného za zakladatele četnictva v Československu.

Do roviny plnění úkolů bezpečnostní povahy (výkon dopravní služby, výcvik a použití služebních psů), ale částečně i do soukromého života četníků (otázky ubytování, povolování sňatků) bylo možné nahlédnout rovněž prostřednictvím 32 tematicky zaměřených informačních tabulí, zhotovených autorem výstavy. Opomenuta nezůstala ani otázka organizace četnictva a státních policejních úřadů v jednotlivých obdobích.

Vedle Miroslava Spurného, který se poskytnutím vlastních sbírek významnou měrou podílel rovněž na přípravě výše uvedeného katalogu výstavy, patří zvláštní poděkování i ostatním soukromým zapůjčitelům, bez jejichž vstřícného a nezištného přístupu k celému projektu by výstava nemohla vzniknout – Liboru Dvořáčkovi, Miroslavu Friakovi, Robinu a Romanu Kučerovým a Františku Šmákalovi. Podobně přínosná byla i pomoc kolegů z Východočeského muzea v Pardubicích a Muzea Komenského v Přerově. Díky ochotě všech zmíněných osob a profesionálnímu přístupu celého realizačního týmu Vlastivědného muzea v Olomouci spatřila světlo světa výstava, která byla veřejností, a to nejen olomouckou, velmi kladně přijata. Tato skutečnost byla jedním z hlavních impulzů pro přípravu rozsáhlejší odborné publikace s názvem *Ve dne v noci podle zákoníku... Policisté a četníci v českých zemích v letech 1850–1945*, která se již brzy objeví na pultech knihkupectví.

Poznámky

¹ Výstavu si během necelých pěti měsíců jejího trvání prohlédlo několik tisíc návštěvníků. Zevrubné informace o ní přinesly s bohatou fotografickou dokumentací mj. *Deník.cz* (<http://www.denik.cz/olomoucky-kraj/kdy-a-kde-se-v-olomouci-popravovalo-misto-po-slavne-sibenici-je-pry-pro-klete-201.html>) a *idnes.cz* (http://olomouc.idnes.cz/nova-vystava-olomouckeho-muzea-dn0-olomouc-zpravy.aspx?c=A120427_1770518_olomouc-zpravy_stk), Česká televize věnovala výstavě mj. část seriálu *Toulavá kamera* (<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1126666764-toulava-kamera/212411000320729/titulky/>) a informovala o ní rovněž v pořadu *Kultura v regionech* (<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10099403120-kultura-v-regionech/312281381930428/>).

Projekt Inovace studia Historických věd na Univerzitě Palackého v Olomouci a jeho náplň na půdě Vlastivědného muzea v Olomouci

Filip Hradil – Karel Podolský

Vlastivědné muzeum v Olomouci se od počátku roku 2012 podílí jakožto partnerská instituce Univerzity Palackého na tříletém projektu podpořeném Evropským sociálním fondem a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR, který je zaměřen na inovaci studia Historických věd.¹ Jeho nositelem a garantem je Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Určitým specifikem projektu je skutečnost, že do procesu inovace tradičních forem výuky historie je zapojeno hned několik olomouckých odborných a vzdělávacích institucí. Na půdě Vlastivědného muzea se realizují dvě projektové aktivity garantované pracovníky Historického ústavu.

První aktivita je zaměřena na seznámení studentů s metodami a obsahem muzejní práce, a to formou prakticky zaměřených seminářů. Studenti mají možnost podrobně poznat proces sbírkotvorné činnosti muzea, následnou péči o sbírky i přípravu muzejních výstav a expozic. Cílem této aktivity je poskytnout zájemcům z řad studentů komplexní informace o současném stavu a směřování muzejní činnosti, které prohloubí jejich obecné povědomí o dané odborné instituci, což může v budoucnu sehrát pozitivní roli při jejich pracovním uplatnění v oboru.

Druhá aktivita, realizovaná rovněž pod dohledem odborných pracovníků Historického ústavu, se soustřeďuje na praktické prohlubování a osvojování si konkrétních činností spojených se správou muzejních sbírek (např. ukládání a konzervování předmětů, jejich evidence, lokace, inventarizace atd.). Během 96 hodin strávených v pracovnách a depozitářích muzea mají studenti jedinečnou



Průběh individuální studentské praxe v podsбірce
Fotografie a pohlednice. Foto: Pavel Rozsival.

příležitost získat již v průběhu studia individuální praktické pracovní zkušenosti, které mohou po ukončení studia zvýšit jejich konkurenceschopnost na trhu práce. To je také hlavním smyslem celého projektu Inovace studia Historických věd.

V rámci obou projektových aktivit na půdě Vlastivědného muzea bylo v roce 2012 ve dvou semestrech proškolen celkem 31 studentů Katedry historie FF UP v Olomouci, kteří se aktivně podíleli na správě deseti společenskovědních sbírek muzea.

Poznámky

- ¹ Projekt Inovace studia Historických věd na Univerzitě Palackého v Olomouci, č. CZ. 1.07/2.2.00/28.0025.



Setkání zástupců Ministerstva kultury ČR, Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici a regionálních pracovišť pověřených péčí o tradiční lidovou kulturu (Olomouc, 23.–24. května 2012)

Josef Urban

Setkání zástupců Ministerstva kultury ČR, Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici a regionálních pracovišť pověřených péčí o tradiční lidovou kulturu se koná pravidelně dvakrát ročně. Zatímco podzimní setkání je vždy na Ministerstvu kultury ČR v Praze, jarní probíhá jako výjezdní (dvoudenní) v některém z regionů České republiky. Ve dnech 23.–24. května 2012 se zasedání poprvé uskutečnilo na Hané, konkrétně ve Vlastivědném muzeu v Olomouci, které je pověřeným pracovištěm péče o tradiční lidovou kulturu v Olomouckém kraji.

Samotné pracovní jednání proběhlo dne 24. května 2012 v Radeckého sále Vlastivědného muzea v Olomouci pod vedením Zuzany Malcové (vedoucí odboru Regionální a národnosti kultury Ministerstva kultury ČR). Setkání se účastnili také vedoucí pracovníci z Odboru kultury a památkové péče Krajského úřadu Olomouckého kraje Jindřich Garčic a Pavel Hamza.



Setkání zástupců ve Vlastivědném muzeu v Olomouci. Foto: Pavel Rozsívál.

V úvodu byly podány informace o projektech jednotlivých regionálních pracovišť v rámci výběrových dotačních řízení Ministerstva kultury České republiky. Regionální centrum pro tradiční lidovou kulturu při Vlastivědném muzeu v Olomouci úspěšně podalo pro rok 2012 žádost o dotaci na výzkum jízd králů na Hané (Doloplazy, Kojetín) a jednotlivých poutí na Sv. Kopeček u Olomouce a ve Zlatých Horách na Jesenicku. Výsledky výzkumu budou průběžně analyzovány, ukládány do databáze Vlastivědného muzea v Olomouci a publikovány.

Ředitel Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici Jan Krist seznámil přítomné s novými držiteli titulu Nositel tradice lidového řemesla pro rok 2012, jimiž se stali: Josef Hrůza z Kyšic na Plzeňsku (zpracování dřeva – tradiční bednářství), Josef Nosek z Roprachtic na Semilsku (zpracování dřeva – výroba ohýbaných sání), David Stejskal z Pardubic (zpracování dřeva – tradiční tesařské technologie) a Miroslav Stecher z Českých Budějovic (výroba lidových hudebních nástrojů – českých dud a fanfrnochů). Ocenění byla slavnostně předána začátkem září 2012 jako součást programu Dnů evropského dědictví v Kutné Hoře. Titul Nositel tradice lidového řemesla je udělován od roku 2001 a má upozornit na výrobce, kteří ovládají ohrožené technologie lidové výroby.

Zuzana Malcová informovala o tom, že na základě rozhodnutí ministryně České republiky Aleny Hanákové byla zapsána do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury ČR „Myslivost – plánovitě trvale udržitelné obhospodařování zvěře a jejího prostředí jako přirozená součást života na venkově“. Kromě myslivosti obsahuje seznam další čtyři položky: Slovác ký verbuňk, Vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku, Jízda králů na jihovýchodě České republiky, Sokolnictví – umění chovu dravců, jejich ochrany, výcviku a lovu s nimi. Účelem Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky je ochrana, zachování, identifikace a rozvoj nemateriálního kulturního dědictví na našem území.

Závěrem pracovního setkání jednotlivá regionální pracoviště informovala o přípravě metodických pokynů ke krajským seznamům nemateriálních statků tradiční lidové kultury a krajských systémů oceňování jednotlivců v oblasti tradiční lidové kultury. V Olomouckém kraji jsou oba metodické pokyny ve fázi rozpracování. Budou schváleny příslušnými krajskými orgány v roce 2013, tak aby se naplnila „Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice v letech 2011–2015“.

Kromě pracovní náplně měli zástupci pověřených institucí i velmi bohatý doprovodný program, které pro ně připravilo Regionální centrum pro tradiční lidovou kulturu při Vlastivědném muzeu v Olomouci. Účastníci navštívili Soubor staveb lidové architektury („Hanácké skanzen“) v Příkazech u Olomouce a vyslechli si komentované prohlídky nových expozic Vlastivědného muzea v Olomouci. Následně příjemnou atmosféru společenského večera v hotelu Flora zpestřila cimbálová „Hanácká mozeká“ z Litovle a vystoupení národopisného souboru „Cholinka“ z Choliny.

Noc zločinu a trestu

Renáta Fífková

Pátek 1. června patřil ve Vlastivědném muzeu zločinu a trestu. Proběhla zde v pořadí již šestá Muzejní noc, tentokrát věnovaná výstavě *O moravských zločinech a trestech*, na níž měli návštěvníci možnost seznámit se s nejzajímavějšími kriminálními kauzami moravské, zejména pak olomoucké provenience, a to od středověku po léta první republiky, i se vznikem a vývojem policie a četnictva na Moravě od dob rakousko-uherské monarchie po období Protektorátu Čechy a Morava. Na výstavě, kterou Vlastivědné muzeum připravilo ve spolupráci s Krajským ředitelstvím policie Olomouckého kraje, byly k vidění především mučící nástroje, staré tisky, chladné a palné zbraně a uniformy obou bezpečnostních sborů. Zejména díky vstřícnosti řady soukromých sběratelů zde byla vystavena také řada unikátů, které ještě nikdy nebyly k vidění pohromadě.

Děti i dospělí si o Muzejní noci užili vystoupení Divadelní a šermířské společnosti Gonfannon, která ve středověké katovně předvedla různé druhy tortury, včetně trhání prstů a jazyka. Palečnice, španělskou botu či pranyř si přitom mohli vyzkoušet i odvážlivci z řad diváků. Po celou Muzejní noc probíhaly komentované prohlídky výstavy *O moravských zločinech a trestech*, provázely přitom osoby nejpovolanejší, a sice její autoři prof. Jiří Fiala a plk. Miroslav Spurný.



Obr. 1. Program muzejní noci na nádvoří VMO. Foto: Pavel Rozsívál.

Ti, kdo si do té doby neprohlédli nové muzejní expozice *Příroda Olomouckého kraje* a *Olomouc - patnáct století města*, měli jedinečnou příležitost zaposlouchat se do zasvěceného komentáře muzejních přírodovědců a historiků, kteří expozicemi po celý večer provázeli.

Milovníky výtvarného umění potěšila výstava *Kresby Josefa Winterhaldera ml. ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci*, v níž si mohli o Muzejní noci rovněž vyslechnout zajímavý výklad o životě a díle této pozoruhodné umělecké osobnosti sklonku barokní éry.

Na Muzejní noci jsme přivítali také vzácného hosta – plk. Michala Dlouhého, duchovního otce úspěšného televizního seriálu *Četnické humoresky*. Ten nejprve o slavném televizním projektu besedoval s návštěvníky v Radeckého sále, představil jim zde svou knižní tvorbu a v závěru Muzejní noci provedl návštěvníky výstavou *Četnické humoresky*, kterou Vlastivědné muzeum hostilo do 14. června.

Na své si o Muzejní noci přišli malí i velcí, kteří mají tvořivého ducha. Byla pro ně totiž připravena speciální výtvarná dílna *Čáry máry fuk!*, na níž si mohli vlastnoručně vyrobit čarodějnické šperky z peří kropenaté slepice a originální cejchovaná katovská trička.



Obr. 2. Plk. Michal Dlouhý, duchovní otec *Četnických humoresek*. Foto: Pavel Rozsívál.

Rok 2012 – rok velkých změn

Břetislav Holásek

Rok 2012 byl pro Vlastivědné muzeum v Olomouci rokem mimořádně významným. Stěžejním počinem se stalo otevření nových stálých expozic muzea: *Olomouc – patnáct století města a Příroda Olomouckého kraje* dne 12. dubna za přítomnosti hejtmana Olomouckého kraje Ing. Martina Tesaříka, arcibiskupa olomouckého a metropolitě moravského Mons. Jana Graubnera a primátora Statutárního města Olomouc Martina Novotného. O hudební doprovod vernisáže a večerní slavnostní koncert pod názvem *Potkal jsem svůj sen* se postarali Ondřej Havelka a jeho *Melody Makers*.

Vlastivědné muzeum v Olomouci prošlo v tomto roce rozsáhlou rekonstrukcí. Změnil se vzhled výstavních sálů, prostory muzea byly nově vybaveny elektroinstalačními a audiovizuálními prvky. Pro zvýšení komfortu byl pro návštěvníky zbudován nový vchod z náměstí Republiky s moderní recepcí, jejíž součástí je také muzejní obchod. Rekonstrukcí prošlo zázemí muzea a oba sály určené ke kulturním a společenským akcím – sál Václava III. a Radeckého sál.

Rovněž se změnil vizuální styl muzea, konkrétně byly laické i odborné veřejnosti nabídnuty nové webové stránky muzea, Arboreta Bílá Lhota i zámku Čechy pod Kosířem. Prostory muzea byly vybaveny informačními tabulemi, velkoplošnými obrazovkami s nepřetržitým tokem informací a také volně přístupným internetovým připojením.

V případě externích pracovišť spravovaných Vlastivědným muzeem je nutné krátce zmínit zbudování nového sociálního zázemí pro handicapované návštěvníky v Arboretu Bílá Lhota. V roce 2012 se podařilo ve spolupráci se zřizovatelem, Olomouckým krajem, provést další část rekonstrukce zámku v Čechách pod Kosířem a zcela dokončit a otevřít veřejnosti architektonický skvost celého areálu – zámeckou oranžérii. Rovněž pracovníci obou parků (zámecký park Čechy pod Kosířem a Arboretum Bílá Lhota) provedli v roce 2012 nezbytné práce, které vedly k odborné úpravě parků.

Odborní pracovníci muzea se podíleli především na tvorbě nových stálých expozic, ale pracovali i na řadě vědeckých projektů, účastnili se řady konferencí a pracovních setkání. Úzká spolupráce probíhala v tomto směru zejména s Univerzitou Palackého v Olomouci.

Badatelům z řad odborné i laické veřejnosti byly v roce 2012 zpřístupněny (i když v některých případech jen částečně) všechny muzejní podsbírký a nadále pokračoval proces vybalování a třídění sbírkových předmětů v jednotlivých depozitářích.

Krátkodobá výstavní činnost muzea byla v roce 2012 rovněž velmi významná. Na počátku roku byla ukončena úspěšná výstava k 80. narozeninám Jiřího Suchého, za kterou muzeum obdrželo Cenu města Olomouce za rok 2011, a to jako první příspěvková organizace v historii udělování této ceny, což významně zvýšilo prestiž VMO, na druhou stranu jde o velký závazek pro další muzejní práci. Od dubna do září 2012 proběhla ve spolupráci s Krajským ředitelstvím policie Olomouckého kraje výstava *O moravských zločinech a trestech*. Ta se setkala s velkým zájmem veřejnosti a pozitivně byla hodnocena i doprovodná publikace vydaná k výstavě. Závěr roku patřil *Velké fotbalové výstavě*, která měla svou premiéru letos v létě ve Varšavě

na mistrovství Evropy ve fotbale. Kromě tohoto výjimečného projektu, na němž muzeum spolupracovalo s Civipolis, o. p. s., byla veřejnosti nabídnuta v období adventu a Vánoc výstava pohádkových kostýmů *Zpátky do pohádky*, sladká a voňavá výstava *Historické cukrárny* (obě ve spolupráci se společností Letohrádek Mitrovských), dotyková výstava *Od doby kamenné po dobu slovanských hradišť* a milovníky přírody muzeum potěšilo výstavou *Tajemný svět lišejníků*.

Rok 2012 byl velmi náročný pro všechny pracovníky muzea na všech pozicích. Rád bych jim proto na závěr za odvedenou práci upřímně poděkoval.



Obr. 1. Otevření stálých expozic Vlastivědného muzea v Olomouci 12. dubna 2012. Foto: Pavel Rozsívál.



Obr. 2. a 3. Zrekonstruovaná zámecká oranžérie v Čechách pod Kosířem. Foto: Pavel Rozsival





Obr. 4. Z výstavy *Zpátky do pohádky*. Foto: Pavel Rozsívál.



Obr. 5. Z výstavy *Historické cukrárny*. Foto: Pavel Rozsívál.

Pokyny pro autory

Všechny práce jsou posuzovány po stránce formální i obsahové, redakce si vyhrazuje právo článek nesplňující kritéria uvedená v těchto pokynech vrátit autorovi k dopracování, nebo ho odmítnout.

Společenskovědní řada Zpráv VMO je obsahově členěna na rubriky:

- **Studie/materiály** – původní práce v rozsahu 10–20 normostran textu, max. 10 obrazových příloh, abstrakt, klíčová slova, povinný poznámkový aparát a resumé;
- **Drobnosti** – krátké příspěvky a zprávy, reakce na publikované práce, rozsah do 10 normostran textu, max. 5 obrazových příloh, povinný poznámkový aparát a resumé;
- **Kronika** – informativní příspěvky o výstavách, kulturních akcích, činnosti VMO apod., rozsah do 5 normostran textu, max. 1 obrazová příloha.

Příspěvky zahrnuté do rubriky „Studie/materiály“ jsou posuzovány odbornými recenzenty. Ke každému článku jsou požadovány dvě nezávislé recenze, na jejichž základě redakční rada rozhodne o přijetí či odmítnutí studie. O výsledku je autor vyrozuměn písemně. České texty procházejí jazykovou korekturou. Redakce si vyhrazuje právo provádět drobné stylistické úpravy, eventuálně zkrátit rukopis, uzná-li to za vhodné (v případě zkrácení rukopisu bude vyžádán autorův souhlas).

Redakce přijímá příspěvky v češtině a v elektronické podobě ve formátu WORD, EXCEL (MS Office 2003, Open Office). Zasláný příspěvek musí být určen výhradně pro publikaci ve Zprávách VMO a musí být doplněn písemným prohlášením, že nebyl a nebude zadán k uveřejnění v jiném časopise. Přetisknutí takto uveřejněné části práce nebo použití obrázku v jiné publikaci lze jen s citací původu. Nevyžádané rukopisy a přílohy se nevracejí.

Formální úprava textu – společenské vědy

Články se přijímají jen v úplné podobě a musí obsahovat:

- **název článku;**
- **plná jména všech autorů, název jejich pracoviště a emailový kontakt;**
- **abstrakt článku** – obsahově velmi stručný a výstižný text s vyjádřením hlavního tématu příspěvku;
- **klíčová slova;**
- **vlastní text článku;**
- text neformátujte, nerozdělujte slova, nepodtrhávejte;
- odstavce ukončete klávesou ENTER;
- všechny zkratky použité v textu a poznámkách musí být vysvětleny, nejlépe při jejich prvním užití, např.: Vlastivědné muzeum v Olomouci (dále VMO), Zemský archiv v Opavě (dále ZAO);
- nepoužívejte zkratky v názvu práce a v resumé;
- poznámky umísťte výhradně na konec textového souboru, poznámky pod čarou jsou nežádoucí;
- odkazy na poznámku uvádějte ve formě horního indexu bez závorky; vztahuje-li se poznámka pouze k danému slovu, umísťte číselný odkaz hned za toto slovo¹, vztahuje-li se k větěmu celku, umísťte číselný odkaz za interpunkční znaménko;²

- odkazy na obrazovou přílohu do textu uvádějte v hranaté závorce, např. [obr. 2];
- **resumé článku** – obsahově výstižné vyjádření hlavních myšlenek a závěrů v rozsahu do 15 řádků textu;
- **obrazové přílohy** (nepovinné) – dodávejte ve zvláštních označených souborech, ne vložené do článku, ve formátech *.jpg a *.tif v tiskové kvalitě 300 dpi;
- u všech obrázků uvádějte číslo odpovídající příslušné popisce;
- popisky obrazových příloh uvádějte na konci textového souboru;
- autor příspěvku je povinen si před publikováním fotografie zajistit případná autorská práva u jejího vlastníka a uvést jméno jejího autora.

Příklady citačního úzu časopisu:

Monografie

- 1 Seifertová, H.: *Georg Flegel*. Praha 1991, s. 15–17.
- 2 Richter, V.: *Raněšředověká Olomouc*. Praha 1959, s. 142–147, 167; Bolek, F.: *Katolické kaple a kostely v Olomouci*. Olomouc 1936, s. 62.

Články v periodikách

- 3 Fiala, J. – Mlčák, L.: Neznámé plány staré jezuitské koleje, školní budovy a kostela Panny Marie v Olomouci. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2006, č. 292, s. 3–28.
- 4 Špičák, J.: Olomouc 1938–1945 – pohraniční město. *Střední Morava VI*, 2000, č. 10, s. 81–87.
- 5 Kv.: Krásný dar Klubu přátel umění. *Moravský večerník XVI*, 1937, č. 275, 26. 10., s. 2.

Články ve sbornících a jiných neperiodických publikacích

- 6 Fífková, R.: Historické aleje jako zárodky olomouckých městských parků. In: Kubeša, P. (ed.): *Historie a současnost alejí v krajině a urbanizovaném prostředí. Sborník přednášek z odborného semináře konaného ve dnech 17. a 18. září 2007 v Olomouci*. Olomouc 2007, s. 21–29.
- 7 Pavlíček, M.: Sochaři a sochařství baroka v Olomouci. In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (eds.): *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura Moravy let 1620–1780. Díl 2 (katalog výstavy)*. Olomouc 2010, s. 119–137.

Edice vydaných pramenů

- 8 Tanner, M.: *Hora olivetská*. Ed. Malura, J. Brno 2001.
- 9 Krobotová, M. – Spáčilová, L. – Spáčil, V. (eds.): *Charakteristische Beyträge zur Kenntniss der Hauptstadt und Gränzfestung Olmütz von Johann Alexius Eckberger / Příspěvky k charakteristice a poznání hlavního města a pohraniční pevnosti Olomouce od Jana Alexia Eckbergera*. Olomouc 1998.

Katalogová hesla

- 10 LM [Leoš Mlčák]: Adorace Nejsvětější Svátosti oltářní. In: Jakubec, O. – Perůtka, M. (eds.): *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura let 1620–1780. Díl 2 (katalog výstavy)*. Olomouc 2010, s. 329, č. kat. 190.

Diplomové, závěrečné a jiné nepublikované práce

- 11 Fífková, R.: *Přínos historika k rekonstrukci historických zahrad a parků – model Šumperska* (rigorózní práce). Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2000, s. 36–42.

Nevydané prameny

- 12 Státní okresní archiv Olomouc, Archiv města Olomouc, Zlomky registratur 1426–1786 (1890), karton č. 25, inv. č. 673.

Citace internetových zdrojů

- 13 Kolář, B.: Unie výtvarných umělců Olomoucka. *Radniční listy*, 2003, č. 11, http://www.uvuo.eu/historie_soubory/kolar_uvuo.htm, vyhledáno 30. 3. 2010.
- 14 Poledňák, I.: Helfert Vladimír. *Český hudební slovník osob a institucí*, http://www.cesky-hudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictinary&action=record_detail&id=3343, vyhledáno 30. 4. 2010.

Opakovaná citace

Práce citovaná v textu vícekrát se v poznámkách uvede odkazem na autora a poznámku, v níž je zmíněna poprvé (je-li citováno více prací téhož autora, uvede se pro rozlišení také její zkrácený název).

- 15 Richter, V. (pozn. 2), s. 55.

- 16 Fifková, R.: *Historické aleje* (pozn. 6), s. 22, 27.

V téže nebo následující poznámce, není-li mezi nimi vložen jiný titul, užíváme pro opakovanou citaci stejné práce odkaz „tamtéž“.

- 17 Tamtéž, s. 25.

V téže nebo následující poznámce, není-li mezi nimi vložena práce jiného autora, užíváme pro opakovanou citaci stejného autora odkaz „týž“, „táž“ atd.

Popisky k obrázkům:

Obr. 1. Josef Ignác Sadler, Svaté příbuzenstvo II (detail), 1754, olej, měděný plech, Moravská galerie v Brně. Foto: archiv autora.

Obr. 2. František Ondřej Hirnle, Model náhrobku biskupa Maxmiliána z Hamiltonu, před 1773, dřevo, vosk, zlacení, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Pavel Rozsívál.

Obr. 3. Olomouc, kostel sv. Michala, 1676–1707, pohled do hlavní lodi. Repro: Jakubec, O. – Perůtka, M. (eds.): *Olomoucké baroko. Výtvarná kultura Moravy let 1620–1780. Díl 2 (katalog výstavy)*. Olomouc 2010, s. 36, obr. 12.

OBSAH / CONTENT/ INHALT

STUDIE, MATERIÁLY

Lukáš Hlubek

Pravěké a raně středověké osídlení na katastrech obce Haňovice, Kluzov a městské části Litovel-Myslechovice (okr. Olomouc)	3
Prehistoric and Early Medieval Settlement in the Territories of the Village of Haňovice and the Town Quarter Litovel-Myslechovice (Olomouc District)	

Matěj Kruntorád

Originál a faksimile Olivetské hory v Olomouci	18
Original and Facsimiles of the Mount of Olives in Olomouc	

Filip Hradil – Miroslav Myšák

Josef Vratislav šlechtic z Monse a jeho nobilitační diplom	28
Josef Vratislav the Nobleman of Monse and His Nobilitation Diploma	

Karel Faltýnek – Pavel Šlézar – Jiří Ženožička

Lidové vápenictví v oblasti Javoříčského krasu	44
Folk Lime Productin in the Area of the Javoříčský Karst	

Kateřina Gabrhelíková

Muzeum hlavního města Olomouce v letech 1945–1951	64
The Capital of Olomouc Museum in Years 1945–1951	

DROBNOSTI

Jindřich Garčic

Něco málo slov o krásné kašně. Poznámky o typu olomoucké kašny Tritonů	85
---	-----------

Veronika Hrbáčková

Josef Drásal – rarita ve sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci aneb několik poznámek k dosud neznámým skutečnostem s vazbou na sbírkové předměty	92
---	-----------

Josef Urban

Minulost a současnost Historického archivu Vlastivědného muzea v Olomouci	98
--	-----------

KRONIKA

Veronika Hrbáčková

Vánoční výstavy ve Vlastivědném muzeu v Olomouci v roce 2011..... 110

Filip Hradil

Stálá expozice Olomouc – patnáct století města 115

Markéta Doláková

Kresby Josefa Winterhaldera ml. ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci 120

Vilém Klega

Sto padesát let Sokola – slovem a obrazem..... 123

Jiří Fiala – Karel Podolský

Výstava O moravských zločinech a trestech..... 126

Filip Hradil – Karel Podolský

**Projekt Inovace studia Historických věd na Univerzitě Palackého
a jeho náplň na půdě Vlastivědného muzea v Olomouci..... 131**

Josef Urban

**Setkání zástupců Ministerstva kultury ČR,
Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici a regionálních pracovišť
pověřených péčí o tradiční lidovou kulturu
(Olomouc, 23.–24. května 2012) 133**

Renáta Fífková

Noc zločinu a trestu 135

Břetislav Holásek

Rok 2012 – rok velkých změn 137

Pokyny pro autory..... 141

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci **ročník 2012, číslo 304**

Redakční rada / Editorial Board:

Ing. Břetislav Holásek (vedoucí redaktor, Vlastivědné muzeum v Olomouci),
Mgr. Markéta Doláková (Vlastivědné muzeum v Olomouci), prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc.
(Univerzita Palackého v Olomouci), Mgr. Filip Hradil (Vlastivědné muzeum v Olomouci),
Mgr. Ondřej Jakubec, Ph.D. (Masarykova univerzita v Brně), doc. Antonín Kalous, M. A.,
Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci), doc. PhDr. Alena Křížová, Ph.D. (Masarykova univerzita
v Brně), Mgr. Pavel Šlězár (Národní památkový ústav v Olomouci); RNDr. Alois Čelechovský,
Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci), RNDr. Vladimíra Jašková (Muzeum Prostějovska),
Mgr. Monika Kyselá (Vlastivědné muzeum v Olomouci), Ing. Pavel Novotný (Vlastivědné muzeum
v Olomouci), doc. RNDr. Aloisie Pouličková, CSc. (Univerzita Palackého v Olomouci),
Ing. Zdenka Prymusová (Ostravské muzeum), Mgr. Lucia Turčoková (Muzeum Komenského
v Přerově), prof. RNDr. Jan Zapletal, CSc. (Univerzita Palackého v Olomouci)

Odpovědní redaktori / Executive Editors:

Mgr. Filip Hradil, hradil@vmo.cz, tel. 585 515 148 (společenské vědy)
Mgr. Monika Kyselá, kysela@vmo.cz, tel. 585 515 134 (přírodní vědy)

Adresa redakce / Contact Address:

Vlastivědné muzeum v Olomouci
nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc, Česká Republika
IČ 100 609
tel.: +420 585 515 111
fax: +420 585 222 743

Grafická úprava a sazba / Graphic design and layout:

Monika Prokopová

Tisk / Print:

Polygrafické středisko Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, Biskupské nám. 1, Olomouc

Vydává / Published by:

Vlastivědné muzeum v Olomouci

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci vycházejí dvakrát ročně.

Toto číslo vyšlo v prosinci 2012 nákladem 300 ks.

Uzávěrka příspěvků je každoročně 30. května.

ev. č. MK ČR E 19080

© Vlastivědné muzeum v Olomouci 2012
www.vmo.cz

ISSN 1212-1134

ISBN 978-80-85037-64-7